

פי' רי"ב

שאלה : ראובן נשא לאה ומת ראובן בלא בנים ובנות. ולא היה ללאה [מקום] (1) לדור בו ורצתה לדור עם שמעון שהיה בן-דודתו של ראובן. ומפני-הקורבה שהיתה בין ראובן ושמעון היתה מכבר (2) אלמנתו של ראובן עמו בביתו שנים רבות. לסוף כמה שנים מתה לאה ונשארה ירושתה והחזיק בה שמעון. לימים בא יהודה אחיה של לאה להוציא את הירושה מידו. כי היה טוען ואומר [של] (3) אחותי היתה מפני כתובתה שהיתה לה על בעלה ראובן. ושמעון טוען (4) הנני מחזיק בירושה ואחזיק בה כל הימים. שהרי היתה של ראובן קרובי בן-דודתי ואין קרוב ממני (5) :

ועל (6) כתובת אחותך שאתה שואל, אני טוען שאחותך לא נשבעה על כתובתה, ובחיי ראובן קרובי (7) צררי אתפסה (8). ומה שהנחתי לאחותך לאה להחזיק בה אחר מיתת-בעלה שהיה קרובי, לפנים משורת הדין הוא [ש]עשיתי (9), כי היתה עמי בבית וראיתיה עגונה ונתגלגלו רחמי עליה מפני תקף חבת קרובי. ומאחר שמתה היא אקח הירושה בידו, כי אני בא (10) מכח בן-דודתי. ובא יהודה והלך לו בעירו שלא היה שמעון דר בתוכה והמשיך והחניף (11) את קולו בדברי-פיוסין עד אשר גזרו (12) שלא יהא ברי-ישראל מחזיק בירושת לאה אחות יהודה אם אינו טוען עליה דין ודברים. ועוד טען שמעון כח אחר שאין כתובת אחותו בעין :

רי"ב : לו"ה כ"י מרזכר סי' קנ"ג (לו"ע"א וע"ג) [=כ"י וינל סי' קנ"ח =וליתל כ"י הסמינר =פר: ספר רש"י סי' ז' דף קמ"ז-קמ"ח].

רי"ב : (1) תיקנתי עפ"י הסכרא וע"פ פר: אות 2. (2) ליתא בכ"י מ: 8) כצ"ל לנכוו (וראה פר: אות ב'). (4) ליתא בכ"י מ: 5) בכ"י וינא: כמני. (6) בכ"י מ: על כתובת. (7) שם: קרובי ראובן. (8) בכ"י וינא: אתפסיה. (9) שם: עשיתי; ובכ"י מ: ועשיתי. (10) שם: כי אם בא. (11) ולדעתי אולי צ"ל: והמשיך את קולו והחניף בדברי פיוסין [ראה מבואי]; ובכ"י וינא: והחניף והמשיך. (12) השווה מבואי ערך "נזירות-הקהל".

תשובה: מאחר שמתה האשה ולא נשבעה אין יורשיה גובין עוד
 כתובתה⁽¹³⁾. שכל ממון שאין אדם יכול להוציאו בדוינין⁽¹⁴⁾ עד
 שישבע, קודם שישבע אינו מורישו ליורשים⁽¹⁵⁾. דקיימא לן כרב ושמואל
 דאמרי⁽¹⁶⁾ תרווייהו אין אדם מוריש שבועה לבניו. אבל שמעון לפי-דברי
 האגרת⁽¹⁷⁾ איני יודע מהיכן הוא יורש⁽¹⁸⁾ את בן-דודתו ראובן⁽¹⁹⁾. קרובי-
 האב יורשין את האדם ואין קרובי-האם יורשין אותו⁽²⁰⁾: וצורנו יאיר
 עינינו במאור תורתו⁽²¹⁾ אמן:

פי' רי"ג

אלמנה עד שלא נשאת בבית א⁽¹⁾ [=על] היתומים להביא ראיה, פי'
 רש"י בתשובותיו⁽²⁾: היינו למזונות, דמאי דקבעי ר' יוחנן⁽³⁾
 פשיטא ליה לתלמוד' מלוי⁽⁴⁾, אבל לכתובה אינה בחזקתה עד לאחר⁽⁵⁾
 שתשבע. תדע דלוי למזונות מיירי, דאמרינן⁽⁶⁾ האלמנה בנישאת ולא
 נישאת ש"מ:

פי' רי"ד

בתשובת רש"י⁽¹⁾ מקשה: והא דתניא פ' אלמנה ניוזנת⁽²⁾, [=אלמנה]

רי"ג: נרדכי דרינוס (כ"י סנ') כתוצות פ"ט סוף דף 154 ע"ד [=הגהות
 נרדכי (כ"י גולדשמיט) 1793 = ד' ריווא שס סי' ט"ז ס.].

רי"ד: קטע תשו' רש"י הוצא נמרדכי דרינוס (כ"י סנ:) כתוצות פ"ג ג' 141
 [= ד' ריווא שס סי' רל"א נשינויים קליס]; וליתא לא נמרדכי (כ"י גולדשמיט)
 ולא נליקוטי המרדכי (כ"י סנ:).

(13) בכ"י מ: כתובתא. (14) כצ"ל לנכוו; ובכ"י מ: בדוינין עד שישבע קודם, קודם שישבע
 אינו מורישו ליורשים; אמנם בכ"י וינא: בדוינין עד שמגיע בדויניו, עד שישבע אינו
 מורישו ליורשים (ראה פר: אות 14). (15) ורלא כשיטת ר' משה גאון בתשובות נמ"מ סי'
 די"א. והשווה תשובות הרמב"ם מקנ" סי' רי"ה, אוצה"ג לכתובות סי' ת"י, ופר: אות ג'.
 (16) שבועות מ"ח ע"א. (17) ראה מש"כ במבואי. (18) בכ"י וינא: ליתא שם. (19) שם: את
 ראובן בודרתו. (20) דמשפחת אב קרויה משפחה, משפחת אם אינה קרויה משפחה [ועי'
 ב"ב ק"ח ע"א, וק"ט ע"ב; חו"מ סי' רע"ו; פר: אות ה']. (21) כ"י מ: בתורתו.

רי"ג: (1) ותיקנתי זה עפ"י הגי' בגמרא כתובות צ"ו ע"ב וגם במרדכי ד' ריווא שם.
 (2) ר' ריווא: ליתא שם. פי' רש"י היינו וכו'. (3) כתובות שם. (4) שם: דתני לוי.
 (5) ר' ריווא: עד שתשבע. (6) שם: דאיית האלמנה.

רי"ד: (1) וכוונתו לענין האלמנה התובעת כתובתה בכ"ד שאין לה מזונות. (2) כתובות
 פי' י"א דף צ"ו ע"ב; והוספתי זה עפ"י ר' ריווא שם.

מוכרת וכותבת, אלו³) למזוננו' מכרתי ואילו לכתובה מכרתי. משמע אחרי שמכרה לכתובה מוכרת למזונות. פי' רש"י דהכי איתא סוגיא בשמעתין⁴) בשעה שמוכרת למזונות תהא⁵) למזונותיה, ובשעה שדינם⁶) בכתובה ומוכרת לכתובה, לא תמכור⁷) סתם:

פי' רמ"ן

[אמנם¹) כך שאל השואל לפני רבינו שלמה מ"כ²):] ראובן נשא אשה ונהרג ביום³) הרג רב בלא בנים, ואשתו ברחא אצל אחיה הניצל מן ההרג. ולאחר זמן ניסת לשמעון ולא נשבעה על כתובתה והחזיקה בקרקע בעלה הראשון מחמת כתובה. והיורשין עוררין עליה לומר כמלמלין הרבה תפסת בכתובתיך. והיא אומרת⁴) לישבע, והם אומרים מאחר שלא נשבעה קודם נישואתה אינו דין⁵) שתשבע עתה:

[והשיב הגאון⁶):] דעתי נוטה שלא תפסיד⁷) בנישואתה כלום. ואם לא שהיזקקני אדוני באיגרתו להביא ראיה לדברי, לא הייתי צריך לראייה. כי מאין לו שתפסיד אשה כתובתה בתוך כ"ה שנים שנתנו

רמ"ן: תשובת רש"י זו רצת הערך נכתבה לאחר שנת 1096 והוצאה נסס: והסיב הגלון נס' הראב"ן סי' ק"ז (ע"ז ע"ד); ונקיטור נמרץ נתשו' מהר"ס ז"צ ד"פ סי' ת"ז; מרדכי כתובות (ד' אמ"ד) סי' רכ"ג, ושם סי' ט"י [וליתא לא נמרדכי דרינוס (כ"י סו:)] ולא צהנהות מרדכי הגדול (כ"י גולדשמיט) (ס); וטלה"ע סי' ק"ח:

3) כ"ה נ"כ בגמרא שם לדברי ר' יהודה; אמנם בד' דיווא: אלו לכתובתי מכרתי ואלו למזוננו' מכרתי. 4) שם: דשמעתין. 5) שם: תכתוב למזונותיה. 6) שדינה [וכ"ה בד' דיווא]. 7) שם: תמכר.

רמ"ן: 1) מאמר מוסגר זה מקיף דברי הראב"ן; ושם מביא הוספה אחרת המעידה על פעולתו הרוחנית של רבינו שלמה [ראה מבואי, ובית תלמוד ח"ב ע' 33 ולהלן, ומבוא לראב"י⁴⁰⁰⁻³⁹⁹]. 2) מנוחתו כבוד. 3) אולי כוונתו לגזירות תתנ"ו [1096] ולעיר וירמיישא, ששם היתה מקום הצרות והרדיפות בשנת 1096. 4) ובנוגע לענין שבועת האלמנה השווה תשובות הרמב"ם [הוצ' פריימן] סי' שי"ד עמ' 280-283, וצריך להוסיף שם: מהר"ם ב"ב ד"פ סי' תקע"ח, ראב"י סי' תתקכ"ה, והגהות מרדכי הגדול (כ"י גולדשמיט) כתובות סי' שס"א 179ג [וליתא דמיזא מתשובת רש"י שלפנינו בספרו האנגלי על חתובה לירידי ר"ר 5. עפשטיין]. 5) בדיון [מה שמחייב השכל הישר והצדק]; וראה מס' סופרים פי"ב: ה"ב; ורש"י על התורה, ויקרא י': י"ט [אינו בדיון שיהא התלמיד משיב את דבון]. 6) רבינו שלמה בד' יצחק; וראה להלן אות 18. 7) רפוס אב"ש שם בטעות: שתפסה.

חכמים⁸) קיצבה לדבר: ומכל מקום יש ראייה לדבר: אין אלמנה נפרעת מנכסי יתומים אלא בשבועה. נמנעו מלהשביע התקין ר"ג הזקן⁹) שתהא נודרת ליתומים מה שירצו וגובה כתובתה. ואמר רב הונא¹⁰) לא שנו אלא שלא ניסת, אבל ניסת אין מדירין אותה, מאי טעמא דמיפר לה בעל. ורב נחמן אמר אפילו ניסת. ומותבינן ניסת, הא ודאי מיפר לה בעל, דמדירין לה ברבים¹¹). למדנו מכאן, שהאשה גובה כתובתה לאחר שניסת אע"פ שלא נשבעה קודם שניסת. ואפילו רב הונא לא פליג אלא במקום שנוהגין להדירה, שהנדר תלוי¹²) בהפרה. כגון דנדרה קונם¹³) כל פירות שבעולם עלי אם נהניתי מכתובתי כלום. או שאמרה בלשון שבועה יאסרו כל פירות שבעולם עלי אם נהניתי מכתובתי כלום. שיש לחוש שמא יפר לה בעל בו ביום את נדרה, או את שבועתה, והרי היא מותרת בכל הפירות. אבל הנשבעה שבועה שלא נהניתי מכתובתי כלום, או בלשון אלה או ארור, אותה שבועה אין לה הפרה עולמית, שהרי כבר עברה לה:

ואני הבנתי מתוך איגרתך, שבמקומכם¹⁴) נוהגין להשביעה ואין¹⁵) נוהגין להדירה. לפיכך אני אומר, שלא תפסידה בנישואין ותישבע בגזירת ב"ד באלה וארור, כדרך כל הנישבעין עתה ע"פ¹⁶) ב"ד, כמנהג המדינה להשביע את¹⁷) הנשים: [נסתיימה כתיבת הגאון¹⁸):

8) כתובות ק"ד ע"א. 9) גטין ל"ד ע"ב. 10) שם ל"ה ע"ב. 11) תשו' הרמב"ם [ריש 283]: ומפני שנשאת, ידירה על דעת רבים, כדי שלא יפר הבעל. 12) ד' שאמלויא שם: ת"ו. 13) גיטין ל"ה ע"א ד"ה ונודרת. וראה מה שהאריך [שם אות ב'] דש"ו עהרנרייך באבו שלמה על הראב"ן; ולכל המקורות שציון שם צריך להוסיף: קובץ תשו' הרמב"ם סס"י ק"מ (כ"ו ע"ב). 14) = וידמיישא [והשווה לעיל אות 3, ומוגנרפיה שלי, חילופי מנהגים מאשכנז וצפת]. 15) מפני שהן מולולין בנדרים; והרמב"ם [שם ריש ע' 283] כתב: ודבר ידוע שבזמנים אלו בכל העולם אפילו התלמידים... אינו יודעים מה הם הנדרים, ולא מכירין עונשו ולא משפטיהו, קל וחומר הנשים. אבל השבועה חמורה בפני הכל והכל יראין ממנה. 16) אמנם הרמב"ם בס' משנה תורה [ה' אישות פט"ז: הי"א] וגם בתשובותיו [כס"י שי"ד 283] פוסק כשמואל, שאין משביעין אותה אלא חוץ לב"ד וז"ל: ולפיכך משביעין את האלמנה בלבד, מיהו חוץ לב"ד כדאפסיקא הלכתא בהדיא [וכדאי להעיר כאן, שט"ס יש שם בסס"י רי"ד 207: קודם השבועה בב"ד], וצריך להגיה: קודם השבועה [=חוץ לב"ד]. והתימא על דא"ח פריימו ור"ש אסף שלא העירו כלום בהערות שם]. 17) והרמב"ם שם העיר: לא שתעמוד בבית הכנסת ותשבע. 18) וכאן מוסיף הראב"ן: ועכשיו נכנסין בנ"א להשיב על תשובתו וכו'. והחי יתן אל לבו תשובת הגאון ודברי המשיבין עליו כו'. [ראה מבואי].

סי' רמ"ז

ומצאתי בתשובות רבינו שלמה זקני זצ"ל: (דרכי נחמן¹) קאי בשימת (שמואל²) רבו, דאוקמה במחלק לפניה והיא שותקת: (ואע"ג³) דאותביניה לעיל⁴), ה"מ משום דת"ק קבלה נמי בעי. מיהו לרבי יוסי דסבר דסגי ליה בחדא, בכתיבה בלא קבלה, איכא למיפרך נמי כדלעיל משום דכתב לה קרקע כל שהוא אבדה כתובתה. וצריך לשנויי לרבי יוסי במחלק לפניה והיא שותקת. ורב נחמן כר' יוסי ס"ל, דסגי ליה או בכתיבה או בקבלה. וכיון דמחלק לפניה והיא שותקת, לפיכך מוחלת שהרי עשאה שותף לחלקה חלק בפני עצמה בין הבנים. ומיגו דחשיבא ליה כאחד מבניו לחלק נמי לה חלק, כמו שמחלק לבניו, מתרצה לו ומוחלת השעבוד מן הנכסים. ורב נחמן לפרש טעם לדברי שמואל אתא):

סי' רי"ז

כתב הר"ש ז"ל בתשובת שאלה: (הלכה כר' יהודה¹) משום²) שפירש רבן³) גמליאל דמכנ י"ח יכול ליגמל⁴) הנער. ואע"ג דאמרינן⁵) הלכה כר' מאיר בגזירותיו, שאני⁶) הכא [ד]בית⁷) הלל קיימיה⁸) כותיה דר' יהודה. הלכך מניקה שמת בעלה מותרת לינשא לאחר⁹) ט"ו [=חדשים חוץ]¹⁰) מיום שנתארסה, פ"י¹¹) שיהיו שלמים¹²). עכ"ל¹³):

רמ"ז: תשובה זו לרצינו הוצאה נפירוט הרש"ס לז"צ קל"ג ע"ג ד"ה: שותף.
רי"ז: ל"ח כ"י הסמינר דף מ"ה [=ל"ח ה"ג (מק"כ) דף 58 נשינויים קלים]:

רמ"ז: (1) [=כיון שעשאה שותף בין הבנים אבדה כתובתה] בב"ב שם. (2) שם ע"א. (3) כל המאמר המוקף בין חצאי העיגול, כנראה, שהוא הוספת הרשב"ם. (4) ע"א שם. רי"ז: (1) כתובות דיש ס' ע"ב; דאה או"ו ח"א סי' תרכ"ז, ומגיד משנה ה' גירושין פ"א: הכ"ב. (2) בנרפס: כמו. (3) =רבן שמעון בן נמליאל [ירוש' סוטה פ"ב: ה"ג; תוספתא נדה ב': ב' דף 642; כתובות שם]. (4) שם: לגמל. (5) כתובות נ"ז ע"א, ושם ס' ע"ב; ולשונו דש"י זה נובע ממקור עתיק ה"ה: שאלתות וירא דיש סי' י"ג, ה"ג ר"ו ס"ד ע"א והובא באו"ו ח"א סי' תרכ"ט. (6) ובה"ג [ר"ו ס"ד ע"ג] מביא טעם אחר: והלכה כרבי מאיר בנזירותו, אבל לא בקנסיו. (7) בכ"י סמ: כבית [=רבית] הלל [ומקורו תמצא בכתובות ס' ע"ב]. (8) בנרפס: קיימי כר' יהודה. (9) שם: אחד ט"ו, חוץ מיום וכו'. [והוא אליבא דרשב"ג, וראה שאלתות שם סי' נ', כתובות ס' ע"ב]. (10) צ"ל: [חוץ] מיום שנתארסה [בן]. ותיקנתי זה עפ"י מאמר רב ושמואל ביבמות מ"ג ע"א [וכ"ה בכ"י לונרדו שם וכתובות ס' ע"ב]. (11) וחדשים שלמים בעינו [ראה שאלתות שם סס"י י"ב; ה"ג ר"ו שם ע"ב]. (12) שם: שצריך שיהיו. (13) ובכ"י סמ: כאז חסד מאמר שלם [המתחיל בזה"ל: כתב הר' שמשון דמיניקת שנתגרשה מותרת לינשא לאחר ג' חדשים... עד „עליה ברכה" ונמצא בכ"י לונרדו שם].

פי' רי"ח

וששאלתם¹: ואם גרש² אדם את אשתו והיא מניקה³, אסור לו ליקח את בנו⁴ ממנה. אלא היא מניקה את בנה ומגדלתו⁵ עד שתגמל⁶, והוא נותן שכר מניקתו:

פי' רי"ט

ובתשובת מאור הגולה¹ רש"י ז"ל: בפ' אעפ"י ייחד לה ממלמלי ואיתנהו בעינייהו וכו'², מכאן אנו למדין דכל שאר ממלמלי ומקרקעי אינה רשאה ליגע³ עד שתשבוע. ואם תפסה⁴ יחזור ליורשין בלא שום טענה. ואין לדון עליהם עד שיהיו בידם וברשותם:

פי' ר"ב

וכן מצאתי¹ בתשובת² רבינו שלמה בר' יצחק נ"ע³: שיכול כל אדם

רי"ח: ח"ה ה"ז [כ"י הסמינר] סי' רנ"א דף ש"ד נ"ס: שו"ת לרש"י [וליתא ח"ה (הול' מק"כ) ש"ס]; והוצא נ"ס: תשובת ארן ישראל נשערי נדק סי' ע"ז [ס"ט ע"ז], ושם סי' כ"ז [ט"ו ע"א]; ונשוא"ת להרשנ"א נסתם [ח"ז סי' תנ"ז = ד"ק שנת רע"ו סי' ע"ז א"א = וליתא ש"ס משנת ר"מ].

רי"ט: תשובה זו הוצאה נשנה"ל ח"ז [כ"י לוכספורד] סס"י פ"ה [=הסגלה שנה ו' סוף ע' 182] נ"ס: תשובת מאה"ג רש"י ז"ל [=וליתא נשנה"ל כ"י פירינני ש"ס].

ר"ב: קטע תשובת רבינו הוצא נראצ"ה סי' תתקי"ז [=מוצא לראצ"ה ריש ע' 299]. והשוה קטור שנה"ל ח"ז [כ"י סמ' 62]; ונח"ו [כ"י סמ' 12].

רי"ח: 1) וכ"ה בשע"צ סי' ע"ז, ושם סי' כ"ז: והלכתא וכו'; רשב"א: וששאלת; ולכל המקורות שציון רב"מ לויז [באוצה"ג ח"ה סי' תל"א 172] צריך להוסיף: א"ה בתור תשו' רב נט"ג, והרשב"א סי' תצ"ב. 2) שם סי' כ"ז: המגרש את אשתו. 3) והשווה ה' ראו [הוצ' שלאסבערנ] ריש ע' 86; תשה"ג [הוצ' קורוניל] סי' ק"ה, ושם סי' ק"ה. 4) וכ"ה בשע"צ סי' ע"ז, ושם סי' כ"ז: בנה. 5) שם: ומגרלת אותו. 6) =שיתגמל [וכ"ה שם סי' ע"ז]; ושם סי' כ"ז: שיגמל [כרברי ר' אליעזר בכתובות נ"ט ע"ב]; ובהרשב"א: ליתא שם.
רי"ט: 1) תשובה זו מתאימה לשיטתו של רבינו בהלכה [וראה תשו' ר"ג מאה"ג, הובאה בתשו' מהר"ם ב"ב ר"פ סס"י תתס"א]. 2) פ"ה רכתובות דף נ"ה ע"א. 3) בגמרא שם: מטלטלי ואיתנהו בעינייהו, בלא שבועה [בלי הטליו, ייחד לה]. 4) ניטיו ל"ד ע"ב; ותשו' דה"ג [הובא באוצה"ג לכתובות סי' ת"ח 158]. 5) ודווקא שתפסה מטלטליו למזוני, מה שתפסה תפסה, אבל לכתובה, אפילו תפסה מהיים, מפקינו מינה [ראה כתובות צ"ו ע"א, תוס' שם פ"ר ע"ב ר"ה: והוא שתפס. הרי"ף שם ריש פ"א, והל' פסוקות ריש ע' 78].
ר"ב: 1) ותשובה זו נעלמה מעיני רש"ב במבוא להאורה 161 ערד: ראבי"ה. 2) ור' יואל הלוי מעיר ע"ז בתשובותיו [שם 299]: והתשובה בירי והאירי בה. 3) =נחחו ערו.

ליתן מטלטלין⁴) לכל מי שירצה כל זמן שהוא בחיים. דאי לא
תימא הכי, לא⁵) שבקת חיים לכל בריה:

סי' רכ"א

וכן כתוב בתשובת רש"י¹): שכיב מרע נתן לבניו במשיכה ספרים²),
והאלמנה רצתה לזכות מכה³) כתובתה. נראה דזכתה בזכות
הבנים⁴):

סי' רכ"ב

תשובת¹) רש"י: ושאלת²) על המלוה³) לחבירו ונפסל תמטבע⁴),
מה ישלם לו⁵):

רכ"א: קטע תשובה זו לרבינו הוצא צהגות מרדכי הגדול [כ"י גולדשמיט]
כתובות פ"ט סי' שני¹ דף 177 ע"ג [= ונשנה שם סי' שס"א דף 179 ע"ג = ד' ריוול
סי' שס"ח = ד' ווילנא סי' רכ"ז].

רכ"ב: תשובת רש"י זו לר' שלמה מטורש שכתבה צסוף ימיו הוצאה צהגות
מרדכי הגדול [כ"י גולדשמיט] ז"מ פ"ה סי' תקנ"ח דף 276 ע"ג [= וליתא לא
צמרדכי דרינוס (כ"י סמ:), ולא צליקוטי מרדכי (כ"י סמ:)] וגם לא ד' ריוול
ד' ל"א ח"ג] וחתום צסופה: שלמה צר' ילחק; וצשינויים רבים ועלומים צל"ח [כ"י
סמ: ריש דף 353] דינים מרשנ"א סי' רל"ה צס: לרבינו שלמה ז"ל [= וליתא
לא צל"ח ח"ג (הולאת מק"נ) ולא צתשו' רשנ"א (ראה שם ח"ה סי' קל"ח)
הנדפסין]; כ"י שזח"ה קונץ 170 סי' קנ"ט ל"א ע"ג [= הירשפלד סי' 101]
צס: לרש"י ז"ל; תחלו' סי' מ"צ [צגירסא מקוטעת ומשונעת] צס: וגם זה
השיצ לו הרצ; וצקלור נמרץ צהגה"מ (ה' מלו"ל פ"ד הי"צ). אמנם הוצאה צס:

4) ואהני ליה דלא כתיב בכתובה „אגב“, שיכול ליתן ולמכור המטלטלין לכל מי שירצה
[ראה העיטור ד"ו אות ז' נ"א ע"ב]. 5) דלא תקון מלתא, שאין הצבור יכולין לעמוד בה
[שבה"ל ח"ב = הסגולה סי' ס"ח].

רכ"א: 1) והובא בשינוי הלשון במבוא להאורה סוף צד 165 [ולכל המקורות שציין
ד"א אפטוביצר (מבוא לראבי"ה ריש ע' 299) צריך להוסיף מבוא להאורה סוף צד 165].
2) דלשיטתו של רש"י בתשובותיו: ספרים הם כמטלטלים ויכול ליתן בלא רשות אשתו.
3) וראה תשו' רש"י [מרדכי דרינוס כ"י סמ: 213]; והשווה תשו' רש"י בס' השנתי של
פפד"מ ח"ג סוף צד 14: תשו' רשב"א המיוחסות לרמב"ן סי' מ"א; וס' האנגלי על „הכתובה“
פרק ט"ו לר"ד עפשטיין. 4) ותשובת רש"י זו נעלמה מעיני עפשטיין שם ע' 184, 245 אות 21.

רכ"ב: 1) א"ח סמ: לרבינו שלמה ז"ל; כ"י שזח"ה: לרש"י ז"ל; תחצ"ו: וגם זה
השיב לו הרב: הגה"מ הגדול סמ: תשובת רש"י; בנה"ה: לרב נט"ג. 2) וזה ליתא במק"א;
בנה"ה: וששאלתם. 3) מעות [ותיקנתי זה עפ"י בנה"ה, כ"י שזח"ה, וא"ח סמ:].
4) ראה או"ה (כ"י סמ:): ריש דף 210 ע"א בשם: תשו' הרי"ף ז"ל; ותשו' הרשב"א ח"ה.
ד' ווילנא תרמ"ג, סי' קצ"ח. 5) וזה נשמט כולו בא"ח סמ: וככ"י שזח"ה; בנה"ה: מה
ישלם [קרי: לו]; תחצ"ו בטעות: מה יש לו [קרי: ישלם לו]. וד"י מי"ר לא הגיה שם כלום.

תדע⁶) דקיימא לן דאמר⁷) נותן לו מטבע⁸) היוצא באותה שעה, אלא⁹)
 א"כ הוסיפו עליו. ומטבע שלנו¹⁰) שנפסל¹¹), לא¹²) הוסיפו עליו,
 ולא הוול הראשון¹³) אלא¹⁴) מפני ביטול הצורה ושינויה¹⁵). לפיכך¹⁶)
 ישלם¹⁷) לחבירו מה שלוח ממנו קודם¹⁸) פסול המטבע. ומאותו המטבע
 עצמו שהלוחו ומחציות¹⁹) שנפסלו, ישלם²⁰) כמו שהיו נחלפין²¹) בשעה
 שהלום²²) לו חבירו²³):

שלמה בר' יצחק²⁴):

סי' רב"ג

פרש"י¹) בתשובה בסוף ימיו²): כגון שהלוחו מעות על מנת שישלם

רז נטרונאי גאון וכ"י דע ראסקי סי' 541 צ"ל לר"מ הורוין הלוי
 סוף ד' 6. וע"פ הרצעה עדים יקום דבר שהול לרזינו שלמה:

רב"ג³): תשובה זו נכתבה בסוף ימיו של רזינו לר' שלמה מטורש, והוצאה צהנהות
 מיינוניות [הול' קושטנדינל שנת רס"ט 1509] ה' מלוח ולוח פ"ד: הי"ג סי' כ'
 סוף ד' קנ"ט ע"ג; וזכמה שינויים צהול' וויניצ'ל שנת רפ"ג 1523 [= ד' דיהרנפורט
 תק"ע = ד' ווילנל תרס"ו].

6) וזה ליתא במק"א. 7) כ"ה בג' כתיב"י וגם בס' בנה"ה; ובתחצ"ו: כולו נשמט שם.
 8) תחצ"ו: ממטבע. 9) בנה"ה: אם לא [קרי: אלא] הוסיפו עליו; [וראה תשו' רמב"ן סמ"י
 מ"ו = ספרו של ראשונים, אסף ריש ע' 89]. 10) שזח"ה וא"ח: ומטבע שנפסל. 11) תחצ"ו:
 שלא נפסל [ט"ס הוא, וצ"ל: שנפסל]. 12) = ולא [וב"ה בג' מקורות]. 13) תחצ"ו: ולקויים
 רבים נשתרשו בו, ור"י מילר טרח והגיה שם שלא לצורך: ולא גרעו בו. 14) א"ח סמ:
 אלא מעט. 15) וזה ליתא בג' מקורות; תחצ"ו: אלא נשתנה מפני ביטול הצורה [ור"י מילר
 לא יפה כיון שם בהגהותיו]. 16) בכ"י שזח"ה: נשמט כולו. 17) שם וא"ח: ישלם מטבע
 היוצא באותה שעה; תחצ"ו: לפיכך ישלם לו מה שלוח מחברו. 18) וליתא במק"א.
 19) א"ח ושזח"ה: חסר שם; תחצ"ו: ממעות שנפסלו; בנה"ה: לפיכך מי שלוח מחציות
 מחבירו כשנפסלו. 20) שזח"ה: ויתן לו דברים כמו שהיו נחלפים קודם לכו; א"ח סמ:
 אלא א"כ הוסיפו עליו, ויתן לו זכרים כמו שהיו נחלפים זכרים לנקבות; תחצ"ו: ישלם לו
 זכרים ונקבות; בנה"ה: יש לו זכרים כמו שיהיו נחלפים זכרים לנקבות. 21) אולי צ"ל:
 = זכרים לנקבות [וכוונתו לצורת המושל, זכר או נקבה, חקוקה על המטבע היוצא באותה
 שעה]. 22) כ"ה בא"ח ובתחצ"ו; בנה"ה: בשעה שהלוח לו; שזח"ה: במ בשעה שלוח לו.
 23) חסר במק"א. 24) וגם זה נשמט במק"א.

רב"ג⁴): 1) ד"ו שם: פר"ש בתשובה [וב"ה בר' אמ"ש]. וליתא לא ביד החזקה ד' שונצינו
 משנת 1490 וגם לא בר' רומא קודם ש' 1490. ור"י מילר [תחצ"ו סי' מ"ב הערה א'] שגה
 ברואה והעיר שם שלא נכחו; ולפע"ד ב' תשובות האלה שונים הם, הן בתוכנם והן בצורתם,
 ואינם נוטים להתאחד. 2) ורש"י בסוף ימיו חזר בו ממה שכתב בכ"ק צ"ו ע"ב.

לו מעות, ולא שאר סחורה³). וה"ה למוכר לחבירו לזמן על המטבע על
מנת שישלם לו מטבע ס"ה. וכן לשון העמוד ע"כ:

סי' רכ"ד

[שבה"ט ח"ב (כ"י פל"ר) 163]
אם יכול אדם למנות² אפוטרופוס
למעון בעבורו לבית-דין ולמסור
מענותיו לחבירו. כמו שנהגו³ העם
למנות שליח כדי צדד הנשים מפני
שהן בושות לבא לב"ד.
והשיב ר': אם ימסור מענותיו
לחבירו בפני עדים יכול הוא לעשות
כן. וכן מנהג מן הנשים למסור
מענותיהן לשלוחיהן בפני עדים,
והשליח בא וטוען מה ששמעו העדים:

והשיב ר': אם ימסור מענותיו לחבירו בפני עדים וימנהו עליהם למעון

רכ"ד: תשובת רבינו היא רצת הערך [מפני החומר ההלכי והתרצותי השקוע
בתוכה] והוצאה נזם: רבי (סתם) נצנה"ל ח"ג [כ"י פירינלי] סי' ל"ג 77 163;
ונצינוי הלשון נקצור נצנה"ל [כ"י הסמינר] סי' ק"ו 77 168.

3) מגיר משנה שם אות י"ב; וזה דעת רש"י ז"ל, רמה שהלוחו משלם לו.
רכ"ד: 1) ונשמטה תשובה זו לרש"י [בשו"ת להרשב"א וזולתו] [ד"ק רע"ו] סי' ס"ג
14א = ח"ז סי' תפ"ג; ח"ו סי' ר"י; ח"ה סי' דפ"ז; ח"ג סי' קמ"א, ושם סי' שנ"ז; ח"ב
סי' שצ"ג, ושם סי' ת"ד; ובב"י [לטור חו"מ סי' קכ"ד; ובמאמרו של רב צעיר הסניגוריא
בב"ד ישראל [השלח כרד ג' צד 420]; ובמפרו האנגלי על „הרשב"א" [לונדון 1925] פרק ח'
ל"ד י. עפשטיין; וגם בס' האנגלי על „המשפט העברי בימי הביניים" [ניוירוק תרצ"א]
ל"ד ר"מ שאכעט צד 204-208 אות 42; ובמאמרו של ר"י ברמן „שיטת אפוטרופוסות בישראל"
[ס' היוכל לרי"ט פישמן סוף ע' 32]. 2) כ"י פל"ד: למסור מענותיו לחבירו למעון בב"ד
עבורו; רשב"א (סי' ס"ג, וסי' תפ"ג): מחלוקת הראשונים היא בנתבע, אי משוי טוען,
והעיקר כמי שאומר דלא משוי טוען. 3) ואולי סימן מובהק זה מעיד על מקום השואל
מרבנינו, שהוא מצרפת ומגלילות רי"נוס [=ראה מהר"ם ב"ב ד"פ סי' שנ"ז; ד"ק קע"ה,
ושם סי' רמ"ו; ד"ט סי' קכ"ו]; רבשאר ארצות [לדוגמא, ספרד במאה הי"ג למסה"נ] היו
„נוהגין שאין ממנין אנטלר לנתבע" (ודווקא בד' מ' אבל בד' נפשות הנתבע יכול למנות לו
טוען) [וראה רשב"א ח"ז, ווארשא תרכ"ח, סי' ר"י, וריב"ש סי' רל"ה; ומכואי פרק ד'];
וד"ר שאכעט [שם צד 204 שורות 4-3] שגה ברואה, ומה שכתב שם להיפר, אין לו סמוכין.
4) כ"י פל"ד: כדי צדד הנשים, מפני שהן בושות לבא לב"ד; רשב"א: להתבנות בב"ד; חופ"ט
קכ"ד: משום כבוד הצנועות [=השלח שם אות 2]; [ומנהג זה, בנוגע „לנשים נתבעות",
נעלם מעיני שאכעט (שם צד 204)]. 5) רשב"א שם: אם נקבה היא הנתבעת, יכול[=ה]
למנות [=אנטלר], לפי שאין דרכן של בנות ישראל הצנועות להתבנות בב"ד. 6) ולשיטתו
של רבינו שלמה נראה, שאין חילוק אם אנטלר הוא באיכה בעל"פה או המורשה הוא בשטר
[והשווה רשב"א ומהר"ם שם].

במקומו, יכול⁷) הוא לעשות כן⁸). וכעין זה יש בירושלמי⁹) בריש פרק כהן גדול בסנהדרין, לא דן ולא¹⁰) דנין אותו. ניחא דן, דנין אותו וימלא¹¹) אנטלר, פי'¹²) שעונה על טענותיו. ומשני שנפלה לו¹³) שבועה, ואנטלר¹⁴) אינו יכול להישבע, ועל השבועה¹⁵) הוא עצמו צריך לבא :

פי' רב"ה

שאלו¹) לר': אם בא אדם ואמר לחבירו לפני ב"ד מנה אני חייב לך. והשיב הלה אינך חייב לי כלום. ואח"כ לפני ב"ד אמר, תן לי מה שהודית שאתה חייב לי. והשיב משטה הייתי בך :

והשיב ר': דחייב, דאע"ג שאמר אינך חייב לי, שמא לא היה זכור. ולא מצי למימר²) משטה אני בך, הואיל והודה בפני³) ב"ד : ע"כ :

רב"ה : תשובה זו לרש"י הונחה נסס : והשיב ר' [סתס] נהגות מרדכי הגדול כ"י סנו: סנהדרין פ"ג סי' תשי"ג 354. 77. ולא מנלתי סנר לזה לא במרדכי ד' ריוול דטרינט שי"ט וגס לא כלל ספרי דני רש"י שלפנינו :

(7) כנראה, דלשיטתו של רש"י אין חילוק בין אם הממנה הוא הנתבע, או אפילו הוא התובע, ובפרט אם הממנה הוא אשה [בניגוד לשיטתם של הר"ף [סי' מ"ט], ודבינו סעדיה ז"ל (הביאם הרשב"א שם) דק התובע, ולא הנתבע, ממנה אנטלר]; והממנה צריך עדים בלי קנין [=וצריך להגיה השערותו של ד"ר שאכעט (שם ע' 208 שורה 14): שצריך קנין]. (8) כ"י פ"ר: וכן מנהג מן הנשים למסור טענותיהן לשלוחיהן בפני עדים, והשליח בא וטוען מה ששמעו העדים; רשב"א: ובאשה שאין דרכה לבוא לפני ב"ד דכל כבודה בת מלך פנימה וכו'. (9) פ"ב: ה"א בשינויים קלים; וצריך להוסיף זה למאמרו של ד"ר הינער על "הידושלמי בספרי רש"י". (10) כצ"ל לנכוו; ובעל דרישה ופרישה [מח"מ סי' קכ"ד] האריך שם שלא לצורך. (11) ד' קראטאשין; וימנה ליה אנטלר [ואות ל' במקום אות נ' מצוי הדבה בירושלמי. ר"ש ליברמן, ירושלמי כפשוטו, צד כ"ב]. (12) = זה באיכה [ביוגית]; והשווה ד"ש אסף מספרות הגאונים ח"א 207, ור"ש ליברמן במבוא לס' האנגלי Greek in Jewish Palestine צד 18. 13) שם: עליו. (14) כ"י סמ: אנטל[=ד]. (15) ולרעתו של ד"ח [הביאו בעל העדוד ע' אנטלר, והרשב"א שם]: אפילו נתבע זכר, יכול למנות אנטלר, כל היבא דליכא שבועה עליו.

רב"ה : (1) בכ"י הני': הנ"ה. שאלו לר'; והשווה תשו' רש"י במרדכי כ"י סמ: א375, ור' דיווא סנהדרין סי' תתקע"א. (2) דאה סנהדרין כ"ט ע"א, ב"ב קע"ה ע"א, מרדכי סנהדרין סי' תש"ב, והגה"מ ה' טוען ונטען פ"ו אות ט'. ובנוגע לדיון משטה אני בר השווה תשו' מהר"ם ב"ב ד"פ סי' תתק"י, וסי' תש"כ, ד"ל סי' ת"ה. (8) כנוון שאמר מנה לי בידך חוז לב"ד כו', יכול לומר משטה אני בר. כ"ה פסק רשב"ם בפני זקנו רש"י, והובא במרדכי ד' דיווא סנהדרין פ"ב ע"ט ע"ב.

סי' רכ"ז

מעשה¹) זה בא לפני ר': מי שתבע את חבירו בדין ואמר לו²) מנה לי בידך. והלה השיב שכבר פרעתיו לך, והביא עד³) והעיד בו שפרעו: מעשה זה⁴) בא לפני ר'⁵) ופטרו⁶) משבועת-היסית⁷). דכי-היכי דאמרינן⁸) שנים מחייבין אותו ממון, אחד⁹) מחייבין¹⁰) אותו שבועה, הכי נמי היפכא¹¹). כל מקום ששנים פוטרין אותו¹²) ממון לגמרי, אחד פוטרו¹³) משבועה¹⁴):

סי' רכ"ז

מי שיודע בחבירו שחייב לו מעות ואינו יכול להוציאם מידו, אם מותר ליקח במתן כלי או שום דבר כדי ממונו?
מצאתי בשם רש"י ז"ל: שיכול לקחת

(שבה"ל ח"ב כ"י פירינצי 655)
שמעתי מפי החבר (1) רש"י זצ"ל:
דמי שיודע בחבירו שהוא חייב לו
ואינו יכול להוציא ממנו בדיני
ישראל, אם ימצא (כלי) כלי שלו או
שום דבר, יכול לקחת ממנו בסתר
וליכא משום לא תננוב אחר שהוא

רכ"ז: קנור שנה"ל [כ"י הסמינר] סי' קי"ז דף ע' ע"ג [=שנה"ל ח"ג (כ"י פירינצי) 493 = כ"י חק: סי' ר"ט = הסגלה שנה ג'] נזס: ר' (סתם); וראה למטה אות 5:

רכ"ז: קנור שנה"ל (כ"י הסמינר) דף 793 נזס: ונלאתי נזס רש"י ז"ל;
ושנה"ל ח"ג (כ"י פירינצי) סי' ק"ס דף 653 נזס: שמעתי מפי החבר רש"י ז"ל:

רכ"ז: (1) ובטוי זה נשנה להלן באמצע התשובה [ראה אות 5]; ולא מצאתי חבר לתשובת רבינו זו בכל ספרי רבידש"י. (2) ורוקא בטענת בריא [והשווה הרמב"ם (ה' טו"ג פ"א: ה"ז, ושם פ"ד: ה"ז; ה' שבועות פי"א: ה"ג); ותשו' הרשב"א ח"א סי' תתקכ"ד ב149, ומיוחסות לרמב"ן סי' צ']. (3) וראה הלכות פסוקות סי' צ"ה, תשו' נמו"ט סי' ק"ה, מעה"ג ע' 71, ולהלן אות 11. (4) אולי צ"ל: כוח. (5) והלשון "לפני ר'" סתם, הנשנה פעמיים, אולי מעיד שכוונתו כאן לאחר מרביתו של רש"י. (6) ועי' שערי צדק ע"ר ע"א סי' י"א, חמרה ננוזה סי' קל"ו, ומעה"ג סס"י פ"ח ריש ע' 76. (7) וראה הוספה מאוחרת לתשובות הרמב"ם [הוצ' ליפסיא סי' קמ"ב ריש ע"ג], ונשמטה שם במהרורת פריימן סי' של"ג ע' 301. (8) [=כל מקום ש]שנים וכו'; והוא מאמר שמואל (ירושלמי שבועות פ"ו: ה"א; בבלי שם מ' ע"א; תשו' הרשב"א ח"ג סי' מ"ט (דף י"ד ע"ר), ומיוחסות שם י"ח ע"א). (9) [=ער] אחר. (10) מחייב. (11) איפכא. (12) בכ"י סמ: אות. (13) [=ער] אחר פוטרו; ובנוגע למחלוקת הראשונים בענין אם ער אחר זוקק לשבועה, ראה תשו' הרשב"א ח"ה סי' רע"ה, ומיוחסות שם י"ח ע"ג. (14) ובכ"י מוסיף שם: וכן אומר בתשובת ר"ת.

רכ"ז: (1) ומן התואר "החבר" (תואר לתלמידים וצעירים (מבוא לראבי"ה צד 350) בזמנים ההם) נוכל לשער שבזמן הזה לא היה עדיין מן המפורסמים. ולבי מהסס ברבר מכמה טעמים. ואולי תשובה זו אינה לרבינו שלמה בר יצחק.

ממונו בסתר וליכא משום לא תגנוב, אחר
 שהוא יודע בודאי שהוא חייב לו. ואם
 יבא הדבר לפני בית דין יאמרו לזה שישבע ויטול אחרי שאין עדים
 שגנבו :

(מרדכי ד' ריווא סי' תתקע"א)

כתב דשב"ם: הא דקאמרינו צריך
 שיאמר אתם עדי, ה"מ בתביעת ממון
 כגון מנה לי בידך שא"ל חוץ לב"ד,
 וזה אמר לו הו, יכול לומר בתביעת
 ממון משטה אני בר, מפני שרוצה
 להשתוק מעליו עד לאחר זמן. ואע"פ
 שאינו חייב לו כלום, דהיינו דיבור
 כנגד דיבור בלא קניין. אבל במעשה
 כעין קדושין לא מצי אמר משטה אני
 בר. כדאמרינו בפ"ג (ה"א) האיש מקדש אלא
 מעתה קדש אשה בפני ב' ולא אמר
 להם אתם עדי, ה"נ דלא הוי (7)
 מקודשת: מכאן פסק דשב"ם בפני
 זקנו רש"י: דכל תנאי שבני אדם
 מתנין ומקיימין ביניהם, לא שייך
 לומר משטה אני בר. ובני אדם
 השומעים נעשים עדים גמורים. אע"ג
 דלא אמר להם אתם עדי :

פי' רב"ח

הא' (דאמרינו צריך שיאמר אתם עדי,
 הני מילי') בתביעת ממון, כגון
 שאמר מנה לי בידך [חוץ לב"ד]°
 וא"ל הו, יכול לומר' משטה אני בר.
 אבל דבר שיש בו מעשה, כגון קדש
 אשה בפני שנים או תנאי שבני אדם
 מתנין ומקיימין אותו בפני עדים, אין
 צריך שיאמר' אתם עדי, ואינו יכול
 לומר משטה אני בר :

(או"ז הקצד כ"י סנהדרין 48)

ורש"י כתב בתשובה: דאין צריך לומר אתם עדי ברבד שיש בו מעשה :

(תוס' ב"ב קי"ד ע"א)

מתשובת רש"י זצ"ל: שהיה מדקדק מכאן: שאין צריך לומר אתם עדי. דאי אמר
 להו ליהוי עלי סהרי, אמאי רצו עושין דיו, הא בהדיא שוינהו סהרי :

רב"ח: תשובה זו מנזית ונדרשו של רש"י נכתבה נסוף ימיו של רזינו והוצאה
 בהגהות מרדכי הגדול (כ"י סמ: צתוך „תשובות לדיני עדות" לנסוף) סי' תשנ"ה דף
 375 ע"א נשם: פסק רש"י; ונמרדכי (ד' ריווא) סנהדרין פ"ג סי' תתקע"א דף
 ע"ט ע"ג נשם: פסק רש"י נשם: פסק רש"י נשם: פסק רש"י נשם: פסק רש"י
 לר' חיים ז"ר יצחק אור"ז [שנשאר עמוון זכתי] לנס' סנהדרין דף 43 נשם: ורש"י
 כתב בתשובה; ונתוס' ז"צ קי"ד ע"א ד"ה: אבל נלילה נשם: מתשובת רש"י
 ז"ל. והשווה תחלו"ל ל"ד ע"א לות כ"ז, ושם נמנול סוף דף כ"ז. ולא מנלתי סדר
 לתשובה זו נספרי רזי רש"י שלפנינו.

רב"ח: (1) ובכת"י מתחיל: פסק דשב"ם, הא דקאמרינו [=והוא פסק דש"י, ובאמת הכל
 עולה בקנה אחד]. סנהדרין כ"ט ע"א בשם: רב יהודה אמר דב. (2) ולהר"ן פ"ב דקדושין דל"ט
 ד"ה ואמרינו: אתם עדי לא בעינו אלא בהודאה. (3) כצ"ל: [=חוץ לב"ד]: הוספתי זה מסבדא.
 (4) ב"ב קע"ה ע"א, סנהדרין שם. (5) תוס' ב"ב קי"ד ע"א הביא מתשו' דש"י: שהיה מדקדק
 מכאן [=ממה דאמר שם דב יהודה: רצו עושין דיו], שאין צריך לומר אתם עדי וכו'.
 דמב"ם ה' אישות פ"ג ה"ה; והגה"מ שם אות ז'. (6) מ"ג סע"א. (7) שם: דלא הו קידושי.

סי' רכ"ט

וּאִם יִשְׂרָאֵל נֹתֵן מִשְׁכּוֹן לַגּוֹי בְּעַל חֻבּוֹ (קצור שבה"ל כ"י סמ: א38)
 לְמִשְׁכְּנוֹ לְיִשְׂרָאֵל אַחַר תַּחַת יַד גּוֹי, (ומצאתי 1) בשם רש"י ז"ל:
 אִם מוֹתֵר אוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל לַגְּבוֹת הַרְבִּית מִן הַגּוֹי, (אם ישראל נותן משכנו לגוי 2),
 וְאֵף עַל פִּי) שְׂוִיצָא מְכִיסוֹ שֶׁל שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אִמֵּר ר' (3) מוֹתֵר. וְהַמוֹנֵעַ מִזֶּה (4) הָרִי זֶה חֲסִיד שׁוֹטֵה, וּבִלְבָד
 יִשְׂרָאֵל אֲסוּר, וְאִם לֹא מוֹתֵר. וְהַמוֹנֵעַ שְׁלֹא יִתְכוּוֹן מִתְחִלָּה לְכַר:
 עֲצָמוֹ הָרִי זֶה חֲסִיד שׁוֹטֵה, וּבִלְבָד שְׁלֹא יִתְכוּוֹן מִתְחִלָּה לְכַר. אֲבָל אִם
 הַכִּיר) בְּמִשְׁכּוֹנוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּתַחֲלִיל קִנְסִינָן לִיה: (

סי' ר"ל

מַעֲשֵׂה בְּאִשָּׁה אַחַת שֶׁהַפְּקִידָה מְבַעֵת (צידה לררר (כ"י שזח"ה) א34)
 לְבֵתוֹ שֶׁל רְבִינוֹ הַקָּטָן וְנֶאֱבָד מִמֶּנָּה. (מעשה באשה אחת 14) שהפקירה
 מְבַעֵת לְבֵתוֹ (15) שֶׁל ר' הַקָּטָן וְנֶאֱבָרָה.

רְכ"ט: קָצוֹר שְׁנֵה"ל (כ"י סמ:) א33 נָשָׂם: רִש"י ז"ל [=שנה"ל ח"צ כ"י חק; ס' מ"ה =הסגלה שנה ז' חוצרת כ"ז ע' 81 נָשָׂם: מִלְּאֲתֵי לְרִצְיֹנוֹ שְׁלֵמָה ז"ל];
 הַלּוּרָה ח"צ ס' קכ"ג; או"ה כ"י מ: ס' קי"ט [=כ"י סמ: 90 =פר: ע' 52];
 ח"ה ה' רצית ס' ז' [=כל צו ס' פ"ד]: וְנָשָׂם הַר"ש ז"ל מִלְּאֲתֵי כְּתוּב; ס' הַתְּרוּמוֹת
 שַׁעַר מ"ו ס"ה ע"א [=גדולי תרומה ח"ד אות י'] נָשָׂם: תְּשׁוּבָה זֶה שְׁאֲלֵת. וְזִכְרָה
 צִרְמוֹ [נָשָׂם: כְּתַב רִש"י נְתַשׁוּבָה] צִמְרָדֵי דְרִינוֹס (כ"י סמ:) צ"מ פ"ה א24
 [=הגהות מרדכי (כ"י סמ:) ס' תַקס"ה 2803 =ד' ריוול ס' תנ"ז =ד' אה' ס' של"ח], וְצִמְדוּשֵׁי אֲנָשֵׁי שֶׁס' ס' שְׁכ"ה אוֹת ז'.

ר"ל: ח"ה ח"צ [כ"י סמינר] דף 336 [וליתא שם הוג' מק"נ] דִּינִים מִתְּשַׁנְּזִין
 ס' קכ"א [וליתא לפנינו לא נד"ק וגם לא נכ"י סמ: משנת 1386]; לִידָה לְדָרָךְ

רְכ"ט: 1) וְהַשׁוּוֹה הַרְא"ש פְּסָחִים ס' י"א, תַּמִּים דְּעִים ס' מ"ה, תְּשׁוּ מֵהַר"ם ב"ב
 ד"ל ס' תמ"ד, וְטִיּוֹר ס' קס"ח [=כ"י ס' קס"ט] בְּשֵׁם ר"ת. 2) וְהַשׁוּוֹה תְּשׁוּבָה שְׁלֹחָה
 לְר"י הֵיטוֹם בְּתַחֲצִיּוֹ ס' נ"ו, וְתְשׁוּ מֵהַר"ם ב"ב ר"פ ס' תשצ"ט. 3) הַסְּגֵלָה: א"ד שְׁמוֹת
 [צ"ל: =א' ר' שמואל]. 4) כֵּל בּוֹ: וְהָאֵי הַמוֹנֵעַ יְרוֹ; או"ה: וְהַמוֹנֵעַ עֲצָמוֹ; מִרְדְּכֵי (כ"י
 סמ:): עַל זֶה כְּתַב רִש"י בְּתְשׁוּבָה הַנִּמְנָע לִיקָח רְבִית מִיִּשְׂרָאֵל בּוֹה הַעֲנִיין [=ע"י נוי] הָרִי
 זֶה חֲסִיד שׁוֹטֵה; ר' רִיוּא: אֲבָל אִם לֹא יִדְעוּ מִתְחִלָּה [=שְׁבֹא אַחֲרָיו הַחֻב עַל הַיִּשְׂרָאֵל]
 כְּתַב רִש"י בְּתְשׁוּבָה: הַנִּמְנָע לִיקָח רְבִית בְּעֲנִיין זֶה הָרִי זֶה חֲסִיד וְשׁוֹטֵה. 5) כ"ה ב"ב
 הַתְּרוּמוֹת; כֵּל בּוֹ: נֹתֵן מִשְׁכּוֹן לַגּוֹי לְמִשְׁכְּנוֹ; או"ה: לִיתָא שֵׁם. 6) ט"ס הוּא, וְהַתִּימָא עַל
 רִש"ב שְׁלֹא הַרְגִישׁ כֵּלָל בּוֹה; וּס' הַתְּרוּמוֹת גּוֹרֵם לְנִכּוּז: אִם מוֹתֵר לְאוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל אַחַר לְגַבּוֹת
 הַרְבִּית מִן הַגּוֹי כִּיּוֹן שְׂוִיצָא מְכִיסוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל אוֹ לֹא. תְּשׁוּבָה זֶה שְׁשֹׂאֲלֵת, הוּא יוֹרֵעַ שְׁמוֹתֵר.
 7) כֵּל בּוֹ: אֲבָל אִם הִיָּה יוֹרֵעַ בְּמִשְׁכּוֹנוֹ שֶׁל גּוֹי וְיִשְׂרָאֵל; וְלִיכָא דְמִיּוּזָא מִזּוּ בְּשִׁבְה"ל [לֹא
 כ"י אק: וְלֹא כ"י סמ:].

המת' [=הימנה] 16). א"ר בדיו הוא שאין לי לפמ"כ 17) אבירת בתי הקטנה, רפניעת הפעוטות 18) רעה דאם הזיקו 19) אינו משלמין אפילו לאחר שהגדילו 20), ואחרים שהזיקו [=בהז] 21) חייבין. אלא הואיל 22) שע"י בתי 23) ניוזקה אפרע לה דמי טבעת ותו לא 24). שאם שוה 25) זון ובעלים מעלין אותה בדמים 26), אפילו הפקירה ביר עצורי 27) אין לה אלא זון 28) בלבד עכ"ל:

אמר ר' : כדין¹ שאין לו² ליפרע אכדת בתו³ הקמנה, דאמרינן⁴ נשים ועבדים⁵ פגיעתן רעה, אם הזיקו לאחרים אין משלמין והחובל בהם חייב. אבל⁶ על ידי בתי נזוקה [=אפרע לה]⁷ דמי טבעת ולא יותר, שאם היה⁸ שוה מאתים⁹ ובעלים מעלין אותם¹⁰ בדמים, אפילו¹¹ הפקידה ע"י עצמו¹², אין לה אלא דמיו בלבד :

סי' רל"א

לפי דברי התובעים והמשיבים עליהם, כך נראה לי¹ : אילו היה לוי שומר חנם על הממון הזה ומחמתו יצא עליו קול עושר ותכביד

ה"נ [כ"י שזח"ה] קונץ 49 סי' ל"ח [=הירשפלד סי' 130 ל 34] לפי העתק פרנקיל מלונדון ; האורה ח"נ סי' קל"ו 221 ; לו"ה כ"י סמ: 110 [כ"י מ: סי' ק"ל =פר: 58] נשינויים רנים ועלומים.

רל"א : תשובה זו, היא מעשה נ"ד נלי נוסח השללה וקופה חסרה, והוצא נתחל"ו סי' ל"ג ; והשוה מש"כ נמנולאי, וגם ר"א עפשטיין נמחנתו, "שמעיה" נל 3 לות 3.

ר"ל : 1) =הוא. 2) או"ה: שאין לי [וכ"ה בהאורה וגם בצל"ד]. 3) שם: בתי. 4) ב"ק פ"ו ע"א. 5) =וקטנים [וכ"ה באו"ה בשני כתה"י]; כ"י שזח"ה: הפעוטות. 6) וכ"ה באו"ה כ"י סמ: [כ"י מ: חייבין]; כ"י שזח"ה: ואחרים שהזיקו חייבין. 7) וכ"ה באו"ה [כ"י סמ: וגם כ"י ווין]; כ"י שזח"ה וגם האורה: אלא הואיל. 8) תיקנתי זה עפ"י שלשה כתה"י. 9) =היתה [וכ"ה בהאורה]. 10) =זון: שם: ששים זון. 11) או"ה [כ"י סמ:]: וברמים מעלין אותו. 12) היא [ובהאורה בטעות: הוא]. 13) =עצמה [ושם: ביר עצמו]. 14) שם: מעשה באשה שהפקירה. 15) וכ"ה שם ובאו"ה כ"י סמ: [כ"י מ: לבת ר']. 16) =הימנה [ותיקנתי זה עפ"י שני כתה"י]; א"ח סמ: ונאבר ממנה. 17) ומר פרנקיל העתיק שם בטעות וצ"ל: [=ליפרע] כמו שהוא באו"ה כ"י מ: [=כ"י סמ: לפדוע]. 18) ראה לעיל אות 5. 19) =לאחרים [וכ"ה בשני כתה"י ראו"ה; והשאר חסר בשניהם]. 20) האורה: שגדלו. 21) =בהז; ותיקנתי זה עפ"י האורה; אמנם באו"ה כ"י סמ: והחובל בהן חייב. 22) האורה: אלא הואיל וחייבין. 23) שם: על ידי בני ביתי ניוזקה. 24) שם וגם בשלשה כתה"י: ולא יותר. 25) =שאם [היתה] שוה [ששים] זון [וכ"ה בהאורה ובאו"ה סמ:]. 26) לעיל אות 11. 27) טעות המעתיק הוא וצ"ל: [עצמו]; או"ה כ"י מ: ואפילו היה הפקדון בירי עצמו. 28) שם וגם בהאורה: אלא דמיו.

רל"א : 1) אולי כוונתו לאחר מתלמידיו של רש"י המאוחרים [שם אות א']; וראה מש"כ באריכות במבואי.

עליו המושל²) לתובעו יותר, משאם לא בא ממון זה לידו, לפדות נפשו ולתת מן הממון שלשה³) מטובי העיר שהכבדו בפדיונו מחמת ממון זה, כדאמרינן⁴) ההוא גברא דאפקידו גביה כסא דכספא סליקו עליה גנביה, שקליה יהביה נהלייהו. אתא לקמיה דרבא⁵) פטריה, אמר ליה אבוי האי מציל עצמו בממון חברו הוא. אלא אמר ר' אשי-חזינא, אי אינש אמיד הוא, אדעתא דידיה אתו וחייב לשלם, ואי לא, אדעתא דכסא דכספא אתו ופטור. שהרי הפקדון גרם לו שיצאו עליו, עכשיו שקבלו למחצית שכר, יש עליו לשלם חצי ההפסד שבא עליו מחמתו כשאר כל אונסין. דקיימא לן⁶) האי עיסקא, פלגא מלוה פלגא פקדון, וההוא פלגא דמלוה כל צדי אונס שיבאו עליה חייב להחזיר, שבשביל שכר, שהיה מצפה⁷) בו, בא לו ההפסד: ומה שהוא מוען, שפטרוהו מכל אונס שיבא עליו מחמת מושל העיר ומשרתיו, אין דבריו נראין. שלא הורגלו⁸) שרי העיירות בכך ולא אסיק אדעתיה לאתנויי באונסא כי האי. ולא היה דואג שיתבע השלטון לכל אחד בפני עצמו, כי אין דרכו לתבוע אלא לכל הקהלה⁹) יחד, וכל אחד יפטור את ממונו על פי הגזרה בכל אשר הוא שם. ועליו להביא ראיה בעדים שפירש להם אונס זה, כמו שהוא מוען שאמר להם, ירא אני שמא יצא עלי קול עושר מחמת ממון הזה ויכבדו עלי משא המושל ופקידיו. ואם אין לו ראיה לדבריו אלה, יתיישבו בדבר טובי¹⁰) העיר, כגון ר' יצחק ב"ר יוסף קרובי¹¹) והנדיב ר' שלמה¹²) ב"ר יונה, לפי מה שראוהו מתחלה קודם שיצא ממון זה עליו, ויתבוננו במה שפסק המושל על עניים דוגמתו, ולפי מה שיראה בעיניהם שהכבדו עליו מחמת כן, יטילו חצי האומד על הפקדון, והשאר חייב לשלם: ומה שהוא מוען, שעל פיהם נתן מה שנתן, שמחלו לו כל¹³) שיתן בפדיונים, יביא עדים ויעידו כן, שהרי במעמד כל הקהל

(2) והשווה תשו' הרשב"א ח"א סי' תרמ"ה, ח"ג שפ"ט, וח"ד קל"ט; וראה להלן אות 8.
 (3) אול"י צ"5: =לשלשה; ור"י מילר [שם אות ב'] הגיה: =של שלשה. (4) ב"ק קי"ג ע"ב בשינוי הלשון: ההוא גברא דהוה מפקיד ליה כסא דכספא, סליקו גנבי עילויה, שקלה יהבה להו. וצריך להוסיף נירסא שלפנינו למש"כ רבינוביץ בר"ס שם. (5) ולפנינו בגמרא: רדבה; וכ"ה גירסת הגאונים בשערי צדק סי' א' צ"ט ע"ב [שם אות ג']. (6) ב"מ ק"ד ע"ב.
 (7) =לו. (8) והשווה נדום בספרו חצרפתי נאלליא יודאיקא ע' 600 ולהלן. (9) דאה תשו' הרשב"א ח"ג סי' שצ"ד, וסי' ת"ב. (10) ושניהם אינם ידועים לר"ד נדום בספרו הנ"ל צד 226. (11) ראה מכואי ערד: יצחק. (12) שם: ערד: שלמה. (13) כל [מח] שיתן.

נאמר לו במערה¹⁴) כפי דבריו. ואם אמרו כן על דבר הפרשה הראשונה של ד' אלפים דינר, לא תעמוד לו על זאת בפדיון זה, שאילו יצאו ידי השר באותה פשרה, עדיין היה נשאר בידם הון רב. עכשיו שהוצגו כלי ריק, לא נאותו לו להחזיר על הפתחים והוא יפדה עצמו בממונם וחייב להחזיר כל מה שקבל משלהם. וכן מה שהמחה מבעלי החוב אצל הפקיד, חוץ מחצי האומד שכתבתי, והמעות והמשכונות, שנמצאו בתיבה בבית הגוי, חצי אחריותו עליו: ומחילת הממון שהם טוענים שמחל ממנם, בשביל לנתק¹⁵) את בעלי החוב מעליו אצל הפקיד כדי שיצא¹⁶) את ידיו. ותוא אומר לא בשביל כן מחל, נאמן הוא על כך וכלא שבועה. שהרי על מנת כן נכנס תחילה לדבר שימחול קצת ויגבה מה שיכול, ולא ישיבעהו שמחל יותר מדאי, שאין אדם משעבד עצמו לשבועה זו. וכל שכן שגברה יד הגוים¹⁷) שראו רוח המושל לרעה על הקהל ולא נחשבו בעיניהם והוצרכו למחול כדי לגבות. וצריך הוא להתעכב בעיר ולגבות את הממון הנותר בידי גוים, ככל מה שיתעכבו שאר הקהל, עד שיראו טובי הקהל שאין עכבתו מועלת לגבות. ואם אין לו ממה להתפרנס יתפרנס מן הממון, ואם לא ימחה את הלווים אצל אחד מן הנשארם בעיר ויצא: ומה שהוא אומר שאין לו מה ליתן, אם יש לו מטלטלין או ספרים¹⁸) כולן משועבדים לגבות מהם, ולמה שלא תשיג ידו יכתוב להם שטר חוב. ועל פי השבועה יתן כל מה שיש לו, חוץ ממה שאמרו רבותינו¹⁹) שמשוירין לבעל חוב מזון שלשים [יום] וכסות ל"ב חדש: ומה שטוענין ראובן ושמעון שהם חפצים שיכרר לוי את דבריו בגזירה. לא ידעתי מה הוא, מה²⁰) דבריהם. הם אומרים לו לברר, אם על מה שהוא טוען שפטר והו מכל אונם שלטון, הם אומ' ישבע שכן ויפטר. יפת הם אומרים לו ויפטר מחצי האומד, שאני מטיל עליו לחייבו מחמת שהוא מצפה למחצית השכר. אבל לא יפטר מכדי מה שפסק המושל על שאר חבריו²¹) לחייבו:

14) במובן: במקום גלוי כפי 15) ענינו = פירוד. 16) ראה מבואי ערך: סננון רש"י בתשובותיו. 17) ראה לעיל אות 2. 18) וגם זה מתאים לשיטתו של רבינו בתשובותיו במק"א. 19) ערכיו פ"ו: מ"ד כ"ג ע"ב: נותנין לו מזון שלשים יום וכסות שנים עשר חדש. 20) = [ומה] דבריהם; וראה מבואי בפרק מיוחד. 21) והשאר לקוי בחסר.

פי' רל"ב

נחנו בית-דין¹) חתומי-מטה עייננו וחקרנו בדברי ראובן ושמעון. ומדבריהם נזדכה²) ראובן, אחרי אשר הודה שמעון, שהיה ראובן בשעת מסירת-החפץ שקבל מיד האשה, ובמעמד שלשתן קנה ראובן, וזכה ע"י שמעון השליש. או יצא שמעון מתורת שליח-האשה, ונכנס³) דרך השליש. ומאחר ששמעון השליש מודה, שבעת שומת-החפץ לא ברה האשה ולא התנת⁴) האשה שום סימן, לבד הבאת-ההרשאה לידו. מיד נתחייב לפרוע החפץ לראובן כשהובאת ההרשאה⁵), שהתנאי מקודם⁶) כאשר התניתה האשה. ומעתה יעוות⁷) השליש, אם יעכב החפץ, כי מחאת-האשה והתראותיה איננה⁸) מעלה, אך יעשה השליש מה שהושלש בידו. כהוא עובדא בסנהדרין⁹): הריא איתתא דנפקא שמרא מתותיה ידה ואמרה שמרא פריעה, והימנוה רבנן כדמסיק שמעתא¹⁰): וגם מה שהאשה טוענת, שמר-אמנה היו דבריה, אינה נאמנת. לפי שאפילו כשעדי ההרשאה אומרים שמר-אמנה¹¹) היו דברינו, דברי פיוסים היו דברינו, אינם נאמנים. דלא אתי על-פה ומרע¹²) לשמרא, אחרי שחתימת-העדים יוצאה במקום¹³) אחר, כל שכן שהבעל-דין טוען

רל"ב : פסק צית-דין נלי שנות הסתומים עליו, אולי הוא לרצינו שלמה וזמנו, והוצא נתחל"ו סי' נ"ט 363 אות א', ונמצא שם דף ל"ז.

רל"ב : 1) אמנם שמות חתומי-ב"ד נאברו מאתנו; ותשובה זו נעלמה מעיני לוינו באוצה"ג לכתובות צד 72. 2) = יצא זכאי בדיו; והוא לשון תלמודי, ראה סנהדרין ל"ב ע"ב, וירושלמי שם הי"ג כ"ג ע"א. 3) אולי צ"ל: ונכנס בדרך, וחוראתו: התחיל בדבר; והשווה לשון רש"י במדבר ה': כ"ו, וגם לשון המשנה ברכות פ"א: מ"א. 4) אולי צ"ל: חתניתה. 5) והוא שטר אורכתא, המעיד שכבר נפרע החוב; ראה ספר השטרות לר"ח"ג, הוצ' אסף, צד 32 אות 5. 6) אולי צ"ל: שהתנאי [=הותנה] מקודם; אמנם ר"י מילר (שם אות ב') טרח והגיה: שהתנאי (מקויים). 7) אולי צ"ל: יעוות השליש [=את דרכו] (ירמיה ג': כ"א); והשווה סנהדרין צ"ו סוף ע"א במובנו המוסדי. 8) ובטוי זה, בלשון נדרף עם חשיבות ומדה טובה, איננו רגיל בתשו' רש"י; ובנוגע למנהג שנהגו אנשי קירואן להאמין את הנשים בלי שבועה, ראה תשו' ר' אלחנן ב"ד שמריה לרש"ג באוצה"ג לכתובות סס"ו תרס"ו ריש ע' 282. 9) סנהדרין ל"א ע"א בשינויים קלים. 10) שם ע"ב, ופירש"י שם ד"ה: דנפק. 11) כתובות י"ט ע"ב. 12) = ליה; וכ"ה בפירש"י שם ד"ה: אין. 13) =מקום אחר. וזה מתאים לשיטתו של רש"י ור"ח בהלכה, דרואק אם אין כתבי ידו יוצא ממקום אחר, אין העדים נאמנים; אמנם לא לשיטתו של רה"ג, דאפילו כשכתבירדן יוצא ממקום אחר, אין נאמניו. והשווה חרושי הרמב"ן שם, והובא בשטמ"ק; תוס' שם ד"ה: אמר ר"ג, והשנות הראב"ד ה' עדות פ"ג ה"ט, ואוצה"ג שם ע' 72.

שטר-אמנה היה, אינו נאמן. דא"כ לכל¹⁴) השטרות חספא בעלמא, שיכולין לטעון שטר-אמנה¹⁵) היה. ואף לכשתמצא לומר שהיה שמעון שליח-האשה ונפקא מתורת-שליש; נתחייב לפרוע החפץ לאשר אשם לו מדר' נתן¹⁶), מאחר שפרע חובו שהיה על החפץ כפי ההרשאה המעידה שנפרע החוב, ומוציאין משמעון ונותנין לראובן: לכך חייבנו לשמעון השליש בלא דין¹⁷) ובלא דברים לפרוע החפץ לראובן, ומה שחייבנו וזיכינו¹⁸) כתבנו וחתמנו:

פי' רל"ג

תשובת המאור הגדול רבינו שלמה:

וששאלתם¹) ראובן ושמעון שהלכו²) לשוק והתנו ביניהם שכל מה שיעלה³) [=שכר ל] אחד מהן, בין בסחורה בין במציאה בין בכל דבר, יחלוקו⁴) זה לזה. ובחזרה⁵) הלך האחד לבדו עם פרקמטיא שקנו⁶) [=בשותפות] ונתפס בידי גוים ונתן ממון בפדיון⁷). ותובע מחברו ליתן

רל"ג: שנה"ל ח"ג [כ"י פירינלי ס"א = כ"י חק: סי' קמ"א = הסגלה שנה ג]; לידה לדרך ח"ג כ"י שזח"ה קונן 49 [=הירשפלד מס' 130] סי' ל"ז 77 33 [=כת"י סתם להלן זהירות]; תחל"ו סי' כ"ו 14 נסגנון יותר מגומגס; אור"ה כ"י סמ: ח"ג 1113 [=כ"י מ: סי' קל"ד = פר: 61-62]; האורה ח"ג סי' ק"מ 223; אולר נחמד ח"ג 179-180. וליתא נקצור שנה"ל כ"י סמ: שלפנינו.

14) ולא מצאתי חבר לבטוי זה בלשון רש"י; ואולי צ"ל: "כל" במקום "לכל". 15) וכי-האי לא ניתן ליכתב; ראה כתובות שם, הרמב"ם ה' עדות פ"ג: ה"ג, ותשו' הרמב"ם, הוצ' פרימו, סי' רכ"ג, ע' 213. 16) פסחים ל"א ע"א, ב"ק מ' ע"ב, ועי' מהרש"ד ח"א סי' קכ"א. 17) בלי טענות ותביעות שבין ראובן לשמעון; ובטוי זה רגיל בתשובות דחכמי לותיר; ראה לדוגמא רגמ"ה ערכין כ"ו ע"ב: בלא דין ודברים; כתובות צ"ה ע"א. 18) =בריו; במדבר רבה י"ח.

רל"ג: 1) וששאלת [כ"י שזח"ה]; וששאל [או"ה]. ותשובה זו נזכרה ברמז ע"י בעל שה"ג אות ש' סי' 35; וגם ע"י רש"ב במבוא להאורה 160. ובמבוא לשבה"ש דף ט' אות קפ"א בטעות [וצ"ל שם: =סי' קמ"א במקום סי' קס"א]. ולכל המקורות שציון ר"י מילר [שם אות א'] צריך להוסיף: האורה, או"ה, צידה לדרך ואוצר נחמד. 2) או"ה: הלכו לסחורה בשוק. 3) האורה: שכן [=שכר] אחד מהו; או"ה בטעות: לאחד מהם. 4) כ"י שם: יחלקו ביניהם. 5) שם: וכשהחזיר אחד מהם לבדו יח(י)ר עם פרקמטיא [א] שקנו שניהם, נתפש בידי גוי[ם]; האורה: ובחזירת האחד לברו. 6) הוספתי זה עפ"י תחצ"ו שם; ובכ"י: שקנו שניהם. 7) האורה: לפדיון; כ"י שם: ופרה עצמו ונתן ממון.

חלקו בפדיון, שהרי שותפים הם והיה ביניהן⁸) הסחורה שהיתה של שניהם לשומרה כדרך [ה] שותפים. ועוד שהותנו⁹) להיות שותפים בשכר, ועכשיו שיש הפסד שוה¹⁰) בהפסד. והלה¹¹) משיבו: לא היינו שותפים אלא בשוק¹²). אבל משעת¹³) צאתינו מן העיר¹⁴) נפרדה¹⁵) הבילתינו. ואילו היית משתכר ממון רב¹⁶) הרבה לא היית חולק לי וזה מודה בכך. ובאו¹⁷) לפניך לדין ופטרוהו. ויש חולקין¹⁸) בדבר לחייבו. טעם¹⁹) החולקין לא פירש²⁰) [לי]. ואני אין²¹) בידי ראיה מהיכן לחייבו. ואע"פ שעדיין כל זמן שלא²²) חלקו פרקמטיא [=שלהן] שותפים הם. ואילו²³) לא התנו, כל מה שיפסיד האחד ישלם לו חברו חלקו. ואם מפני ששנינו²⁴) קרוב לשכר ורחוק להפסד רשע, לא נאמר דבר זה אלא בנותן פרקמטיא לחברו על מנת שאם ישתכר יחלוק²⁵) עמו, ואם יהיה הפסד בפרקמטיא על המקבל להשלים²⁶), שכל האחריות על המקבל. נמצאת פרקמטיא²⁷) עליו מלוח, ומה שהנותן נוטל חלק²⁸) אינו אלא רבית ושכר במילות מעותיו עומד ונוטל²⁹). אבל בדבר זה³⁰) אין לך עליו אלא תרעומת, שהרי קבל עליו אחריות חלקו ומפסיד חצי הפרקמטיא³¹), אבל אחריות גופו³²) של שותף זה לא קבל עליו. ואע"פ

8 כ"י שזח"ה: והיה בינם [=ביניהם] לשמור הסחורה כדרך שותפיו; או"ה: והיתה ביניהם הסחורה לשמרה כדרך השותפיו; תחצ"ו וגם אוצ"נ: והיה בא עם הסחורה. 9 תחצ"ו: שהתנינו. 10 אולי צ"ל: שוין בהפסד; תחצ"ו: ובכו שיש הפסד נשוה בהפסד; כ"י שם: נחלק ההפסד בשוה. 11 כ"י שם: והלה חבירו משיב. 12 אולי צ"ל: 5: [בעורנו] בשוק; תחצ"ו: בעירנו [=בעורנו] בשוק. 13 האורה: משעה שיצאנו מן העיר; כ"י שם: בשעת צאתנו. 14 כתח"י שזח"ה וגם סמ: מן השוק. 15 שם: נתפרדה חבילתנו. 16 =ממון רב [במדינות] הרבה. ותיקנתי זה עפ"י או"ה; האורה: בממונות [=במדינות] הרבה; כ"י שם: ואילו היית משתכר באמצע הרר[ר] וכו'. 17 או"ה: ובאו לפניך לדין ופטרתו; כ"י שם: ובאו לפני רשי לדין ופטרו את חבירו. אמנם שר"ל טרח והגיה שלא לצורך באוצ"נ: ובאו [לפניכם] לדין [ופטרתו]. 18 כ"י: שחולקין. 19 שם: וטעם המחייבין. 20 אוצ"נ: לא פורש לי. 21 כ"י שם וגם בהאורה: ואין בידי ראיה. 22 כ"י: וכל זמן שלא חילקו, שותפים הם; או"ה כ"י ווין (שם אות י'): כ"ז שחלקו פרקמטיא לחבירו, על מנת שותפיו הו. 23 כ"י שם: והרי. 24 ב"מ דף ע' ע"א. 25 אוצ"נ: יחלוקו. 26 = [כל האחריות]; ותיקנתי זה עפ"י כ"י שזח"ה; הסנלה שם אות א': להשלים [הכל]. 27 = [זו]; וכ"ה בכ"י שם. 28 כ"י שם: נוטל (שכר) חלק בשכר אי[נו] אלא רבית. 29 האורה בטעות: עומד ונוטל חצי פרקמטיא שנתפתה [=שנתפסה]. 30 מאמר זה כולו נשמט בכ"י וגם בהאורה שם. 31 =שנתפסה; ותיקנתי זה עפ"י או"ה; תחצ"ו: [שנאברה]. 32 והשווה תשו' הרא"ש כלל פ"ט סי' ד'.

שהיה [=טורח] (33) על חלק חבירו עם חלקו, אין זו (34) מעם לחייבו לזה. שהרי ראיה גדולה הבאת לדברך (35) שטר נהר (36) את חמורו ואת חמור חברו וכו'. וכ"ש (37) שהיה טורח זה בכולו וזה לא אמר לו קום רדוף (38) והכנס למקום גדודי [=חיות] (39) וליסטים ועלי פדיונך. וכי יבא דבר המחייבים (40) וראיות שלהם נדעה מה טוב (41).

שלמה בר יצחק:

פי' רל"ד

תשובת (1) המאור הגדול רש"י ז"ל:

השותפין שהטילו לכיס אחד וכל השכר (2) לאמצע. ופירש אהד מהן לסחורה וממון השותפות בידו. ותפסוהו (3) בעיר ואנסו הכל מידו ובפדיון גופו צריך ליתן [על הגליון: ממון] הון (4) רב. ותובע את חברו ליתן מחצה בפדיון, כי (5) שכרו לאמצע היה ויש (6) לו לחלוק בהפסד. ואם לאו, יהא קרוב לשכר ורחוק להפסד רשע:

דעתי (7) נוטה שאין לו עליו כלום. שהרי לא קבל עליו שמירת גופו ולא שמירת ממונו. ודיו (8) בהפסדו וקרוב להפסד ולשכר הוא זה.

רל"ד: תשובה זו הונחה שצנה"ל ח"צ [כ"י פירינלי] סי' קל"א 483-494 נצט: תשובת המאור הגדול רש"י ז"ל [וחתום נסופה: שלמה בר' יצחק]; ונשינויים קלים נקיטור שצנה"ל ח"צ [כ"י הסמינר] סי' קל"ט 743 נצט: השיב רש"י ז"ל [וליתל שצנה"ל ח"צ כ"י לוכספורד].

(38) כצ"ל לנכו; או"ה: טורח על חלקו כמו על חלקו. אמנם ר"י מילר [שם אות ר'] הגיה שלא בצדק: שהיתה בפרקמטיא חלק חברד עם חלקו. (34) אוצ"נ: אין זו טענה; כ"י שם: ואין לך טענה. (35) שם: יש לי להביא [=ראייה] מהחיא רשטף נהר. ובכ"י השאר מטושטש. (36) משנה ב"ק פ"י: ר'. (37) כ"י שם: וכ"ש זה שהיה בטלן. (38) שם: קורם [=קום] הכנס במקום גדודי חיות ולסטים. (39) הוספתי זה עפ"י שני כתה"י. (40) כ"י: וכשיבא ראייה המחייבים טעה [=מה טוב] נרעה מה בינינו עכ"ל. (41) או"ה: נרעה בינינו מה טוב.

רל"ד: (1) ולרעתו של ירירי ר"ר פרנקיל מוינא צריך לציין כאן גם את תחצ"ו סי' כ"ו; אמנם ברור הוא שאי אפשר להזהות את שניהם, לפי ששונות הן בתוכנם ובקשונם [והשווה תשו' מהר"ם ב"ב ר"פ סי' קנ"א, ר"ק סי' מ"ב, ר"ב סי' תכ"ב; ותשובת רש"י שלפנינו נעלמה גם מעיני רש"ב במבוא להאורה עמ' 160]. (2) ראה תשו' מהר"ם ר"פ סי' כ"ג. (3) כ"י סמ: ותפסו אותו גנבים או אונסים. (4) שם: ממון רב. (5) שם: לפי ששכרו. (6) שם: וגם יש לו. (7) שם: השיב רש"י ז"ל. (8) שם: להפסדו.

במה היה °) מצפה לקבל שכר בממונו שמסר °) בידו, והרי אינו תובעו
 בהפסדו °) כלום. וכששנינו °) קרוב לשכר ורחוק להפסד רשע, לענין °)
 רבית שנינו, שנותן פרקמטיא או מעות לחכירו להשתכר בהן למחצה
 ואם יפסיד לא יקבל עליו כלום בהפסדו, זהו °) רשע שמלוה ברבית,
 שכיון שהאחריות של אונס ושל זולל [=זולל] °) על המקבל הוא. נמצא
 שהמעות מלוה עליו, וכל מה שזה נוטל במחצית השכר, רבית הוא,
 שהרי אין כלום מן הקרן עליו. אבל זה שאחריות ממונו על עצמו, דיו °)
 בכך ואין זה אלא מדת כל אדם. ואם מפני שהיה שותפו טורח בגופו
 ומסכנו °) על השותפות, אין לנו לחייבו °) על כך. דלא °) יהא אלא אפי'
 הולך בשליחותו כחנם וכל °) הנאה של משלח, אין שמירת גופו עליו.
 מקל וחומר דהשתא השאיל לו פרתו בלא גופו שחייב שואל באונסיה
 (אונסיה), השאיל גופו נפטר שואל מאונס °) פרתו שנ' אם בעליו עמו
 לא ישלם, אונסי גופו על אחת כמה וכמה. וכל שכן °) שאף בשביל עצמו
 היה הולך. וכן דרך השותפין לטרוח זה היום וזה למחר. אין לנו מהיכן
 לחייבו ואין צריך להביא ראיה וסמך לדבריהם הללו. שאם באנו לחייבו
 ולהוציא ממונו בידו, היינו צריכים למצא פתח לדברינו. אבל לפטרו מן
 הסתם הוא שלא חייבה [ה]תורה את האדם לקבל עליו נזקי חברו אם
 לא על ידי צדקה וגמילות חסדים וכל ישראל שוין בדבר ושלום:
 שלמה בר' יצחק:

פי' רל"ה

מצאתי בשם רש"י °): אם אדם חולק שלא לדעת חכירו לא הויא חלוקה.
 וכל מה שמרויח המקבל בחלקו השכר לאמצע. ואע"פ שחכירו

רל"ה: מרדכי ז"מ פ"ה סי' שכ"ו [=מרדכי כת"י שזו"ן טס].

9) שם: כמה שהיה מצפה. 10) כ"י פירינצי: במסר בידו. 11) שם: בהפסד. 12) ב"מ
 ע' ע"א. 13) ראה תשו' מהר"ם ר"ק סי' ס"ב, ד"פ סי' קנ"א, וד"ב סי' תכ"ב; שבה"ל ח"ב
 כ"י אק: סי' קמ"א. 14) כ"י סמ: וזה רשע שהלוה ברבית כיון שהאחריות כו'. 15) =זולל;
 ותיקנת זה עפ"י כ"י סמ: שם. 16) כ"י פלר: ריו [=דיו]. 17) כ"י סמ: גם זה ליתא
 שם [ראה מבואי]. 18) ובנוגע לענין זה שאין לשותף לשלם חלק באונס הגוף של שותפו
 ראה תשו' הרא"ש כלל פ"ט סי' ר', טח"מ סי' קע"ז, ותשו' רש"י לעיל. 19) כ"י סמ: ראם
 לא יהא. 20) שם: רכל הנאה. 21) שם: באונסיה מהפרה. 22) =זה [וכ"ה בכ"י סמ: שם].
 רל"ה: 1) ונזכרה ברמו במבוא להאורה צר 165 בטעות: אם אדם חולה [צ"ל: חולק]
 וכבר העיר שם רש"ב בזה"ל: ואין ספק שהוא בתשובת רש"י.

מודה לו שחלק בשוה²), אפילו הכי כיון דלא ניחא ליה דתיהוי חלוקה,
לא הוי חלוקה :

סי' רל"ו

השיב¹ רש"י : אע"ג דאין אדם מקנה דבר² שב"ל, מיהו כל מי³
שמתנה לחכירו שאם ישתכר דבר על ידו שום ריוח שבכעולם
ליתן לו חלקו, חייב ליתן לו. דהא אפי' שכר אמירה חייב⁴ אדם לשלם
דממונא הוא [=כדאמר'⁵] הרי את מקודשת לי ע"מ שלא⁶ אדבר
עליך לשלמו⁷ הרי זה מקודשת. דאפי' לר"ל דאמר⁸ דצריך שיתן לה
שוה פרוטה, מ"מ⁹ סבר דשכירות מעלי' הוא. והא¹⁰ אמרי' בפ'
הרבי¹¹ דאמרו לי' רב ספרא¹² והא קאכיל¹³ רבית'. א"ל שכר אמירה
קא שקיל¹⁴). עכ"ל :

רל"ו : כת"י שזח"ה קונץ 345 [=הירשפלד מס' 108] סי' תתנ"ו ל93 נסס :
השיב רש"י (צלי נוסח השאלה) ; מרדכי דרינוס (כ"י סמ:) ז"מ פ"א ריש 297
נשינויים קלים ; אמנם נתחל"ו סי' מ"ח סוף ל30 תשובה זו היא מר' שלמה נר'
שמשון לר' יצחק היתום. והשווה הגה"מ פ"ד מה' שלוחין ושותפין נסס : תשו'
הגאונים, תשו' מהר"ס ז"צ סי' שכ"ה, וס' הישר ע"ז ע"ג. ועפ"י שנים עדים יקום
דנר שהיא לרש"י.

(2) והשווה טחו"מ סי' קע"ו, הריב"ש סי' רכ"ז, תשו' הרא"ש כפ"מ, ותשו' מהרי"ק
שורש כ"ה, ושם שורש צ"ו.

רל"ו : (1) כ"ה ג"כ במרדכי כ"י סמ; תחצ"ו: והנני משיבך כמה שדעתי נוטה דהכי
הלכתא. (2) מרדכי: אעפ"י שאין אדם מקנה דשב"ל [=דבר שלא בא לעולם]. (3) שם:
מי' כל מי שמקנה להב' שאם ישתכר על ידו שום ריוח בעולם שיתן לו, הרי זה חייב
ליתן לו. (4) תחצ"ו: מחייב אינש. (5) תיקנתי זה עפ"י הסברא; ובמרדכי: כדתניא.
ועי' קדושין ס"ג ע"א. (6) שם: ע"מ שאדבר, וכצ"ל כאן. (7) לשולטן (בכ"י שזח"ה).
(8) מרדכי: בעינן שיתן. (9) =קסבר. (10) שם: ועוד. (11) ב"מ ס"ט ע"ב בשינוי הלשון.
(12) אולי צ"ל: דאמרי ליה רבנן לרב פפא; מרדכי: דאמרה ליה לרב פפא. (13) גמרא
לפנינו: אכיל בריה דמר רבית'; מרדכי: מר קאכיל ריבית'; תחצ"ו: ועוד אמרינ' לגבי
אבא מר בריה דר' פפא, דאמרי ליה לר' פפא בריה מר קאכיל רבית' כו' עד שכר אמיר'
קא שקיל. (14) תחצ"ו ריש ב30: וכ"ש זה שטורח בגופו וע"י משתכר דוודאי חייב, ואין
כאן משום דבר שלא בא לעולם.

פי' רל"ז

מצאתי כתב בתשובות: מי שנעשה ערב בקניין, או שנעשה ערב בלא קניין¹) או שנעשה קבלן, יכול לחזור בו קודם נתינת המעות, דלא שיעבד בקניין אלא לאחר נתינת המעות: וערב המקבל ערבות, אם על פיו מחזיר שטרו או משכנו²), הוה ליה ערב בשעת מתן מעות ולא בעי קניין:

פי' רל"ח

וששאלתם¹): ששידך ראובן²) [=את בנו] על³) בת אחיו וקיומו דבריהם⁴) והניחו תשומת יד ביד קבלנים על מנת שהחוזר בו יפסיד ערבוננו כדרך⁵) שהורגלו ברוב⁶) מקומות. ועברו כמה שנים⁷) וחוזר בו ראובן. והנה⁸) שמעון אחיו תובע ערבוננו מיד הקבלנים שהחזירוהו לראובן. ותלמיד אחד⁹) מסייעו ואומר¹⁰) קבלן בכתובה לא משתעבד. ועוד דאסמכתא הוא, ואסמכתא¹¹) לא קניא:

רל"ז: מרדכי דרינוס (כ"י הסמינר) ז"ל ג89 [=ד' ריווא סי' תתל"ו] נזס: מלאתי כתנן נתשנות [סתס].

רל"ח: תשנות רש"י זו, קטנה נכמותה וגדולה נליכותה, הוצאה נהגות מרדכי (כ"י סמ:): קדושין פ"א סי' של"ה 1957-1967 [=ונושנה גס כ"י סי' תקנ"ט א2777 נשינויים קליס] ותתוס נסופה: שלמה זר יצחק; מרדכי דרינוס (כ"י סמ:): ז"מ 399 על הגליון ותתוס גס: שלמה זר יצחק מספר הפרדס [וליתא לפנינו נדפס]; תתל"ו סי' כ"ז [=אלור נחמד לשל"ל ח"ז ע' 180] נשינויים רזיס; האורה ח"ז סי' קמ"א 223 [=אלו"ה כ"י סמ: 1113 =כ"י מ: סי' קל"ה =פר: ע' 62]; תשו' מיימוניות לס' קנין סי' ק"ו; ונקיור נמרץ נתשו' מהר"ם ז"ל ד"פ סי' תתנ"ד, ושס ד"ק סי' ל'.

רל"ז: 1) תיקנתי זה עפ"י ד' ריווא; ובכ"י סמ: בלא קבלן. 2) ד' ריווא: או על משכנו.

רל"ח: 1) מרדכי דרינוס: ששאלת; או"ה: וששאל. 2) הוספתי זה עפ"י האורה, או"ה, מרדכי, ומהר"ם; ובתשו' מהר"ם ד"פ תשובה זו מתחלת בזה"ל: ששידך ראובן את בנו לבת אחיו. 3) =לבת אחיו [מרדכי ומהר"ם]; ואולי גם הוא מעיר על השפעת לשון צרפת העתיקה על סגנונו של רש"י [ראה מבואי]. 4) כ"ה בתחצ"ו ובכ"י הנה"מ סי' תקנ"ט [וליתא במרדכי לא בס' שצ"ה ונם לא בכ"י ב399]. 5) הנה"מ כ"י סמ: כדרך כל האדם. 6) או"ה: בשאר מקומות. 7) הנה"מ: ליתא שם; והני' כ"ה: וחזר בו ראובן והחזירו לו ערבוננו ותלמיד אחד מסייעו 8) מכאן ועד, ותלמיד אחד" כולו נשמט שם. 9) או"ה: ותלמיד אחד מסייע ליה. 10) הנה"מ: ואומר ערב דכתובה [וראה ניטין מ"ט ע"ב]. 11) תחצ"ו בטעות: ואסכת [=ואסמכתא].

פעה התלמיד בכל הצדדין: חדא, דקבלן בכתובה משתעבד, דמשה בר עצרן⁽¹²⁾ ערבא בכלתיה הוה וכו'. ומותבינן וערב דכתובה מי משתעבד, ומשנינן קבלן הוה. ועוד מה ענין קבלנות זו⁽¹³⁾ אצל קבלנות דכתובה⁽¹⁴⁾. [=קבלנות דכתובה] זה המתפיש מעות או ממלמלין לאשתו בכתובתה ומסרתן ליד שלישי⁽¹⁵⁾ והחזירן לבעלים. אבל קבלנות זו אינה אלא עירבון לקיים תנאים, ואסמכתא זו⁽¹⁶⁾ ודאי קניא. ואם נעשה דבר זה בפני חשובי⁽¹⁷⁾ עיר קיימא לן אסמכתא קנייא, והוא דקנו⁽¹⁸⁾ מיניה בב"ד חשוב⁽¹⁹⁾. ואפילו יש חשובין⁽²⁰⁾ מהן בשאר מקומות⁽²¹⁾, אין לנו אלא ב"ד של אותו מקום. דא"כ אין לדבר סוף, שאין לך ב"ד חשוב שלא⁽²²⁾ יהא חשוב ממנו בסוף העולם, ואומר⁽²³⁾ אל השופט אשר יהיה בימים ההם: וכל שלשה שנתמנו בית דין על ישראל הרי הן כב"ד של משה⁽²⁴⁾ לענוש נכסין ולהיות הפקרן הפקר. וכ"ש על שידוכי אשה שהנהיגו⁽²⁵⁾ הראשונים כן שלא לבייש בנות ישראל, ויש מן הדין לקונסו [=כממון⁽²⁶⁾ וברידי⁽²⁷⁾ הגוף: ותלמיד⁽²⁸⁾ המסייעו אין חולק⁽²⁹⁾ כבוד לתורתו [=להחזיק] יד מריע⁽³⁰⁾, ומן השמים מנעוהו מכבוד ונכסו ממנו

12) בר עזרי [הגה"מ כ"י סמ: כמו שהוא בגמרא ב"ב קע"ד ע"ב, ערכיו כ"ג ע"א]; בר פצורי [=עצורי] (או"ה כ"י וויז: פר: שם); בר עצורי [מהר"ם]; בר עצרו [תחצ"ו].
 13) כ"ה בהגה"מ כ"י סמ: סי' שצ"ה; אמנם שם סי' תקנ"ט: זה אצל זה. 14) [=קבלנות דכתובה זהו]; ותיקנתי זה עפ"י הגה"מ כ"י סמ: ומהר"ם. 15) האורה ואו"ה: ליד שליט.
 16) ועי' שטה מקובצת נדרים ל"ג ע"ב. 17) הגה"מ: בפני טובי העיר; ולרעתו של פריינק [שם צד 134]: כל ב"ד של חשובי העיר מכל מקום שהוא, שקול כנגד ב"ד חשוב. 18) נדרים כ"ז ע"ב, סה"י לר"ת סי' קע"ו, ותרכיז שנה ר' ע' 174 אות 145; ובשו"ת בנימין זאב סי' צ"ח: ולפ"ז הנהיג רש"י ז"ל שכשמשרכין האשה עושין קנין באסיפת עם כרי שיהי' בב"ד השוב [ונעלמה זו מעיני פריינק, וגם צייטלין שם אות 121]. 19) ולרעתו של צייטלין [שם הערה 121]: ב"ד חשוב, לשיטתו של רש"י, הוא רוקא מומחה לרבים [=דהיינו גמירנא וכבירנא]. 20) הגה"מ: ואם יש חשובין הרבה בשאר מקומות. 21) שם: אנו אין לנו; מהר"ם ר"ק: אין לנו לילך אלא אחר ב"ד. 22) שם: שאין יהא חשוב ממנו. 23) שם: וכתוב [רברים י"ז: ט']. 24) והשוה מבואי פרק ג'. 25) הגה"מ: שנהגו הראשונים שלא לבייש. 26) כ"ה בכ"י סמ:; אמנם בתחצ"ו: לקונסו ממון. 27) האורה בטעות: ובנידוי הגוף. 28) שם: והתלמיד החולק על זאת, אינו חולק כבוד; תחצ"ו בטעות: ותלמוד. 29) הגה"מ: אינו חולק כבוד לתורה; והשאר עד סופו חסר שם בכה"י. 30) [=להחזיק יד מרעים] והוספתי זה עפ"י האורה ותשו' מיימוניות שם; אמנם ר"י מילר (שם הערה ג') הגיה שלא לצורך: מחזיק יד מרעים].

גלויותיה³¹) של תורה, ומכ"ש³²) שלא יבין במעמקיה. ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב:

שלמה בר יצחק:

סי' רל"ט

והשיב רש"י בתשובה: אמינ' ¹) בפועל במל פלגא אגרא ²). וכן מקובלני מרכותי. וצריך ליתן לשומריו ³) מעות או דבר אכילה:

סי' ר"מ

דודאי תאיני ¹) הבכורות פריחת ריח נדיפתם, מה ערב להשיב נפש ומתק ²) נופת צופים, ומה נעם על חיך ונחמד להשכיל [ולעינים] ³) נתאיו, כי מעין חיים נגאל בוסרם, יהי רצון שיהיו גדוליהן דוגמתם ועודף: אני הצעיר עם בא בקצרה, ולא כמוסיף וגורע, לשאול לשלום שני הישישים שרים רבים ונכבדים אלופי ומיודעי, ר יוסף ⁴) בר' אהרן, וקרובי שארי ובשרי ר' יוסף ⁵) ברבי מאיר, ועמהם נטע נעים וגידולי

רל"ט: תשובה זו לרש"י הוצאה בתשנ"ז הקטן [כ"י סמינר] משנת 1386 ריש 191 גס: והשיב רש"י בתשובה [ולא מלאתי חצר לזה בכל ספרי דני רש"י וגם לא בתשנ"ז ד"ק לנסוף].

ר"מ: תשובה זו שהשיב רש"י לשאליו [ה"ה: קרונו ושאר צנזרו ר' יוסף צנזי מחיר, ור' יוסף צר' אהרן, ור' אליעזר צר' יהודה הכהן], הוצאה בתחל"ו סי' ל' וגם סי' ל"א 18-19 ותם נסופו: שלמה צר' יצחק. ועי' תשו' בית שלמה לר' שלמה חסון ח"מ סי' ג'.

31) כ"ה ג"כ בהאורה; או"ה: גלויותיה. 32) או"ה כ"י סמ: וכ"ש יבין; או"ה כ"י ווין: וברתו ממנו גלויותיה של תורה וכל שכן במעמקה [פר: שם אות י"ח].

רל"ט: 1) אמינא. 2) ב"מ פ"ה ריש דף ס"ח ע"ב [והשווה תחצ"ו סס"ו כ"א ריש ע' 12; ובעל אנודה ב"מ פ"ה י"ט ע"ג]. 3) אולי צ"ל: לשוכרים. וצריך להוסיף תשובה שפנינו לכל המקורות שציון רי"מ נוטמאן במפתח התלמוד ח"א צד 480.

ר"מ: 1) ירמיה כ"ד: א'. 2) תהלים י"ט: י"א. 3) בראשית ג': ו'. ובתחצ"ו בטעות: ולעניים נתאיו. והתימא על ר"י מילר שלא הדגיש בזה ולא הגיה כלום. 4) וראה מבואי עדר י'. ור"י מילר העיר שם (הערה א') בזה"ל: לא ידעתי מי הוא. 5) והשווה מבואי ולדעת ר"י מילר שם אולי הוא ר' יוסף המובא בפירושו רש"י לישיעה י': כ"ה, וגם בפרדס סי' רמ"ב.

הקדש ר' אליעזר⁶) הכתן בר' יהודה. אני שלמה הצעיר נאמנם ועבדם שואל לשלום להם, ומשיב דבר על הרכתני ענותם להזיקני להשיבני כמה שהראוני ממרום:

רחל שזימנה את שמעון אחי בעלה לדון והביאה שטר מתנה מלאה אמו ויעקב אביו שכתבו לה בהנשאה לראובן [בנם]⁷) ונתנו לה ולו במתנה מעשר היוצא מכפר אחד, שהיה ממושכן תחת ידם בז'⁸) ריטלים, לאכול הפירות בכל שנה ולקבל הקרן כשירצה הלה לפדותו. ועוד כרם אחד גדולה שהיה להם בעיר. וטופס שטר המתנה כתוב לרחל ולבעלה בלשון שניהם. והלך ראובן בעלה למדינת הים ולא⁹) [=נודע] מה נהייה בו אם חי אם מת. והרי שמעון זה מחזיק בקרן ופירות המעשר אכל כמה שנים והקרן קבל. וזו תובעת הקרן והפירות שאכל מן הרבית. ושמעון טוען שירד להם מפני שנצטרך, אחיו והיא שאלו משכונות מאדוני העיר והרהיגום ביד גוי אחר בי"ו ריטלין. וכשתבע השר משכנותיו ולא היה בידם לשלם, אמרו בכית הסהר. ומתוך דוחק בקש מן השר לתת לו זמן, ואם לא יחזיר לו עד אותו זמן, שיהיו הכרם והמעשר לחלוטין בידו. והגיע הזמן ולא החזירו וגכאן השר בחוכו כתנאו. ועדיין היתה לאה אמנו קיימת ובקשה מן השר להחזיר לה המעשר בתורת פרס למען תעכבנו עליו כשאר מקבלי פרס מן השרים, וכן עשו. והחזיקה בו אמי כמה שנים וכשנפטרה חזר השר והחזיק בו. ובקשתי פניו שיחזירנו לי בתורת פרס כמו לאמי ולא אבה. והחזיק בו שנה לידע לכמה הוא עולה. לסוף שנה חזרתי עליו והחזירו לי בתורת פרס ועבדתיו¹⁰) עליו יציאות מרובות. ולאחר זמן שמעתי, הגוי שהיו משכונות השר בידו מיד אחי ואמר לשר לקבל משכנותיו מידו ויתן לו הכרם שהיה בידו מן היהודי והמעשר. וחרה לי על נחלת אבותי שתחלמ ביד הגוי. ורחל זו לא היתה בעיר והלכתי למקומה ונמלכתי בה לפני

6) לרעת מילר אולי הוא בו ר' יהודה הכהן בעל ספר הרינים. ויש להפלא על שלא נזכר ר' אליעזר, בנו השלישי (?) של ר"י בין אחיו ה"ה ר' אברהם ור' שמואל, בס' מצדף לחכמה לר' יש"ר מקנריה ר"ו 64. והשווה מבואי; ונעלם זה מעיני ר"א אפטוביצר במבוא לראב"ה ע' 340. 7) בתחצ"ו בטעות: לראובן כנס [=בנם]. 8) =ריטלין בכל תשו' רש"י. 9) שם: ולא מה נהי' בו. 10) [=והוצאתי] עליו.

בני הקהלה לתת לי רשות לקנותה וכן עשתה. וחזרתי למקומי ונתתי נחלה אחת שהיתה ממושכנת בידי בט"ו ריטלין, ונתתי לגוי, וקבלתי משכונות השר מידו והחזרתים לשר והחליט לי המעשר לגמרי והחזיר לי הקרן. ולאחר שנים בא בעל המעשר ופדאו מידי וקבלתי ז' ליטרין. וזאת משיבה לקבל עליה כל אלות ושכועה אם משכנה, לא היא ולא בעלה, אותו מעשר לשר על משכנותיו, ואם ירד לו השר מעולם ולא החזיק בו ולא אכל פירותיו. אבל הכרם משכנה לו אם לא תחזיר לו המשכונות לזמן שקבע. ובתוך הזמן מכרה יין ונתנה לשר ט' ריטלין לתתן לגוי שהמשכונות בידו והשאר לא הספיקה ליתן. ולקח השר הכרם בחזקה ולא היתה חייבת לו כי אם מותר החוב. ואומרת להחזיר מותר החוב לשמעון ויחזיר לה הכרם, וישומו לו פירות שאכל ממנה מיום שירד בה, והמעשר תובעת הכל והרבית שאכל והקרן שקבל. כי בלכת בעלי מן העיר היתה אמך חמותי מוחזקת בעיר ונכרת לשרים ולקחה פירות המעשר ממני בחזקה. ואני יצאתי מן העיר מתוך דוחקי וצעקתי כמה שנים ולא נעניתי. ואחרי מותה החזקת בו וצעקתי עליך והיית מתפשר עמי ונותן לי מן התבואה קצת ג' הינין או ד' לשנה ומשקבלתי הקרן החזקת ולא נתת לי כלום. וזה אומר לא נתתי לך התבואה בשביל פשרה כי בשופי אכלתיו. אבל מפני שאשת אחי היית' באת עלי משני צדדין לרחם על אלמנות חיותך ולהועילך מאותו מעשר מעט. כי מה¹¹) בצער עתה בהיותי בידי מקודם לכן כשהיה ביד הגוי. ונכמרו רחמי והנתיך במקצת. ועוד טען שמעון עדיין לא שמענו שמת אחי ולא בעלת דברים שלי את:

לפי הדברים הסדורים נראה לי שהיא בעלת דברים שלו ט"מ. שהרי שטר המתנה לה ולבעלה נכתב וזכתה היא בחציין. ואפי' בעלה מגרשה נוטלת החצי מחמת נכסי מלוג דתני[א] והיה [=והיתה]¹²) לאהרן ולבניו, מחצה אהרן ומחצה לבניו, ואף בחלק המגיע לבעלה בעלת דברי[ם] של שמעון היא, דקיי"ל הלכתא¹³) פוסקין מזונות לאשת איש

11) אול"י צ"ל: =כי [יותר] בצער [אתה] עתה [בהיות הכרם] בירי (שם אות ה'). 12) קרי: והיתה. ויקרא כ"ד: ט'. ועי' ספרא ק"ד ע"ב, יומא י"ז ע"ב. 13) כתובות ק"ז ע"ב.

אפי' לא שמעו בו שמת. וזה שירד לנכסי בעלה והיא צריכה למזונות מוציאין מידו ונותנים לה. דתניא¹⁴) ר' נתן אומר מניין לנושה בחכירו מנה וחברו בחברו מוציאים מזה ונותנים לזה ת"ל ונתן לאשר אשם לו. ושומר שמעון שהחזיק בו מחמת מקחו. נראה לי על המעשר שאין לו חזקה בשנים כדן קרקע. שחרי אין כאן שדה מסויימת במצריה שיהא שמעון זורעה ושופח בה פירותיו ומשתמש בה כדרך קרקעות, אלא נדבת ע"ז שהתנדבו הגוים מעשרות מעשרותיהם לע"ז ואין כח לבעל המעשר בקרקע. לפיכך אין כאן דין קרקע אלא דין מטלטלין שתובעתו מעות שלה שעשה [=עמה כ] יורש בפני הגוי הלוח וקבל המינו הרבית והקרן. והוא אומר שהיא מכרה אותו החוב לשר העיר וקנאו ממנו ואין לו לא עדים ולא ראיה. [ו]זו באת לפנינו ושטרה בידה שהחוב שלה הוא. נמצא מחזיק בשלה בטענת חנם שאין לה רגלים וחייב לתחזיר הקרן. ואם בא לגזור על כל בת ישראל שמכרה אותו החוב לגוי שהיה נותן לה כל שנה, והוא מחמת שהיה יוצא ובא ומאסף וגובה מן הגוים נתרצתה לו לקנות המותר :

ועל הכרם לא פירשו דבריהם אם הודת בב"ד שחלטתהו לשר, אם לא יחזירו לו משכנותיו עד הזמן. הרי לא תחזירו ונחלט לו ממ' ליטרין שאומרת שהחזירה לו, היא גרמה לעצמה והפסידתן. ואם אמרת שבתורת משכון משכנתהו לשר והחזירה רוב החוב, והוא אומר שחלטתו. אם טען שבפניו חלטתו לשר והיא אכלה שני חזקה והיא אין לה עדים שמחתה בפניהם הועילה לו חזקתו. ואם לא טען בפני חלטתו לא הועילה לו חזקה דאמר רב יהודה¹⁵) הבא מכח גוי הרי הוא כגוי, ואין חזקה אלא בשטר שיביא שטר שמכרה ישראל בעליה לגוי. ואי טעין ואמר קמי דידי זבנתה לגוי מהימן מגו דאי בעי אמר מינך זבינת[ה]. ואם יש עדים שמיחתה בפניהם או שלא טען שמעון בפני מכרתו, תשבע שבתורת משכון משכנתו ולא יותר מן החוב אלא כך וכך, ותשלם לו המותר ותגבה הכרם. דתניא¹⁶) הבא מחמת חוב ומחמת אנפרות אין

14) פסחים ל"א ע"א. 15) ר' יהודה אמר רב (ב"ב ל"ה ע"ב). 16) גיטין נ"ח ע"ב, לפי שיטת רש"י בסוגיא רסיקרוקין. וראה טח"מ סי' רל"ג, והערות מילר שם אות ט'.

בו משום סיקרקון, גוי הגובה קרקע של ישראל בחובו או שנמלה בחובו או שנמלה בחזקה ומכרה לישראל חברו אין בה משום סיקרקון, שאפי' שהתה ביד הגוי קודם שמכרה לישראל שנים עשר חדש חוזרת לבעלים. ואע"ג דאמר ר' יוסף נקטינן אין דין אנפרות בכבל דכיון דאיכא דואר במתא ולא אזיל קביל אחולי אחיל. בכבל היה שם ערכאות קבועים ולא מרעי נפשיהו ודייני קושטא, אבל אלו גזלנין וחמסנין הם והצועק אינו נענה. וכ"ש שהיה זה שר ואין יד איש תקפה עליו והפירות שאכל שמעון זכה בהם, שהרי כל זכות הגוי קנה ודין בעל המשכון לאכול פירות כל זמן החוב. ואפי' ישראל מישראל אבק רבית הוא זו שאינה קצוצה, וקיי"ל הלכה ¹⁷) כר' אלעזר דאמר רבית קצוצה יוצאה בדיינין אבק רבית אינה יוצאה בדיינין. ומה שאמר שנמלך בה וברשותה קנאו מן השר, אם הודתה שנמלך בה והיא נתנה לו רשות, הרי על פיה ירד ויזכה בה במקחו. ואע"פ שיש לה לומר השני נוח לי והראשון קשה ממנו, מהאי דא"ל לחבריה מאי בעית בהאי ארעא. א"ל מפלניא זכינתא. א"ל פלניא גולנא הוא. אמ' ליה: והא אית לי סהדי דאימלכי כך ואמרת לי זכנת. א"ל דאמרי השני נוח לי והראשון קשה ממני ¹⁸). ואמר רבא דינ' קאמר ליה, הני מילי היכי דטענה איהי אבל אי איהי לא טענה, אנן לא טענינן לה. לפי שיש לחוש לרמאות שמא מתוך שהיתה אבודה ביד הגוי נתנה לו רשות לקנותו קנין עולם בלב שלם ועל פיה הטיל מעותיו ביד הגוי ועכשיו חוזרת בה. וככי האי גוונא לא אמרינן פתח פיך לאלם. ואם אמרה בב"ד לא נמלכת בי מעולם אין לנו להשביעה על כך, שהרי אפי' נמלך היתה יכולה לומר השני נוח לי ומה לה לשקר: וששאלתם ¹⁹) מה יעשה במעות, שהרי בני ראובן השבוי שהיו לו מאשה אחרת עוררין עליהם. חלקה ינתן לה וחלק בעלה ינתן ביד נאמן ויפרנסנה מהם לפי כבודו תחילה עד שיכלו. ואם מתה יקברוה מהם לפי כבודתה, שהרי תיורשין אפי' מת אביהן חייבין לזונה ולקוברת

17) ב"מ ס"ה ע"ב. 18) קרוי: [הימנו] ב"ב ל' ע"ב. ולרעת מילר (שם הערה י"א) צ"ל: ממנו. 19) וכבר העיר (שם הערה א') ר"י מילר: התשובה שייכה לאותה שלפניה, ורס המעתיק ציון סימן חדש [סי' ל"א] ע' 19.

מנכסי²⁰) אביהן. דתנן²¹) יורשי אביה חייבין בקבורתה וחלק שלה אם יכלה בחייה הרי כלה, ואם יותר לכשיבא הדבר לפנינו נתיישב בו. והמקום יאיר עינינו בתורתו:

שלמה בר' יצחק:

סי' רמ"א

את שלום הישיש¹) נכבד מר יקיר בר מכיר²) אני הצעיר³) עם שלמה ב"ר יצחק דורש לשלום⁴) הנלוים עליו. והנני משיבו על דברי אגרתו ההוגעה אלי: על סדרי ראובן ושמעון המתעצמים⁵) בדון וסדרו איש איש דבריו, הצועק והנצעק, ומסרום לידו ומינוהו נאמן⁶) לשלחם הלום ולהשיב תשובה לידו. והנני משיב עליה כפי עניות דעתי שהראוני⁷): הרי שקובל ראובן על אודות ספר אחד וכלי תשמיש שהיו לו בביתו באורליינש, והיה גוי אחד נושה בו מעות של רבית והפקידו על ביתו לשמור מה שבתוכו ולסמוך עליו בגבוי מעותיו. והוא הולך ונודד, על כי אבד ממונו בתפיסת השר⁸). עד יוחן ממרום לשוב. ואיחר מהמועד⁹)

רמ"א: תשובת רש"י זו היא שלוחה למר יקיר צר מכיר מאורליינש צרפת, שהיה כאמן ממונה מן הצעלי דינים לשלוח כתזיהס לרש"י, [ולא לר' יקיר צר' מכיר ממגנצא], והוצאה נתחנ"ו סי' כ"ט 15-173; ראה מצולאי, וגם ר"א עפשטיין צמחצרתו „שמעיה" לז 3 אות 3, ולז 12 סוף אות 6 [ונרשס שס נטעות: סי' ס"ט (=כ"ט)].

20) כשלא נשבעה על שבועתה. וראה הרמב"ם ה' אישות פי"ח: ה"ו, וטאהע"ו סי' פ"ט (שם אות א'). 21) כתובות פ"א ע"א, ושם צ"ה ע"ב.

רמ"א: 1) = הישיש הנכבד; ושם הכנוי הזה אינו מעיד שהוא היה אחר מן „הישישים ממגנצא" [ראה שבה"ל ח"ב כ"י אוקספורד סי' נ"ז = כ"י פירינצי 49], כ"א אולי היה אחר מן „הישישים מאורליינש" [גאלצויא יוראיקא, צד 37]. 2) ור' יואל מילר העיר שם [אות א', וגם במבוא שם דף כ"ט] שלא נכזו: שר' יקיר שלפנינו הוא = אחי ר' מנתם ור' נתן ב"ר מכיר ממגנצא. אמנם לא יאמנו דבריו, שהרי מר יקיר בר מכיר זה היה גר בצרפת, ומשתמש כאן בבחינת נאמן, הממונה מן הצעלי דינים באורליינש לשלוח כתביהם אל רש"י בטררויטש. 3) = הצעיר שלמה [ראה מבואי]. 4) = לשלום [ולא „ולשלום"]. 5) השווה מבואי. 6) ראה לעיל אות 2. 7) = [מן השמים]: ולשוו זה מצוי בתשו' רש"י ור"ג מאה"ג [ראה מבואי], לא רק בתשו' גאוני בב"ל. 8) כנראה שהוא = מושל העיר, בא"ב של סהיבאוס הראשון; המושל בכל מדינת קנפנייא משנת 1048-1089 למסכה"נ, והוא היה בו זמנו של רש"י. [ראה מבואי, וס' הצרפתי של ר"ר בוטיאט, טרויטש 1870, ח"א צד 162]. 9) ראה מבואי על השפעת „גליקזום".

אשר יעדו, ונטל הגוי ספר חומש שכביתו ושאר כלים, שוין פי שנים בחובו. ולאחר ימים מצא ראובן את הגוי כפריש ונתפשר עמו בתשעה דינרים ממטבע קלה¹⁰) של חמשה. ומינה לו שליח אחד מקרוביו מאורליינש לתת לו מעות הללו ולקבל ספרו וכל כלי תשמישיו. ונתרשל שלוחו של ראובן ונפסלה אותה מטבע¹¹) והוחזקה לשבעה, והיה מחזר השליח להוציא מיד הגוי בט' דינרים פסולים, כי כן ייסד המלך¹²) על כל בעל משה לקבל¹³) קלין כאשר נלוו, והגוי תובע חדשים. והרגיש שמעון בדבר, ועל ידי שהיה מערער על ראובן, על לא דבר מלפני זאת ימים¹⁴), קפץ ופדה ספרו לפי דבריו בעשרה דינרין ממטבע כבדה לשבעה, והניח ביד הגוי כל שאר הכלים. וגזירת¹⁵) קדמונים היתה בעיר שלא יפדה ישראל משכונו מיד הגוי. ועוד גזירה¹⁶) אחרת שלא יהא ישראל תופס את¹⁷) ממון, כדי למעון עליו. ועתה תובע ראובן את שמעון שפדה את משכונו. ועוד שתופסו ומחזיק בו מחמת טענה אחרת. ועוד תובעו כל כלי תשמישיו, שהיה גוי רוצה להשיבם לשלוחו בתשעה דינר, לפי שלא היה איש קונה הספר מידו. ומאחר שהמציא לו שמעון מעות, החזיק הגוי בשאר כליו ונפסד על ידו. והביא ראובן עדים שנתפשר עם הגוי בט' דינרים ממטבע קלה. ועוד הביא עדים ששמעו מפי הגוי לאחר שנפסלה המטבע והוחזקה, שהיה תובע שלוחו של ראובן, ט' דינר מן החדשים, וקפץ שמעון ופדה. ושמעו שהקניטו שלוחו של ראובן לשמעון על שפדה משכונו והפסידו כל שאר כליו. ושמעון משיבו: אתה קלקלת ראשון את שורת הגזירה. שמשכנתי קודם לכן שנים דרכמון, אחד שוה י"ח דינרים קרטיינ"ש¹⁸) ביד אותו הגוי, והלכתי לעיר רחוקה ועכבתי ימים¹⁹) ושמעה אשתי כי שחליתי, והלכה אחרי ובקשה האוך

10) השווה לקמן אות 11. 11) כנראה שבזמנו של רש"י פסלו המטבע הקלה והחזיקו המטבע הכבדה. והזקוק הכבד היה עולה בימים ההם 15' אונקיות בצרפת ו16' אונקיות בגרמניה [ראה שם אות ב'] 12) ושמו = טהיבאוס הראשון. 13) וצריך להוסיף תשובה זו לכל המקורות שציון מ. א. גערסון, במאמרו הצרפתי צד 169. 14) = [אחרים]. 15) ושלוש גזירות הנזכרות כאן אינן ידועות לא לר"ד מ. שטיין, העברעישע בעריכטע, צד 35, ולא לר"ד פינקלשטיין בס' האנגלי על "שלטון עצמו של היהודים בימי הביניים"; וצריך להוסיף שם תשובה זו; ובנוגע לענין המשכונות השווה הופסדו רעד געלעהאנדעל, 98. גירמא, ערציהונגס וועזען, ח"א 130. 16) ראה לעיל אות 15. 17) שם שם. 18) Courants; וראה צונץ, צור געשיכטע, ח"א ע' 548, ור"י מילר שם אות ג'. 19) = אחרים.

לדבר לה טובות אל הגוי תמיד [שלא] ²⁰) ימכור אותו דרכמון. וגם אני שלחתי לך כמה כתבי-בקשה על ככה, ולא דייך שלא עזרתני, אבל עמדת ופדיתו בדמים קלים ומכרתו כרצונך. וכשחזרתי בעיר הוגד לי וצעקתי לפני תקהלות הנועדים לשוק ²¹), ולא היית בעיר. וגזרו עליך להשיב את שלי או לירד עמי לדין. ולשלשת הימים, כששמעת הגזירה, זימנת עצמך לדין עמי. ולפי שיודע הייתי כך שהוצגת ריקם בתפיסת נשר [=השר] ²²), לא דנתי עמך עד אראה ירך משגת לדמי דרכמוני. וגם אתה הבטחתני לשוב לפרים ²³) ולחזור על הקונה להחזיר הדרכמון. ומינתי לך נאמנים במקומי לתת לך המעות ולקבלן, ולא קיימת. ולימים רבים שמעתי בני קהלינו מתרעמים לאמור: הנהיית ²⁴) כזאת, שהניח ראובן ספר חומש אחד ביד גוי פלוני כמה ימים ואין איש מקרוביו שם על לב לפדותו. והגוי רוצה לשלחו למקום אחר למכרו. תלונה זו שמעתי כמה פעמים, ולא ראיתי שלוחו של ראובן מחזר אחריו. ואמרו לי מקצת בני קהלינו לפדותו ולעכבו על דרכמוני, ולא היה ספק ²⁵) בידי. ולאחר ימים השיגה ידי, ובא אלי הגוי ואמר ליתן לי קרן ורבית שאני נושה בראובן מחמת דמי [דרכמונך] ²⁶) שמכרתים לו, אחזיר לך ספרו שהניח לי משכון עליהם, כי גם הוא יודע בדרכמון שגיליתי לו שהוא שלך ופדאו. וכן עשיתי. ונתפשרתי עמו לתת לו עשרה דינרי' חזקים לשבעה ולויתי מקצתם לרבית עד שנתתי לו עשרה דינרים, ושאר הכלים לא ידעתי מה טיבן, והספר בידי הרי שש שנים. החזר לי הקרן והרבית ודרכמוני וטול ספרך. ועל שאר הכלים, שמעתי שעכבן חברו של אותו גוי מחמת חוב אחר. וראובן משיבו ²⁷): על הדרכמון כשקנאו, לא הכיר בו, ואשת שמעון לא בקשה פני על ככה. וכתבים שמוען שמעון לא ראיתי, וקניתינו בעשרה דינר ומכרתיו בי"א קודם שנגלה לאזני שהוא שלך. וכשצעקת עלי וזומנתי לדין ולא אבית, וקבלתי שתגזור עלי אם הכרתי

(20) בנרפס: של [=שלא] למכור. (21) ונעלמה עוברה זו מעיני ר"ר בארון במאמרו האנגלי „רש"י וקהלת טרוויש“, הרפסה מיוחדת, ריש ע' 8, ושם אות 4. וזה מעיר שאין לו ידים מוכיחות לרבריו שם: „בכל ספרי רש"י ובית מדרשו יש רק מראה מקום אחר למציאות היריד בימים ההם ה"ה: יריד קולוניא בלבר“. (22) בנרפס: נשר [=השר]. (23) ראה מאמרו של רוברט אנבעל „זשואיש סאשיעל סטוריעס“ ח"ב 52-49. (24) =נבלה. (25) אולי צ"ל: (ספוק] בירי. (26) בנרפס בטעות: דכרמונר. (27) שם: משיב [=משיבו].

בו. וכשחזרתי לפריש, חזרתי אחריו ומוכרו הקונה, ונאמן עלי הדיין. ושכתבת, שברשות הקהל פדית ספרי להחזיק, כבר בקשת וגזרו על כל אשר צוה, או ששמע שצוו לך, שיבא ויעיד²⁸). ואין איש. ועל הרבית שאתה שואל, מחמיר אתה עלי יותר מן הגוי, שאפי'²⁹) משכוני ביד הגוי כל ימיו, לא הייתי נותן לו רבית, כי החוב של רבית היה. ושמעון אומר: ששמע מן הגוי שהן קרן, ועולין לרבית. ועל הדרכמון, עדים היו לי שהכרת בו והלכו להם. ויש מן הנשארים שאומרים, זכורין אנו שיצא קול בעיר לאמר, הרע ראובן לעשות שפדה דרכמונו של שמעון. וסוף סידרי דבריו שנה על ספר³⁰) דבריו לכוללן בקצרה וכתב: ראיתי הספר הנכרי מחזרו בשווקים ובבית הכנסת, שנה תמימה או יותר, ולא היה יכולת בידי ומשכנתי משכנותי ביד הנכרי על דמי הספר שהניח זה בידו בי' דינרי' דמי דרכמוני, ועתה יחזיר לי הקרן שנתתי והרבית שעלה על משכנותי. שהרי הגוי אומר לי, החזר הספר ואני אחזיר לך משכונך ודמי דרכמוני שהיה שוה י"ח דינר קרמיני"ש, ויש עדים:

לפי הדברים הכתובים, אע"פ שמראה שמעון את עצמו כמכבד את כתבי הקדש וכמשיב אבדה, כל עצמו להנאתו נבהל. ולא דקדק בהפסד כליו של ראובן להוציאם מיד הגוי ולא לכבוד כתבי הקדש. שהרי הודאת פניו צווחת, ששמע פעמים תלונה זו בבית הכנסת, שהיה הספר ביד הגוי ולא שם על לבו לקנאו, עד שאמרו לו לעכבו על דרכמונו. ולא להשיב אבדה, שהרי סופו הוכיח שתובע רבית משש שנים ומקושש³¹) ומביא ערעור ועקיפין לעכבו. ולא לטובה נתכוון, שהיה לו לשאול את פי שלוחו של ראובן או משאר בני העיר, מה³²) משכונות יש לו לראובן ביד הגוי הזה. ולהוציאם לא עשה כן, אלא הסתיר דבריו וקפץ ולקח את אשר חשק. וקרב לו לזות שפתים של שתי גזירות, שגזרו

28) ובנוגע למנהג קדום זה לנזור חרם להעיר [=חרם ערות], שכבר מצוי אצל הנאונים והקראים וגם בשרירים מספר צרוקי, השווה מש"כ ר"א אפטוביצר ברבעון האנגלי הוצ' חרשה, ח"ר צד 46, [מבוא לראבי"ה 456]. 29) =היה. 30) אולי צ"ל: על [סדר] רבריו. 31) בכיוון: ומאסף את טענותיו [ירוש' תענית פ"ב: ה"א] כרי להחזיק את רבריו [והוא בא מן "קושש"]; אמנם לרעתו של ר"ח רננסברג צ"ל: [ומקיש] מן "קיש" [וראה מגילה י"ב: ב', שהקיש על שערי רחמים ונפתחו לו. 32) בכיוון: איזה; ואולי הוא מעיר על השפעת "גליקיום" [ראה מבואי]. 33) אולי צ"ל: [עקר] זכותו.

הראשונים, לפדותו שלא ברשות שכבר חקר³⁵) זכותו, וגזרו³⁶) על היודע שנתנו לו קהל רשות שיבא ויעיד, ולא הועד. והעדים מעידים שהיה שלוחו של ראובן מחזר להוציא הכל מידו במ' דינרים פסולים. ואפי' נתרשל השליח חדש, או חדשיים ויותר, כדברי שמעון ולא ראה איש מחזר אחריו, אין כאן יאוש בעלים. שהרי ראובן לא היה בעיר וסומך היה על שלוחו ועל גזירת הקהל שלא ימצא הגוי קונה לספרו, ומשכנו של ישראל אינו קנוי לגוי, ושם בעליו עליו. ועוד שהיו ביד הגוי הזה שאר כלים כנגד חובו ושלא כדין מכרו, ונמצא שמעון לוקח מגזלן לפני ייאוש ולא קנאו ומחזיר בלא דמים. שכל מקום שהגזילה שם, ברשות בעלים עומדת ואין כח ללוקח לעכבה על מעותיו. דאיתמר³⁷) המוכר שדה לחברו ונמצאת שאינה שלו, אמר רב יש לו מעות ויש לו שבח, ושמואל אמר מעות יש לו, שבח אין לו, [= בין למר³⁸]. בין למר מגזלן דגבי לוקח ונגזל שקיל בלא דמי, ואע"ג דלא הכיר בה שהיא גזולה, דהא נמצאת קתני. ועוד שנינו³⁹) הגזול שדה ומכרה לאחר והרי יוצאת מתחת ידו כו'. למדנו שמחזירה, וחוזר על הגזלן לגבות מעותיו. ואם תאמר אין דין זה נוהג בממלמלין, הרי שנינו⁴⁰) אמר לו מכור לי בני מעיה של פרה זו והיו בהן מתנות, כגון לחיים וקיבה, נותנם לכהן ואינו מנכה לו מן הדמים. למדנו שאינו יכול לעכבו על דמיו. ועוד שנינו⁴¹) המכיר כליו או ספריו ביד אחר, אם יצא לו שם גנבה בעיר, ישבע לוקח כמה הוציא⁴²) ויטול. בלוקח מגנב, ולא הכיר בהם שהם גנובים, עשו לו חכמים תקנת⁴³) השוק. שכל הקונה דבר בשוק וימצא גנוב, יקח דמיו ויחזירו לו, ולא מן הדין אלא מפני תיקון העולם, שאם אתה אומר ישלם בחנם מה שקנה בחזקת היתר, אין לך אדם לוקח מחברו כלום. אבל לוקח מגזלן לא עשו לו תקנה. ותדע דלוקח מגנב, מחמת תקנה הוא מחזיר לו דמים, ולא מן הדין מדאמר⁴⁴) רבא. ואם גנב מפורסם הוא, לא עשו בו תקנת השוק ומחזיר בחנם, אלמא חפציו לא קניא ליה.

34) והשווה גינצברג אונבעקאנטע אירישע סעקטע 171, פינקלשטיין בס' הנ"ל 130 אות ב' לבסוף. 35) ב"מ יד: 36) כצ"ל עפ"י פרש"י בב"מ י"ד ע"כ. 37) חולין קל"א ע"א. 38) חולין קל"ב ע"א; ועי' פירש"י שם קל"א ע"א, שם אות ז'. 39) ב"ק קי"ד: 40) שם: ישבע לו לוקח, כמה נתן ויטול. 41) ובנוגע לתקנות השוק, השווה שו"ת הרא"ש ב"ב 55 י"ג; תשו' אלש"ר סי' י"ט; ותה"ד סי' ש"ט. 42) ב"ב קט"ו.

ותקנה נמי לא עשו, הואיל והיה לו לחוש שמא גנבה, וכ"ש לוקח את של חברו מן הגוי לפני ייאוש והכיר שהיא של חברו, שהטיל מעותיו על קרן הצבי. ואם תאמר משכון היה, ובעל חוב קונה⁴³) משכון ואין זה גזל. בישראל מישראל⁴⁴) דברים אמורים, שאני קורא בהם ולך⁴⁵) תהיה צדקה, ואם אינו קונה, צדקה מניין. אבל גוי מישראל דברי הכל אינו קונה, שהרי נוטל רבית, וצדקה אין כאן, וקנין אין כאן. ואם לא היו ביד הגוי משכונ[ות] אחרים מראובן, היה מחזיר ראובן לשמעון מה שהגוי נושה בו מ' דינר שהעידו העדים ונוטל ספרו, דאע"ג דגוי⁴⁶) משכון לא קני, אפותיקי⁴⁷) מיהא הוי. ואם משפט האומות⁴⁸) בעיר, ליטול מטבע היוצא בשעת פרעון, יתן חדשים. אבל אם כדברי ראובן הוא שיש לגוי שאר כלים משלו והוא לא היה נושה בו חוב אחר, ישבע שהיו שאר כליו שוין כנגד חובו, ונמצא שאין לגוי עליו כלום ויטול ספרו בחנם. ואם אינו כנגד חובו יחשוב אותן לפי דמיהן ויוסיף עליהם עד כדי השלמת החוב. ואם שוין יותר מן החוב, והרי הוא תובעו המותר שהפסיד על הגרמתו, אין לנו על כך. דאפילו למאן דדאין⁴⁹) דינא דגרמי, לא דן אלא במקום שכרור לן שגרם לו הפסד, כגון מסור וכגון שורף שטרו של חברו ורוצה לשלם דמי הנייר, שוודאי גרם לו הפסד מרובה. אבל כאן מי יודע שגרם לו, שמא אילמלא לא קנאו, היה הגוי מעכבן כאשר היה מעכבן עתה, ואין לראובן עליו אלא הפסד⁵⁰) שבא לידו באיסור.

ומה ששמעון טוען, שאמר לו הגוי שבדמי הדרכמון היה הספר בידו, הרי ראובן משיבו, שיש לו עדים שאותו מעות של רבית היו. ואע"פ שלא באת עדות זו לפנינו, אם יש עדים הרי יש. ואם לאו, אין הגוי נאמן אלא⁵¹) [=אמר כן] להכניס בשמעון רוח קנאה על הספר ולפדותו, שכבר בדק באחרים ולא אבו. ואין לנו להשביע על כך, דטענת שמא היא. ואין זה מן הנשבעין⁵²) שלא בטענה, השותפין והאריסין

(43) ב"מ פ"ב. (44) אולי צ"ל: [כמה] דברים אמורים בישראל מישראל. (45) ב"מ שם. (46) ועי' רמב"ם פ"א מה' זכיה; תשו' רשב"א אלה ל"ב; וגדולי תרומה רל"ט ע"ג. (47) שם. (48) השווה לעיל אות 11. (49) ה"ה: ר' מאיר [הרי"ף סנה' רפ"ב ע"א]. (50) בנרפס: הפסד [קרי: =הספר]. (51) [=אמר כן], להכניס [ב]שמעון רוח קנאה; וראה שם אות י'. (52) שבועות מ"ח ע"ב; רמב"ם פ"ח מה' שותפין, ושם פ"ט מה' שכירות.

והאפוטרופסין כו', אלו נשבעי' שלא בטענת בריא אלא בטענת שמא, מפני שמכניסין ומוציאין הממון ומורין הוראות היתר לעצמן ליהנות מטרחם. לפיכך הטילו חכמים שבועה עליהם. אבל כל אדם, אין נשבעין אלא ע"י טענת בריא. ומה שכתב שמעון להפטר מן הגזירה, ואמר פישון⁵⁵) הגמל במדה כפוישה מדד, במדה כפוישה מדדו לו. ואחרי שהייתה מחזיק בשלי בעולה, ואני בשלך בהתר, ואין זה עיקול⁵⁶), לעבור על הגזירה שגזרו ראשונים, שלא לעקל איש את חברו. הלב יודע שזה⁵⁷) עקל ועקלקלות. שהרי עדיין לא עמד ראובן בדין על הדרכמון, ואין אנו יודעים אם במדה כפוישה מדד. ואפי' היה יודע ראובן, שיש לשמעון דרכמון ביד הגוי יכול הוא ליטעם שלא הכיר. ואם מפני הקול שיצא בעיר, שהיו אומרים הרע ראובן לעשות. אין זה עדות, שהרי שמא לא בא עדיין ראובן להטעים דבריו לפניהם ולומר לא הכרתי. ואם היו סבורים מזיד היה, ולפי שורת הגזירה אין שמעון רשאי לתופסו, שהרי כל התופסים ע"י טענה הם תופסים, ואעפ"כ גזרו על כך. ואם לא יעמדו דברי ראובן על שאר הכלים, ישלם ט' דינר כאשר פירשנו. ורבית שמוען שמעון משש שנים, צלל במים אדירים והעלה⁵⁸) חרם. אחת, שמוען ראובן שמעות [רבית]⁵⁹) היו ולא היו עולין לגוי לרבית. ואפי' קרן היו, מאחר ששמעו שמשכוננו ביד ישראל, נתרשל מפדיונו, כי אין⁶⁰) ישראל נוטל רבית מחברו:

ומה שמוען שמעון שהניח מאז משכנותיו ביד הגוי, דבריו סתרו זה את זה. שהרי כתב בתחילה רווחתי בחילוף המטבע ומקצתן לויתי ברבית ונתתי לו י' דינרין. ודרכמון שלקח ראובן מן הגוי לא פירש שמעון את תביעתו כל צרכה, אם היה הגוי נושה בשמעון חוב קצוב כנגד כל דמיו, וקנה זה שיעבודו של גוי, הרי לא חיסרו ולא הזיקו. ואפי' פיהת לו הגוי מדמיו, אחולי אחיל גביה. ומפני גזירת הראשונים,

55) יבמות ק"ז: 54) = חרם העיקול [ראה מבואי]; וגם מש"כ פינקלשטיין בספרו על "שלטון עצמו של היהודים בימי הביניים" פ"ב ע' 10, ושם ע' 9 אות 4. 55) ובסנהדרין כ"ו ע"א: הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות. 56) = [בידו] חרם; ומאמר תלמודי זה שגוד בכל ספרי רש"י: ראה מבואי. 57) בנדרים: רבות [קרי: רבית]. 58) ובנוגע לענין רבית מישראל חבירו, ראה הופמן, דער גאלדהאנרעל, צד 58.

אם מכיר ראובן שזהו דרכמונו של שמעון, יחזיר מה שמודה שנשתכר בו, שלא להשתרש⁶⁰) בחטא. ואם היו דמיו מרובין מן החוב וטוען הפסדתני, אם אין עדים שהכירוהו ביד ראובן אין לשמעון טענה עליו מן הדין. שהמכיר כליו ביד אחר שנינו, והרי כתב ראובן שעדיין אינו יודע אם של שמעון היה. אבל⁶¹) שלא לפקפק בגזירת הראשונים ולא להערים איש לקנות של חברו מיד הגוי. ועוד שטוענו שגילתה אשתו את אזניו⁶²) והוא עצמו⁶³) בכתבי פסין, יגזרו באלה על מי שהכיר בו וקנאה, שיודה. ואל יאמר יצאתי ידי שבועה מגזירת הראשונ[ים], שמא הורה התר לעצמו על שמכרו הגוי מכר חלוט והם גזרו על הפדייה, שהרי בטענותיו כתב כן. ואם יודה שהכיר בו בשעת לקיחה, יקבל משמעון מה שהיה הגוי נושה עליו דבר קצוב ובשבועה ויחזיר לו את שלו, שהרי אין מקחו מקח. ואם בא להחזיר לו אחר והזולו⁶⁴) דרכמונים אין שומעין לו. דקיימא לן⁶⁵) זהב טבוע פירא הוי ושייכא ביה יוקרא וזולא דא"ר יוחנן אסור ללוות דינר בדינר, ותנן⁶⁶) [הזהב] קונה את הכסף. ובזקנותו של ר' נשנת וחזר⁶⁷) - בו ממה ששנה בילדותו וצריך להחזיר דמיו של אותה שעה. ואם לא הכיר בשעת לקיחה והכיר בו קודם שמכרו, או שיש עדים שהכירוהו בידו ואע"פ שלא הודיעוהו, חייב להחזיר כל דמיו של אותה שעה, אלא שנוטל דמים שנותן לגוי. דכיון דלא הכיר בו בשעת לקיחה, יש כאן תקנת השוק⁶⁸) לישבע כמה הוציא ויטול. דדמי ללוקח מגנב ולא הכיר בה שהיא גנובה, שעשו לו תקנת השוק. ולא דמי ללוקח מגזלן, שמחזיר בלא דמים ואע"פ שלא הכיר משום דגזלן [הוא] והוי ליה⁶⁹) הלוקח למידק שמא גזלה. אבל כאן הרכה גוים מוכרים דרכמונים בשוק, לפיכך יטול מה שנתן ויחזיר את מותר דמיו שהיה שוה כאותה שעה. ואם מכרו בפחות, מזיק בידים הוא. ואע"פ שכסבור שלו היה, נמצא שאינו שלו. ובמזיק, לא חלק הכתוב בין מתכוין לשאין מתכוין. דתנא⁷⁰) דבי חזקיה מכה גפש בהמה ישלמנה לא חלקת

59) עיין מבואי. 60) בכיון: אלא כרי שלא [ואולי זה מעיר על השפעת גליקיוזם].
61) ראה מבואי. 62) אולי צ"ל: [כתב]: והלשון כאן הוא מנומגם. 63) אולי צ"ל: שהזולו.
64) ב"מ מ"ה ע"א. 65) בנדפס: הזה [=הזהב]. 66) שם שם. 67) ראה לעיל אות 41.
68) =להלוקח 69) כתובות ל"ה ע"א; ועי' תוס' סנהדרין ע"ט ע"ב ד"ה: מכה, מילר שם
אות י"ג, והיגער באוצר הבריות ח"ג שם.

בו בין שוגג למזיד, בין מתכוין לשאינ מתכוין, לפוטרו ממון אלא לחייבו ממון. ואמר מר פצע תחת פצע לחייב על השוגג כמזיד. וכאן אע"פ שלא נתכוון לשל חברו, אלא לשלו, חייב. ואם תאמר גם זו תקנת השוק⁷⁰) והואיל וקנאה בחזקת התר ולא הכיר בה ופטר על נזיקה, אין לנו להוסיף על תקנת חכמים. ואם בא אדם לדמותה להא דאמר⁷¹) רבא: הניח להן אביהן פרה שאולה משתמש בה כל ימי שאלתה, כסבורין של אביהן היא, טבחה ואכלה, משלמין דמי בשר בזול, דמשמע מה שנהנו ולא מה שהזיקו. אינה דומה לזו, שהמשאיל, משעה שהשאילה לאביהם, סילק ידיו הימנה והעמידה באחריות השואל כל ימי השאלה, וכשטבחו באחריות אביהן טבחו, ואומר לו כלך אצל אבינו. תדע דקתני סיפא הניח להן אביהן⁷²) [=אחריות נכסים חייבין לשלם, וכן הדין במוכר], לפני יאוש בחזקת בעלים הוא עומד, ואם הזיקו לוקח מתחייב בנזיקו. ועל מה שמעלהו שמעון בדמים יקרים, אם יש עדים ששמאוהו באותן הימים, ובקי אין בדמיו כמה היה נמכר בשויו, ולא ששמעו באחד שנתן עיניו והעלה על דמיו, יבואו ויעידו. ואם לאו, על ראובן ליטבע כמה היה שוה, שהרי הודאה במקצת אצלו היא, שהרי מודה לו בדינר שטוען שלקחו ב' ומכרו ב' א:

ושכתב שמעון: אני וראובן סדרנו וכתבנו איש איש דבריו, כבר עברה חצי שנה ומסרנום ליד נאמן ומצאתי רץ, הולך למקום אשר ביררנו, והתנה עמי לשאלת הכתבים בד'⁷³) פשיטים, וקרובי ראובן שמינה תחתיו, ויצא לו לדרך, עכבו את הנאמן משלחו. מחמת שכתבתי בטענותי על ראובן ראיה לדברי שהוא מוחזק בכך לפדות משכונות חבריו מן הגוים. וכבר קנה כלי קרן אחד שהיה משכון לישראל ביד גוי, ואמרו לי מחוק דבר זה תחלה ואח"כ שלחם, כי לא בעל דברים אתה על הכלי הזה. וכשראיתי אותם מעכבין, אני הוצרכתי למעותי, הנחתי הספר במשכון לישראל ללוות מן הגוים על משכנותיו מעות לרבית וכן עשה. ועכשיו שכרנו רץ⁷⁴) זה בדמים יקרים ויורנו הדין:

(70) ראה לעיל אות 41. (71) ראה אות 72. (72) בתחצ"ו בטעות: של מוכר ומכרו המוכר; והוספתי זה עפ"י ב"ק קי"ב ע"א, ושם ס"ח ע"א; ראה סילר שם אות י"ד. (73) ור"ן פשיטים היו לכל ליטרא בזמנו של רש"י [ראה שם אות ט"ו]. (74) ראה מבואי.

על מי לתת רבית המעות מאז ותוספת שכר הרין. וראובן משיבו: הרי מענותי ביד הנאמן היו, ולא יישר שליח הראשון בעיני השליש, כי לא הכירו, שוכרו היה וקרובי לא היו מתרעמים על מענה אחת, שהוספת שלא בפניו, להחשידני בעיני הדיין, שקניתי כבר משכון אחד של חברי מיד גוי. ולא היו הם בקיאים בדבר, עד שבאתי אני והשיבותיך לא היו דברים מעולם.

לפי הדברים הכתובים, טובים ונכחים דברי ראובן על [=שמעון] ("מאחר שנמסרו ליד השליש, עליו לעשות לפי ראות עיניו, והרי לא נראה לו לשלחם, וראובן לא היה בעיר ולא עכב. והשליש יפה כוון שלא שלחם, מאחר שהוסיף שמעון מענה אחת שלא בפני ראובן, עד שיבא הלה") וישיב שצדיק [ה]ראשון ("בריבו. והאף אין זאת, אפי' פסקו בית דין על ראובן ואמרו, צא תן לנו, ולא נתן, לא היה שמעון להאכיל רבית המשכון חברו אלא לעשות בית דין ולמכרו. וכ"ש שלא פירש עדיין מה מוטל עליו ליתן. ועל כלי הקרן, הרי לא באת עדות לכאן שיחשיד ראובן על השבועה:

שלמה ב"ר יצחק:

פי' רמ"ב

אל האצילים, קמני ארין¹) בעיניהם והמה חכמים מחוכמים, ומבעם יצא ושמעם²) הורק ונדף ריחו למרחוק, משיבי³) מלחמה נדברים

רמ"ב: תשונת רש"י לר' אהרן ולר' אלעזר קרונו הוצאה נתחל"ו סי' י"ג ז' ע"א וע"ג; ולקויה היא נחסר, ורק השאלה וראשית התשונה היו לפני המעתיק; ועי' שם סי' מ"ט, מצוא שם דף כ"ה, א"ו"ז ח"ג סי' שצ"ח; טור ח"מ סי' רכ"ג.

(75) בתחצ"ו בטעות: על מאחר [=שמעון]. (76) אולי צ"ל: הלום. (77) משלי י"ח: י"ז. **רמ"ב:** (1) ישעיה ה': כ"א; ור"י מילר [שם אות א'] העיר בזה"ל: ולא ירעתי אם אשקר ביחסי התשובה לרש"י ז"ל, ובפרט שהשאלה לפניה היא ג"כ מרש"י, לפי סידור השר"פ. אמנם במבוא [שם דף כ"ט ע"ד: אלעזר] חזר בו וכתב: ועורני בספק אם איתם סי' י"ג לרש"י או לרבינו משולם [בן יקותיאל] עפ"י א"ו"ז ח"ב סי' שע"ח. (2) ירמיה מ"ח: י"א. (3) ישעיה כ"ח: ו'.

את אויבים⁴) בשער לפתוח ולסגור ואין נודד⁵) כנף, חליפים עמותים⁶) לראשי הגדולים פאת הישיש ר' אהרן⁷) וקרובי ר' אלעזר⁸), יוסיפו אורך חיים⁹) וזכרה¹⁰) תבואתם וגם ישאו¹¹) צדקה מאלהי ישעם כחשקם וכאותם וכלבי אני שעל החותם¹²) המשיבם דבר משלחתם, ואני איני כדאי להזקיקני לזאת, אך מענות על ריבי הוזהרתי ודעתי אני מחוה אותם, כמו שהראוני מן השמים¹³):

יעקב היה שכיב מרע ואין לו לא בן ולא בת ולא אח ואחות, וחילק נכסיו על פיו והיו הקהל לפניו קרובים¹⁴) ורחוקים. ושאל מי יש כאן יצחק בר אברהם ור' יעקב כהן, ואמרו לו הן. ואותו ר' יצחק בן אברהם ור' יעקב כהן כשרים לעדות, ולא אמר לא להם, ולא לאחרים, הוו עלי עדים. וכל כיתי העדים מעידין שכן היתה תחלת צואתו: שמעוני קצינים, הנה דעתי לצוות על נכסי, כרם פלוני אני מניח לראובן ושמעון ולוי ויהודה וקרובים הם. אך יש בנות אחות שקרובות לו וראויות ליורשו יותר מהן, ועוד אשתו בת אחותו היתה. ועוד כרם פלוני ובית פלוני לזבולון ונפתלי, וכל העדים שוין בכך. ועל אשתו העיד ר' יעקב בר אברהם ור' יעקב בר צדוק שנתן לה במתנה כל כסף וזהב וכל ממלטלין חוץ מספריו. ועוד העידו מר יעקב ומר יעקב [=שהניח]¹⁵) לה שני כרמים וד' בתים, שיהיו שלה כל ימי חייה, ואם תנשא ותניח זכר, יהיו הבתים והכרמים הללו לזכר היוצא ממנה, ואין אני רוצה שתמכרם לעולם. ואם תמות בלא וולד, יהיו הבתים והכרמים הללו לראובן ושמעון ולזבולון ונפתלי. ואותו מר יעקב ומר יעקב, אחד מהם קרוב לראובן ושמעון וא[חד] מהם קרוב לזבולון ונפתלי. ומר שמואל

4) תהלים קכ"ז: ה' לבסוף. 5) ישעיה י': י"ד. 6) אולי צ"ל: חליפין [=עמוסים]; והוראתו = פארות נשואין [ראה מ"מ פ"א: מ"ח]. והתימא על מילר שלא העיר ע"ז כלום. 7) והשווה פירש"י למשלי ח': י"ז; ותוס' פסחים כ"ו ע"ב ר"ה: חרש; מבוא שם ריש דף כ"ט; וגם מבואי ערד: אהרן. 8) ראה מבוא שם, וגם מבואי ערד: אלעזר. 9) משלי ג': ב'. 10) דברים ט"ז: ט"ו. 11) תהלים כ"ד: ה'; ישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלהי ישעו. 12) ולשוו זה, "אני שעל החתום" או "אני החתום למטה", מצוי בתשו' ר"ג מאה"ג, אמנם לא בתשובות רש"י. 13) וגם לשון זה רגיל יותר בתשו' ר"ג. 14) וצריך להוסיף זה לכל המקורות שציון ס. בארונו במאמרו האנגלי "רש"י וקהלת טרווייש", הדפסה מיוחדת, צד 11. 15) תיקנתי זה עפ"י אות ב' שם.

ומר נתן מעידים שכך אמר: הכרמים והבתים הללו אני מניח לאשתי שתהא מושלת ושולמת וניזונת מהן היא ובעלה אם תנשא, אבל לא תמכרם עולמית. ואם תניח זכר יהיו שלו, כי בת אחותו היא. ואם לא, יחזירו לקרובי ראובן ושמעון וזבולון ונפתלי, כי אני רוצה שתבא נחלת אבותי ליד נכריים. ובנות אחות צווחות לפניו ופירש להן מה שפירש. ור' יעקב כהן מעיד כדברי מר יעקב ומר יעקב, אבל קרוב הוא למר נתן. ולמחרת הניח כרם אחד הנותר לו ולאשתו, ככל מה שפירש בשני כרמים ראשונים, ושני עדים אחרים היו שם ונפטר מחולי זה. ועמדה אלמנתו וקיימה¹⁶) עצמה לאחד מקרובי העדים הללו ועדיין לא נתקדשה. ובעלי¹⁷) יוסף ובנימין ובעלי בנות האחות עוברין¹⁸) על הכל לומר, שאין הנחה זו שאמר אני מניח, לא לשון ירושה ולא לשון מתנה, ואם תמצא לומר לשון ירושה הוא, הרי אתם ראובן שמעון לוי ויהודה אינכם ראויין לירש ואין לשון [=ירושה]¹⁹) חל עליכם. וגם לשון המתנה שהזכיר לאשתו בממלטלין אינו מתקיים, הואיל ולא קנו מידו, [שהרי]²⁰) לא מחמת [מיתה]²¹) צוה, שכך אמר: אם אעמוד מחלי זה אין בדברי כלום, ואם אמות יתקיימו דברי. ועוד שאין בעדות העדים ממש מפני כמה דברים: אחת שלא אמר הווי עלי עדים. ואחת, שגמר²²) דבריהם הם אומרים יחזרו הכרמים לראובן ושמעון וזבולון ונפתלי, וקרובים הם להם. ועוד שדבריהם סותרים זה את זה. וגם [=אותה]²³) האלמנה צווחת שלא יחזרו הבתים והכרמים לאותן הארבעה קרובים מפני שהיא ראויה וקרובה לירש יותר מהם, וירושה²⁴) אין לה הפסק, וגם בפני בעלה צווחת כן וגם תובעת כתובתה. ועל הנחת הכרם האחרון עוררים יוסף ובנימין על העדים לומר, שגם הם קרובים לראובן ושמעון וזבולון ונפתלי, ועוד שנתקיימה²⁵) לאחד הקרובים: הוזקתוני להשיב, צריך²⁶)

16) [=את]; וראה מבואי ערך: סגנון רש"י. 17) אולי צ"ל: [=ויוסף ובנימין בעלי בנות האחות]; ראה שם אות ג'. 18) אולי צ"ל: [=עוררין] על הכל; אמנם לדעתו של ס"ר [שם הערה ג'] צ"ל: [טוענין] על הכל. 19) תיקנתי זה עפ"י אות ר' שם. 20) שם בטעות: שררי [=שהרי]. 21) שם: מיתה. 22) אולי צ"ל: שבגמר. 23) שם: את [=אותה]; ראה אות ה' שם. 24) ב"ב ק"ל ע"א, ושם קי"ג ע"ב; וראה תשובת ר"י הלוי לר' יצחק היתום [תחצ"ו סי' מ"ט סוף 33]. 25) ראה לעיל אות 16. 26) בטוי זה מצוי בתשו' רש"י [מבואי].

ואין צריך, לשתק²⁷) מעליכם, ואני²⁸) אחרי כן לכל אשר גזרתם עלי כפי
הבנת ליבי ומקובלתי²⁹) מרבתי :

ששאלתם על העדים שקרובים זה לזה אם מצטרפים להעיד בעדות
שבשכיב מרע אם לאו. ידעתי כי לא לי³⁰) הוצרכתם לזאת... (לא

מצאתי³¹) יותר, בתוך אבתר, לנותר אין פותר, ולא שפת יתר) :

סי' רמ"ג

[א : כל הנשבעין¹) בתורה נשבעין ואין משלמין, לבד מבעל-השטר²)
שנשבע³) על שטרו וממרק⁴) :

[ב : ואין משביעין את האדם אלא במקום שחייב ממון :

רמ"ג : ח"ה ת"ז [כ"י הסמינר] לנסוף 77 336 נסס : דינין ותשו' לרש"י ז"ל
[=וליתא לפנינו לא נתשנ"ן כ"י סמ: משנת 1386 וגס לא דל"ק]. והונא נשינוי
הלשון נסס : תשו' רז נט"ג נס' נכה"ה [ת"ז נל 8, ושס ת"ל 30] ; ונמעה"ג
[סי' פ"ה נל 76].

(27) דאה מבואי. (28) אולי צ"פ: [=משיב]. (29) [=ומה שקבלתי]. (30) וזה מעיד על
תכונת רוחו של רבינו וענוה יתירה שלו; ראה מבואי. (31) זאת היא הוספת המעתיק, ולכן
שמתי אותה בין חצאי העיגול.

רמ"ג : (1) בנה"ה: שבתורה [וכ"ה בתשו' רש"י שבמרדכי שבועות פ"ו [כ"י סמ: 1047
לבסוף]; ולכל המקורות שציון ב"מ לוין [באוצה"ג ח"ה צד 287-288] צריך להוסיף ה' ראו
סוף 94, א"ה ח"ב. (2) שכיון ששטר בידו ישבע ויטול [גאוניקא סי' תק"ג 151]; ובמעה"ג
76: אבל בשטר, בעל שטר אלים כחו, נשבע ונוטל; וראה מש"כ מהר"ם ב"ב בשם ס' יראים
[שם סי' ת"ק]. אמנם מהר"ם ב"ב [תשב"ץ ד"ק סי' תקע"ד =וליתא בשלשה כה"י תשב"ץ
שלפנינו] פוסק כרבינו ליאונטי"ן שאפי' בשבועה דאורייתא יכול אדם להפר על [קרי: צד]
שכנגדו. ומוסיף שם לבסוף; וכן אנו נוהגין [והשווה מה שהעירותי ע"ז; במונוגרפיה, הלופי
מנהגים אשכנז וצרפת" פרק ט']. (3) אבל אם אתני מלוה על הלוה, דינא הוא דמתפרע
מלוה מיניה דלוה בלא שבועה [אליבא דרב פפא בשבועות מ"א ע"א; מעה"ג שם]. (4) אולי
צ"פ: [=ונוטל, ואם אינו רוצה לישבע], ממרק [לבעל-חוב]. ותיקנתי זה עפ"י הסברא וגם
מעה"ג שם [וראה שע"צ סי' י"א ע"ד ע"א; וש"ת רשב"א ד"ק רע"ו סי' י"ד סוף 77]:
ובנוגע ללשון ממרק [=פורע את חובו] ראה ספר המעשים לבני א"י תרביץ שנה א' ספר א'
88, ושם ספר נ' 13, וגם בנה"ה ח"א 30; ובעל ערוך השלם [ערוך: מרק א260: נ"ל שצ"פ:
"ממרחין" במקום "ממרקין"] שנה ברואה, ובטעות יסודו [והשווה מבואי].

פי' רמ"ד

[א] : אשר שאלתם : אם ישבע בספר התורה או בגזירה : כבר¹) נהגו העם בארור עשרה וימתינו עד שיגיעו לצירוף עשרה :

[ב] : ועל הקרסים : מאחר שישבע שלצורך פדיונם מכרם, בכך וכך דמים מכרם ולא יותר, אין לו לישבע על משקלם ולא לישבע שלא מכרם בפחות מדמיהם, כי הכל לפי צורך השעה. וכל השבועות²) יכלול בגזירה אחת על כרחו של זה שכנגדו ואין לו להטיל שום שבועה על שכנגדו. כי מאחר שישבע על אחת ישבע³) על כולם ובכת אחת. שהרבה דברים משביעי[ן] את הסומה, אמן שלא סמיתי⁴) ארוסה ונשואה ושומרת יבם וכנוסה, וכולן בשבועה אחת היו :
שלמה בר' יצחק :

פי' רמ"ה

ובשם רש"י¹) ז"ל מצאתי : שנים²) שנתקוטטו זה עם זה והכה האחד את חברו. לאחר זמן בא ואמר לו אני מקבל כל רידוי וקנס שיאמר לי בית דין ותמחול לי (לו) על מה שהעויתני. קפץ זה ונשבע³) שלא למחול לו עולמית. וכשעברה חמתו נתחרט מן השבועה ורוצה למחול לו.

רמ"ד : תשובה זו, מורכבת משני ענינים נפרדים, הוצאה צתל"ו סי' ל"ג 19 וחתום צסופה : שלמה ז"ר יצחק ; וצקנור נמרץ צתשו' מהר"ם ז"צ ד"פ סי' תתמ"ה צסס : וכן פסק רש"י צתשובה.

רמ"ה : תשובה זו הוצאה צקנור צצה"ל (כ"י הסמינר) סי' נ"ח 383-394 : וצסס רש"י ז"ל מצאתי ; וצשינויים רבים צצה"ל ח"צ כ"י חק : (אמנם לא צכ"י פיריכני

רמ"ד : 1) פירש"י לשבועות מ"ח ע"ב: כדבר הזה דנהגו בזה"ו בארור בעשרה; והשווה תשו' הגאונים [גאונים 154]: והאירנא לא משבעינו בס"ת אפילו לאנשים. ממענינו לה גזירתא וכו'; וראה תה"ג אסף במדעי היהדות צר 96, אוצה"ג לניטיון 65-66; ותשו' הרמב"ם, הוצ' מק"ג, סוף סי' של"ג 301: ומעשים בפנינו בכל יום ואנחנו רנים ברין זה בחרם סתם בלבר. 2) ועי' רמב"ם ח' מו"נ פ"א: הי"ר; ספר כתוב-שם להראב"ר מס' שבועות פרק שבועות בתרא [=הסגלה שנה א' חוברת ב']; וטחו"מ סי' פ"ו. 3) והשווה תשו' מהר"ם ר"פ סי' תתמ"ה, וסיום בסופו: וכן פסק רש"י בתשובה. 4) במשנה סומה י"ח סע"א: אמן שלא סמיתי וכו'; ואמן יש בו שבועה [ראה תוס' שם ר"ה: על מה].

רמ"ה : 1) כ"י אק: ולרבינו שלמה ז"ל מצאתי; מרדכי כ"י סמ: תשובת רש"י. 2) מרדכי: שני אנשים שחבלו זה בזה. 3) כ"י אק: קפץ ונשבע מלמחול לו.

שאל⁴) ידידי לומר: אם הנשבע⁵ זה הוא נשבע לבטל את [ה]מצוה, שהרי כתיב לא תקום ולא תטור את בני עמך, וכתיב בקבלה⁶ נושא עון ועובר על פשע. ופירשו⁷ חכמים למי נושא עון, למי שעובר על פשע ולא חיילא שבועה. או דילמא אינה בטול מצוה וחיילא מצוה שבועה [וחיילא שבועה]. ואם תימצי לומר דחיילא שבועה, יכול הוא לנשקו ולדבר עמו באהבה ובחיבה הואיל ואינו מוצא מחילה מפיו או לאיו⁸ ?

[ו] השיב⁹: שאין לדונו משום שבועה לבטל [ה]מצוה היא, דהכי¹⁰ תנן מנין שאם לא מחל [לו] שהוא אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים. ואם איתא¹¹ שהוא מבטל [ה]מצוה, הוה לא [על הגליון: ליה] למתני הוא עובר בלאיו שנאמר לא תקום ולא תטור את בני עמך. אלא וודאי אין לדונו בלא תטור שהרי נתבזה ואי איפשר בלא נטירה, אלא מ[י]הו אכזרי הוא כדמפרש תמן¹²: ועוד נראה¹³ שאין לדונו משום שבועה לבטל מצוה דתנן¹⁴ גבי נדרים פותחין מן הכתוב¹⁵ בתורה, אומר לו אלו היית יודע שאתה¹⁶ עובר על לא תקום ולא תטור את בני עמך, ואהבת לרעך כמוך, וחי אחיך עמך, שמא יעני ואי אתה יכול לפרנסו. ואומר¹⁷ הוא אלו הייתי יודע שכך היה, לא הייתי נודר, הרי זה מותר. ומדקתני פותחין לו מכלל דלאיו בטול מצוה הוי, דאי בטול מצוה הוא (זו), למה לי' למפתח בחרטה. ומי שרי, והתנן¹⁸ אין נשבעין לעבור על המצות דלא חיילא שבועה כלל. אלא ודאי אין בכך בטול

שלפנינו) סי' מ"ח [=הסגלה שנה ג' חזרת ל"ג 99-100] נזס: ולרזינו שלמה ז"ל נזלתי. וזכרה נרוז נמרדכי לריכוס (כ"י סנו:) ז"ק פ"ג סוף ג' 9 נזס: תשנת רש"י:

4) שם: ושאל ידידי. 5) שם: שנשבע זה לבטל המצוה. 6) מיכה ז': י"ח. 7) ר"ה י"ז ע"א, מנילה כ"ח ע"א. 8) שם: או לא. 9) שם: כד נראה. משום שבועה לבטל המצוה אין לדונו. 10) — דהא תנו [ב"ק צ"ב ע"א]. 11) שם: ואם איתא למתני שהוא עובר בלאו דלא תקום ולא תטור. 12) שם: כדמפרשינו תמו, ונקימה ונטירה כבר פירשו חכמים איזהו קימה כו'; וכולו נמצא בהרבה שינויים ביומא כ"ג ע"א [ראה ר"ס שם ע' 57, אות א', ושם אות ב']. 13) אק: שורה כולה חסירה שם. 14) נדרים ס"ה ע"ב. 15) שם: הכתוב שבתורה ואומדן לו. 16) שם: שהיית עובר. 17) ואומר לו [שם]. 18) נדרים ט"ו ע"א [והשווה פע: דף סי"ג].

מצות, כגון שנשבע שלא לעשות סוכה, שלא ליטול לולב, שלא להניח תפלין: ולחבקו ולנשקו¹⁹) שאין לך מחילה גדולה מזו. שהרי כתוב בתורה²⁰) וישב אבשלום בירושלים שנתיים ימים לפני המלך לא ראה וזה היה כנגד²¹) [מחמת] אמנון אחיו שהרג. ובשעת המחילה כתיב²²) ויבא יואב אל המלך ויגיד לו ויקרא [אל] אבשלום ויבוא אל המלך וישתחו לו אפים לפני המלך וישק המלך לאבשלום. ומדאשתיק קרא ולא אמר הריני מוחל, מכלל²³) דנשיקה מחילה מעליותא היא. אלא איני²⁴) רואה תקנה לשבועתו אלא שיביא עשרה בני אדם ויאמר בפניהם נשבעתי²⁵) [נתחבלתי בפני כל ונשבעתי] שלא למחול לו ואיני יודע מה לעשות. והלה ניכנס²⁶) ויאמר לו הטאתי ליי' אלהי ישראל ולפלוני זה שחבלתי בו. והם אומרים שרי לך ומחול לך, ונמצאו שניהם יוצאים מידי²⁷) [ידי] שמים ומחילה קיימת:

פי' רמ"ו

והשיב רש"י: עבריון¹) שעבר על גזירת הציבור ולא נידוהו הקהל נמנה למניין י'²) וחייב בכל המצות כעכן שחטא. דאף על פי שחטא ישראל הוא³) ובקדושתו הוי⁴). ולא מפיק מכלל עבריון שעבר על גזירת צבור אם לא נדוהו נמנה למנין עבודה וחייב בכל המצות, שכן נאמר (8) בעכו חטא ישראל (4) אע"פ שחטא ישראל הוא, אלמא בקדושתו קאי ולא יצא מכלל ישראל שלא (7) נחשר על השבועה. אבל אם נדוהו סאחר שיברך סהה

רמ"ו: תשובה זו נלי נוסח השאלה הוצאה צהגהות מרדכי הגדול (כ"י גולדשמיט) שצעות פ"ג סי' תשנ"ה 375 גס: והשיב רש"י [וליתא גס ד' ריוול וד' אמשטרדס] ונמרדכי דרינוס (כ"י סמ:) גס סוף 983; ונשינויים רזיס נמהר"ס ז"ל ד"ל סי' ק"ג; מח"ו סי' מ"ה 25 [וליתא נמח"ו כ"י סמ:]; האורה ח"ג 220; או"ה כ"י סמ: ריש 1103 [= כ"י מ: סי' קכ"ה = פר: 56]; המנהיג סי' ע"ט (ונו"י או"ח סי' נ"ה גס המנהיג); כל זו סי' ק"ל; תהלה לדוד קויפמן זל 273 מכת"י א"ח ח"ג.

19) שם: אי אפשר שאין לך. 20) שמואל ב' י"ד: כ"ח. 21) שם: וכי נקט עליה מילתא מחמת אמנון מהרג. 22) שמואל ב' י"ד: ל"ג. 23) שם: ש"מ הנשיקה. 24) שם: הדיני רואה. 25) הוספתי זה עפ"י הגי' בכ"י אק: [יומא פ"ז ע"א]. 26) שם: והלה אומר. 27) = ידי שמים; ותיקנתי זה עפ"י אק:

רמ"ו: 1) או"ה סמ: ועבריון דעבר. 2) א"ח: למנין עבודה. 3) סמ: שכן נאמר חטא ישראל; סנהדרין מ"ד דע"א. 4) יהושע ז': י"א. 5) והשווה תשו' ר"י בר' שמואל (הובא בשב"ה"ל ח"ב כ"י אק: סי' מ"ו) בשם: ודברים שכתב הר"ר שמעיה ז"ל בשם רבינו שלמה ז"ל.

הגולה, אם יצטרפו עמהו, היכן הוא קללתו ומה הועילו בתקנתם, אינו ראוי לצטרפו כלל שכבר (11) הברילהו מאגודתו:

ישראל אלא שנחשד על השבועה. אבל אם נידוהו הקהל שיכדל מקהל הגולה, אם יצרפוהו⁸) עמהם, היכן היא קללתו ומה הועילו⁹) בתקנתם. ואינו ראוי לצירוף¹⁰) כיון שהבדילו אותו מאגודתם:

פי' רמ"ז

(תחצ"ו סי' כ"ד)
וששאלתם (1) על מי ששמע צבור ממשמשין עליו (2) גזירתו וקפץ ונשבע שלא לקיים גזירתם ואח"כ גזרו עליו, צריך לקבל עליו גזירתם או לא חלה (3) עליו שבועתו.
כד ראיתי: שהנשבע לעבור על דברי צבור נשבע לשוא הוא. ואילו (4) התרו בו [=חייב] מלקות דאורייתא משע[ת] שבועה, וצ"ל במים אדירים והעלה בירו חרם ולא נפטר מגזירת צבור אם כדיו גזרו. ואע"פ שקרמה שבועתו לגזירתו, שהרי נשבע לבטל את המצוה. שבועה (12) שלא לעשות

ועל מה ששאלת: במי שקפץ ונשבע שלא לקיים גזרת הצבור ואח"כ גזרו עליו לקבל גזירתו. אם הגזרה חלה עליו בעבור שנשבע: כך נראה לי: שמי שנשבע לעבור על דברי צבור נשבע לשוא הוא. ואפי' (7) התרו לו בר מלקות הוא. שזה שנשבע צ"ל⁸) במים אדירים

רמ"ז: תר' כ"י אזמיר סי' כ"ה [על הגליון רש"י סי' קל"ו] 49 נשינויים ענומים לנסוף; לידה לדרך ח"צ כ"י שזח"ה קונן 49 [=הירשפלד מס' 130] סי' ל"ו נד 33; תחצ"ו סי' כ"ד ע' 13; מרדכי הגדול כ"י סו' שזועות סי' תשנ"ה 375א [וליתא שם נד' ריווא]; לו"ה כ"י סמ: 1113 [=כ"י מ' סי' קל"ג =פר: ע' 61-60]; האורה ח"צ סי' קל"ט 222; תשו' מהר"ם ח"צ ד"ל סי' ק"ד; כל זו דין קל"א; אגרות שד"ל ח"א 728 [=אלתר נחמד ח"צ 178]:

(6) האורה: בקרושתיה קיימא; או"ה: אלמא בקרושתיה קאי. (7) אול"י צ"ל: אלא שנחשד [וכ"ה בהאורה, או"ה, ובמרדכי]: מח"ו: אלא כי נחשד על השבועה [ועי' תחצ"ו סי' צ"ב]; או"ה סמ: אבל מי שנחשד על השבועה אם נדוהו וכו'. (8) א"ח: יצטרפו עמהו. (9) או"ה: הואילו. (10) או"ה סמ: ולכך אינו ראוי לצירוף כלל; או"ה מ: להצטרף כלל; א"ח: לצטרפו כלל. (11) או"ה: שהרי; מרדכי: כיון [שהברילו אותו]..

רמ"ז: (1) בשני כתה"י שלפנינו: וששאלת; ולכל המקורות שציון ר"י מילר [שם אות א'] צריך להוסיף: האורה, או"ה, צ"ל, תראו, ואגרות שר"ל. והשווה או"ה כ"י סמ: ריש ב' 110 [=כ"י מ: סי' קכ"ה =פר: 57-56]; ור"א עפשטיין במחברתו "שמעיה" צר 3 אות 3. (2) [=לגזור] גזירתו [עליו]! ותיקנתי זה עפ"י האורה שם. (3) עליו במקום "על"; האורה: או אינה חלה. (4) שם: ואולי [קרי: =ואילו]. (5) חייב. והוספתי זה עפ"י כ"י שזח"ה והאורה שם. (6) על; והוספתי זה עפ"י כ"י אז: ותחצ"ו. (7) ובמק"א: ואילו התרו בו. (8) [=בר] מלקות [הוא] [ו]חייב מלקות דאורייתא. (9) מאמר תלמודי זה בב"ק צ"א ע"א, מצוי הרבה בתשו' רש"י במק"א [והשווה מאמרי "סגנון רש"י בתשובותיו"]. ובכל בו קפ"א: ונצ"ל במים אדירים והעלה בירו חרם. וראה ראבי"ה סי' תתלפ"א, שלה"ש סי' רי"ג, והגהות מרדכי קדושין פ"ד סי' תסמ"ה, ועוד ועוד. (10) כ"י שזח"ה: ברין; האורה: אם ברין גזרו עליו.

סוכה לולב, שלא להניח תפילין. זו היא שבועת שוא שחייבין על זרונ' מכות. שכיון 14) שנשבע לעבור על התורה הרי נשבע על מה שאי אפשר, שהרי מושבע 15) מהר סיני עשה ועל לא תעשה [=ברור 16) בכלל ברור בפרט ארור בכלל ארור בפרט] ואין כל מצוה 18) שלא נכרתו עליה ארבעים ושמה 19) כריתות שבועת הראשונה קרמה לשלו ולוקה:

והתלמיד 20) האומר נשבע לבטל המצוה פטור מכלום טועה ברבר משנה הוא. שהרי שנינו 21) זו היא שבועת שוא שחייבין על זרונה מכות. וטועה במקרא רכתיב לא ינקה יי, יי הוא ולא ינקה אבל ב"ד של מטה מלקין אותו ומלקין אותו. ואם לא התרו בו ולא נתו למלקות בית דין, הרי הוא בכלל לא ינקה וענוש עולמית. שעשה שמים, שנשבע לשוא והוציא שם שמים לבטלה, וכתוב את יי אלהיך תירא. ומה ששנינו נשבע לבטל את המצוה פטור, לענין שגגה שנינו ולקרבן 22) עולה ויורד. שהנשבע לבטל ושגג ולא בטל או נשבע לקיים [=ושגג 23) ולא קיים פטור מקרבן רממעטי אף הרעה רשות. אבל לוקה הוא על שהזיר 25) לישיבע לשוא:

והעלה חרם בידו, ולא נפטר מגזרת הצבו[ר] אם כדין גזרו ודבר שהסכימו כל הקהל. ואע"פ שקדמה שבועתו לגזירתו שהרי נשבע לבטל המצוה ולסור מחוקי ישראל, דהכי כתי[ב] 24) המ אזנך ושמע דברי חכמים. ולא עוד אלא שגורם שהצבור נפרשין ממנ[ו] וגוזרין עליו דבר יותר קשה מזה:

ומעשה 26) באחד שקדש ריבה אחת ורצה לחזור וקפץ ונשבע שבועה חמורה, שאפי' גוזרין עליו הקהל גזרות, שלא יקבל. וגזרו עליו הקהל גזרות שלא יכול לקיימם ונתרצה והכניסה, שאין לך דבר שעומד בפני [ה]ציבור:

(צ"ד כ"י שזח"ה 33)

תשוב[ת] רש"י ז"ל:

ושאלת על מי ששמע ציבור ממשמשי[ו] עליו לגזור גזירת[ו] וקפץ ונשבע שלא לקיים הגזירה ואח"כ גזרו עליו, אם חלה עליו שבועתו: כד ראיתי: שהנשבע לעבור [=ע"פ 6) דברי ציבור נשבע לשוא הוא, ואילו הותרו בו 8) מלקות] חייב מלקות[ת] דאורייתא, וצ"ל במי[ם] ארורים והעלה בירו חרם, ולא נפטר מגזיר[ת] ציבור אם כריון 10) גזרו, אעפ"י שקדמה שבועתו לגזירת[ו]. שהרי [=נשבע] לבטל המצוה[ה] [ו]לסור 13) מחוקי ציבור ולא לירון במשפטי ישראל, ושבוע[ת] הראשוני[ם] קרמה ולוקה: ומה ששנינו נשבע לבטל המצוה[ה] פטור, לענין שגגה שנינו[ו] לענין קרבן עולה ויורד. שהנשבע לבטל ושגג ולא ביטל, או נשבע לקיי[ם] ושגג ולא קיים פטור מקרבן, רממעטי' ל[י] מקראי מה הטבה רשות[ת] אף הרעה רשות[ת]. אבל לוקה הוא על שהזיר לישיבע לשוא:

11) תחצ"ו: משעה [=משעת] שבועה. 12) =שלא לעשות סוכה [=ושלא ליטול] לולב. והשווה שבועות כ"ט ע"א, תשו' רב האי גאון [תשוה"ג, ליק, סי' מ"ד], וגם פע: סוף דף קי"ב. ומאמר זה ער „ומה ששנינו" כולו נשמט בשני כתה"י שלפנינו. 13) האורה: לסור מחוקי ישראל שלא לירון כמשפטם. 14) שם: ותנו, איזה הוא שבועת שוא שחייב על זרונה מכות, שכיון שנשבע לעבור על התורה. 15) =ועומד מהר סיני הוא. 16) סוטה ל"ז ע"א. ובתחצ"ו בטעות: בארור בכלל ברור בפרט, ברור בכלל ברור בפרט; האורה: בארור בכלל ברור בפרט, ברור בכלל ברור בפרט. 17) משלי כ"ב: י"ז. 18) =שבתורה; סוטה ל"ז ע"ב; האורה: ואין לכל מצוה שבתורה שלא נכרתו עליו. ועי' ר"ם שם. 19) כצ"ל לנכוו; ובנרפס: ברייתות. 20) האורה: והתלמוד האומר; מרכי: והתלמוד מוכח כן. 21) שבועות כ"ט ע"א. ועי' בב"י טיו"ר סי' רכ"ח. 22) =ו[לענין] קרבן. 23) =ושגג; האורה: או נשבע לקיים [קרי: =ושגג ולא קיים] פטור מקרבן. 24) שם: רממעטיה מקרא. 25) שם: על שנשבע לשוא כמזיר. 26) הוספה זו מצאתי דם בכ"י תרא"ו, וליתא במק"א.

סי' רמ"ח

אנחנו שוכני¹ (טרווי"ש²) עם קהילות אשר סביבותינו³ (גורנו⁴) באלה ובנידוי ובגזירה⁵ חמורה על כל איש [ואשה]⁶ הדרים כאן: שלא יהיו רשאים לצאת⁷ [את] עצמן מעול⁸ ציבור. וגם היום או מחור⁹ וגם¹⁰ אם השלטון¹¹, אם [מ]באה"כ¹² היהודים, מוציאים¹³ [אותו] להבדיל מעדת¹⁴ ישראל ומצא¹⁵ שלא פרע בעול עם חבריו, גורנו שיתן¹⁶ בכל אחד ולא יקל ממשאו. ואם לפרוע דבר אל¹⁷

רמ"ח : תקנת טרוויש בנוגע לעניני מס העיר, המיוחסת לרש"י, הוצאה לדינים ותשבות מקדמונים (כ"י שזה"ה) קובץ סי' תתס"ו [=כ"י הירשפלד סי' 108 97 97]; ובשניים רבים בתשו' מהר"ם ז"ל (ד' זרלין) 320 97 זשס: הועתק מר"ש מטרויש [=ספרו האנגלי של ר"א פינקלשטיין על „שלטון עמנו של היהודים צימי הזיכים" פ"ג 97 148-149, ושם ע' 36-37]. והנהות אשירי ז"ל פ"ז אות י"א; והשווה מרדכי ז"ל סי' תתשע"ט זשס: וכן תקן רבינו שלמה זקניני זמלכותינו; ומאמרו של ש. צארון „רש"י וקהלת טרוויש", הדפסה מיוחדת, ע' 10-11 [=טעכסטס וסטודיעס של האקדמיה האמריקאית ת"א ז' 56-57].

רמ"ח : (1) ולשוו זה „שוכני" מעיר, שנתאספו שמה כל האנשים הגרים בתוכם בכנופיא אחת, ולא רק יחידים נולה באי כחם של הקהלות אשר סביבותיה, כמו שהיו רגילים בכל Synods בתקופת ימי הבינים; ראה בארון שם צד 56, ושם 57 אות 16. (2) ובנוגע לתבניתה נזמנה של תקנה זו לרבינו שלמה מטרויש, ראה מאמרי „תקנות רש"י — ואינו לו" עמ' 7, וגם מבואי פרק ט'. ונראה שנוסח כזה"י שלפנינו נעלם מעיני הח' ר"ר ה. גרוס [בספרו הצרפתי „גאלליא יורדיקא" ע' 232-238 ערך „תקנות טרוויש" וגם ד"ר פינקלשטיין [בספרו האנגלי הנ"ל שם]. (3) מהר"ם: סביבותיה [ה"ה: =העירות במדינת קנפנייא הסמוכין לעיר הבירה טרוויש]. ראה בארון שם 56. (4) שם: גזרו; ובנוגע לגזירות טרוויש אחרות השווה ס' גרמני של הח' א. נייבויער וגם מ. שטיין „העברעישע בעריכטע", ברלין 1892, סוף ע' 35. (5) והשווה תשו' הרמב"ם (הוצ' פריימן) סי' קי"א סוף ע' 105 בזה"ל: וארוה, בו אלה, בו שבועה, בי [=בו] נדוי; וגם מחברתי האנגלית על „שלטון קהלות היהודים בכפרד", ניו יורק 1915, [הדפסה מיוחדת ע' 113 הערה 89, ושם 114 אות 96]. (6) תיקנתי זה עפ"י הסברא [וכ"ה ג"כ בתשו' מהר"ם שם]. (7) ראה להלן אות 35. (8) והשווה תשו' הרשב"א ח"ג סי' שצ"ט, ושם סי' ת"ו [=מחברתי הנ"ל צד 117 הערה 113]; ולכל הציונים של ר"ח אלבעק [בס' האשכול ח"ב 152 אות ד'] צריך להוסיף: הרשב"א הנ"ל. (9) מהר"ם: מהר. (10) שם: גם. (11) והשווה רבעון צרפתי ח"ג 212. (12) =מבאיכח: תיקנתי זה עפ"י הסברא [וכ"ה על הגליון בכ"י בכתיבה מאוחרת]; והתימא על ר"מ בלוד ור"א פינקלשטיין ששניהם השאירו כאן מקום חלק של ב' תיבות. (13) מהר"ם: מוציא להבדיל. (14) שם וגם פינקלשטיין בטעות: מדעת [=מעדת] ישראל. (15) אולי צ"ל: [=ונ]מצא. (16) שם: כל א'; וראה מש"כ במבואי פרק ה' [ערך „השפעת גליקום על סגנונו של רש"י בתשובותיו"]. (17) שם: על השלטון [וראה מבואי הנ"ל].

השלטון והפרידו¹⁸) מאחיו, מן היום הזה והלאה יהיה נמנה עמהם ויתן כ"א¹⁹) אליטרא²⁰) שלו לפי מה שיצוינו בני העיר כאשר נהגו²¹) (מיום²²) הוסדה :

וכן קבלנו מקדמונים²³) שהיו לפנינו : ליתן מכל ממונו, לבד מכלי תשמישו ובתים וכרמים וש"ח²⁴). וממון של גוים²⁵) שמרויה בהן לא יתן מן הקרן. אך אם יש לו פקדון מישראל חבירו יתן מחציו שבאחריותו²⁶). ואם יש לו כלי כסף וכלי זהב ותכשיטי נשים ומכעות יתן ממנו²⁷) דמיהם. ואם יש ביד ישראל מלוה באחריות שלו, כגון²⁸) גמילות חסדים, שתחילת הלואתו בגמילות חסדים היתה לאחר שעבר הש"ט²⁹), יתן מן הכל³⁰) רק בתוך שנתו³¹) לא יתן :

וע"ז³²) שמענו שכך מנהג³³) הקדמונים : שאחד מבני העיר שיש לו ממון שהוציא מן העיר שיתן מן הכל. לבד אם בא לגור ולא חכנים³⁴) ממונו בעיר, לא יתן עד שיכניסם וישא ויתן בו³⁵). ואם היה צרור ומונח, לא יתן עד שישלח בו יד. ואם מן הדרים כאן נותנים מתנה לבניהם או לבנותיהם והוציאו מן העיר, [כ"ז שהכנים]³⁶) בעיר, או הלכו מן העיר לפי שעה, ודעת האב להחזירם³⁷) בעיר, יתן בעול ציבור מאותו ממון. ואם יש לאחד ספרים³⁸) ממושכנים בידו שגמל חסד לאחיו יתן הממון³⁹) שעל הספרים :

הועתק מרבינו שלמה⁴⁰) מפרווייש :

18) אולי צ"ל : = ו[5] הפרידו. 19) = כל אחר. 20) שם: מליטרא שלו [וראה מבואי הנ"ל]; והשווה „העברעישע בעריכטע" שם. 21) דאה לעיל אות 20. 22) = מתקופה ראשונה במאה הי"א למספה"נ [ראה מונטשריפט 1869 צד 537]. 23) שם: מקדמונינו שהי' לפנינו; והשווה הנה"א ב"ב פ"ב: י"א; וראה מבואי. 24) שם: ושרות. 25) מדרכי ב"ק א"ף קע"ט: ומשל גוים אין נותנים כלום דכולה פקדון. 26) שם: ולא מן החצי שהוא פקדון. 27) קדי: [=מחצי] דמיהם; ותיקנתי זה עפ"י מהר"ם שם. 28) שם: כגון גומליי-חסדים. 29) שם: השנה. 30) מדרכי ב"ק שם: לא נהגו אלא מן החצי שהוא מלוה. 31) מהר"ם: בתור שנתו. 32) שם: אב"ל. 33) דאה מבואי. 34) שם, וגם בכ"י הגי': להכנים. אמנם האות „ל" הוא מוכר ע"י מעתיק מאוחר (פ.). 35) שם: בהם; והשווה תשו' הרשב"א ח"ג סי' שצ"ט, ושם סי' ת"א. 36) ותיקנתי זה עפ"י מהר"ם שם. 37) שם, וגם פינקלשטיין בטעות: להרויחם [=להחזירם]. 38) והשווה תשו' רש"י לעיל. 39) שם: מהממו. 40) דאה מש"כ במבואי.

סי' רמ"ט

וששאלתם⁽¹⁾: מצאתם בספרי⁽²⁾ דבירב בשבועת שוא והרי הכתוב מוציאה מכללה לתחמיר. וקשיא לך מה הוא חומרא⁽³⁾ דידה משבועת ביטוי: היינו חומרא, דאילו שבועת ביטוי נתנה שגגתה לכפרת, וזו לא נתנה שגגתה לכפרת והרי הוא בלא ינקה. ועוד שבועת בטוי לא אוכל, ואכל חייב מלקות, דהוי לאו שיש בו מעשה. אבל אוכל⁽⁴⁾ ולא אכל מזיד, פטור מלקות. דאיתמר⁽⁵⁾ שבועה שאוכל ככר זו היום ועבר היום ולא אכלה. ר' יוחנן ור"ש בן לקיש דאמרי פטור. מר משום התראת ספק, ומר משום לאו שאין בו מעשה. ואילו שבועת שוא לאו שאין בו מעשה הוא ולוקת. טעמ'⁽⁶⁾ משום דדמי לשבועת שוא היא, דלשעבר נשבע, ומתרבה מלשוא לשוא שני פעמים:

סי' ר"נ

וששאל שחט שני חטאות של צבור⁽¹⁾. משום דעולות אשכחן בצבור מפי מחדא, כדכתיב⁽²⁾ יהיו עולות. וכן שלמים כדכתיב⁽³⁾ ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים. אבל חטאת לעולם לא אשכחן בצבור מפי מחדא, דכתיב⁽⁴⁾ ושעיר עזים אחד לחטאת⁽⁵⁾. וכי שחט שני חטאות בשבת לא הוי טועה בדבר מצוה, וחייב על השנייה:

רמ"ט: תחלו סי' כ"ה ע' 13:

ר"נ: תשובה זו מר"י נר' יהודה לרש"י הוצאה בחופ"מ סי' כ"ג נד 14.

רמ"ט: (1) ותשובה זו לא נודעה לי ממקום אחר בספרי רבידש"י שלפנינו ועי' ספר כתוב שם לראב"ד על מס' שבועות פ"ג דף ה' [הסגלה שנה א' חוברת ב' צד 6]. (2) והובא במכילתא שמות כ': ז', הוצ' הורוויץ 227; מדרש תנאים לדברים ה': י"א, הוצ' הופמן 21; מדרש הגדול דברים כ"י תימן סי' קע"א, "הסגלה" שנה א' חוברת י"ט צד 58. וליתא בספרי רבידב דברים, הוצ' מא"ש דף ע"ב. וראה ספרי על דברים, מהר" פינקלשטיין שם. (3) ראה תוספתא שבועות פ"ד, הוצ' צוקרמנדל צד 451. (4) והשווה תוס' שבועות כ"ט ע"ב ד"ה: שבועה שאוכל. (5) שבועות ג' ע"ב. (6) שבועות כ"א ע"א. ולרעתו של ר"י טי"ר [שם אות ב'] אולי צ"ל: ושבועת שקר נמי, טעמא דדמי לשבועת שוא.

ר"נ: (1) ספרא כ"ב ע"ב; תמורה ט"ו ע"א; ומדרש הגדול לויקרא צד 85. (2) = יהיו עלה לה' [ויקרא כ"ג: י"ח]. (3) שם כ"ג: י"ט. (4) במדבר ט"ו: כ"ד. (5) שם לחמת [חסר א'].

פי' רנ"א

והא דאמר¹ ר' שמעון בן לקיש כי משמש בד' לשונות: אי, דלמא, אלא, דהא. והוקשה לו: למה הפך הסדר ולא הזכירו כסדר שהן מתורגמין: דהא, דלמא, אלא, אי²):

לפי דברי שאילתו הבנתי שכך קבל, כי מתרגם בתורה בתרגום אונקלוס בד' לשונות. ופרשו לו ד' שאחזו המתרגמין בהם: כי יקרא³, אי. כי תאמר⁴, דלמא. כי⁵ פתח, אלא. כי⁶ גוע אהרן, דהא. וקשיא ליה אין סידורן כך: כבר עברו עשרים שנה שאיני מפרשם כתרגומו של אונקלוס, שהוקשיתי בה למה לא מנה: ארי, כד, ברם, דלמא⁷. רובם מתרגמין⁸ ארי, כי יהיה⁹ להם כד הוי להון. כי צחקת¹⁰ ברם חייכת. כי חרבך דלא¹¹ תרים חרבך: ועל המתרגם כי גוע דהא¹², תוהא אני עליהם: שאין להם לתרגם דהא מית, אלא אם כן [=יתרגמו] אתחזיאו כל כנישתא, דהכי אמרינן¹³ אל תקרא ויראו אלא ויראו כדר"ש בן לקיש. שאם אתה קורא ויראו, אין לשון דהא נופל על כי גוע, לפי שאינו בא ליתן טעם (אלא) על האומר¹⁴ למעלה הימינו לומר מה טעם ויראו, לפי שמת אהרן שעמוד ענן בא לרגליו. אלא ישמש אשר, כמו¹⁵ כי טוב העין למאכל, ותרא אותו כי¹⁶ טוב הוא, כי¹⁷ ברח העם, כי¹⁸ ברח יעקב, אף כאן ויראו כי מת אהרן ויבכוהו: ואף כשיתרגמו ואתחזיאו, תוהא אני עליהם: מה חזו לשנות בו תרגום מהרבה כי

רנ"א: תש"י רש"י זו לר' נתן בן נכיר הונאה נחופ"מ סי' ו' ע' 3-6 [קק"ה 23-63 = תר"כ 5-8 = לוין נספר רש"י תפ"ט-תנ"ה; וליתל נכ"ל סי' ס'].

רנ"א: (1) ר"ה ג', א'; תענית ט', א'; ניטין צ', א'; ר"ח לשבועות מ"ט ע"ב; ערוך ערד; אי; והשווה ס' השנה פרנקפורט, חי"ד 191-207. (2) בנרפס בטעות: דאו. (3) רברים כ"ב: ו'. (4) שם ו': י"ז. (5) שם ט"ו: ח'. (6) במדבר כ': כ"ט. (7) אולי צ"ל: [=דלא]; ראה לוין שם אות 4. (8) לפנינו בתרגום: ארי במקום אלא ובמקום דהא; אמנם בדפוס לסבונא הגי' בתרגום כמו שכתוב בתשובה זו [תר"כ 15]. (9) תר"כ בטעות: כי להם [שמות י"ח: ט"ז]. (10) בראשית י"ח: ט"ו. (11) שמות כ': כ"ה; וכ"ה העיקר; אמנם ברוב הספרים: דילמא תרים חרבך. והשווה ס' אוהב גר, הוצאה שניה, 52, ושם 92; וס' רש"י שם אות 5. (12) דהא [=מית אהרן]; וברוב הספרים הגיהו: ארי מית; אמנם הגי': דהא מית היא יותר נכונה [אוהב גר 68; ס' רש"י שם אות 6]. (13) ר"ה ג', א'. (14) [=האמור]. (15) בראשית ג': ו'. (16) שמות כ': ב'. (17) שם י"ד: ה'. (18) בראשית ל"א: כ"ג

שבתורה, שהן כמותן באים ליתן טעם על שלמעלה, כגון ויברך את יום השביעי ויקדש אותו (לפי) כי ⁽¹⁹⁾ בו שבת, כי ⁽²⁰⁾ לא המטיר, כי ⁽²¹⁾ מאיש לקחה, כי ⁽²²⁾ שת לי אלהים, כי ⁽²³⁾ מים על פני כל הארץ, כי ⁽²⁴⁾ בימיו נפלגה הארץ. כל אלה לשון דהא נופל עליהם, ועוד הרבה: כי ⁽²⁵⁾ פתח תפתח מה ראה לשנותו מהרבה כי שבתורה, הבאין לסתור דברי העליון לאמר: לא כן כי כן,, כגון ⁽²⁶⁾ כי צחקת לא כן אלא צחקת, לא תשתחוה לאלהים כי ⁽²⁷⁾ אם הרס תהרסם, לא תכרות ברית כי ⁽²⁸⁾ את מזבחותם תתוצון. וכל כי הסמוך לאם, כגון ⁽²⁹⁾ כי אם ברכתני, כי ⁽³⁰⁾ אם בבא, כי ⁽³¹⁾ אם לפי דברי, כולם לשון אלא הם, כמו כי פתוח: וגם בכתובים, לא על המלך לבדו כי ⁽³²⁾ אם על כל השרים. ומה ראו לשנות, כי יקרא בלשון אי מרוב כי שבתורה, שהם ⁽³³⁾ לשון תלוי, שמא בא שמא אינו בא, ככל אם שבמקרא. כי ⁽³⁴⁾ יגח, כי ⁽³⁵⁾ יגוף, כי ⁽³⁶⁾ יקריב מכם, כי תשמע באחת שעריך ⁽³⁷⁾, כי ⁽³⁸⁾ תפגע, כי ⁽³⁹⁾ יהיה לאיש, כי ⁽⁴⁰⁾ יקרא:

ואומר אני: שעל פי השמועה הזאת החזיקו לתרגמן כך [שפירשו להם רבותיהם ד' לשונות הללו כי גוע דהא, שבו אנו עסוקין ⁽⁴¹⁾], כי פתוח אלא, כי תאמר דלמא, כי יקרא אי. ולא פירשו לתרגמן כך], אלא פירשו להם כאילו אי אפשר לשמש משמען אלא בלשונות הללו והזכירו אחד מהן לכל לשון והם אחוזם וקבעום בתרגום: ואני אומר: כולן מתורגמין לשון ארי, וכאשר יהפוך כי בלשון עברית, כן יהפוך ארי בלשון ארמית ארבעתן. ור' שמעון בן לקיש (לא) [=בא] ללמד על שמוש משמען לפשטן, ולומר לך: יש כי הבא ליתן טעם, ויש כי לסתור דבר ולישב דבר, ויש כי משמע לשון תלוי, כמו אם, אותם

(19) שם ב': ג'. (20) שם ה'. (21) שם כ"ג. (22) שם ד': כ"ה. (23) שם ח': ט'. (24) שם י': כ"ה. (25) דברים ט"ו: ח'; וברוב הספרים: ארי. והנכון כנוסח הראשון: אלא [אוהב גר 78; שם אות 8]. (26) בנרפס בטעות: דברים וצ"ל [=בראשית] י"ח: ט"ו. (27) שמות כ"ג: כ"ד. (28) שם ל"ד: י"ג. (29) בראשית ל"ב: כ"ו. (30) שם מ"ב: ט"ו. (31) מלכים א' י"ז א'; וראה אוהב גר 75. (32) אסתר א': ט"ז. (33) לוין הניה שם: שאם. (34) שמות כ"א: כ"ה. (35) שם ל"ה. (36) ויקרא א': ב'. (37) בנרפס בטעות וצ"ל [=עריך], דברים י"ג: י"ג. (38) שמות כ"ג: ד'. (39) דברים כ"א: י"ח. (40) =וכן כי יקרא; שם כ"ב. (41) =עוסקין. וכל המאמר בהיקף נשמט לפנינו בנרפס והשווה חופ"מ דף ס"ה וגם קק"ה כ"ב.

שהזכרתי למעלה, ויש כי שהוא תמיה וסוף שמושו משמע להיות פן, כגון כי⁴²) תאמר בלבבך. אם תדרוש ככל כי שבתורה לא יתחבר לו מקרא שאחריו, לא תירא מהם, אין נופל עליו לא לשון דהא, ולא לשון אם. האיך נופל עליו לשון אם, כי תאמר רבים לא תירא מהן⁴³), הא אם לא תאמר תירא. על כרחך פן תאמר רבים ותירא מהן לא תירא מהן. וכן כי תראה חמור שונאך⁴⁴), על כרחך בלשון פן⁴⁵) משמש, כמו לא תראה את⁴⁶) שור אחיך, אף כאן לא תראה וחדלת. ואם תדרשנו לשון אחר לא יתחבר: דבר יוצרינו כפמיש יפוצין סלע יוצא לכמה טעמים, ולעולם אין מקרא יוצא מידי פשוטו. ואף כי⁴⁷) תעבוד את אלהים בלשון פן ישמש, לא ישבו בארצך פן יחמיאו אותך לי, פן תעבוד את וגומר. ולמדנו מדבריו שהצריך לדרוש כי באחת מכל הלשונות דורש בו לשון הנופל עליו. ועל דבריו סמכנו לדרוש בעמוד הענן שבא לרגלי אהרן, באמרנו כי גוע בא ליתן⁴⁸) טעם. ולמדנו ש(הם) נופלים על כי שתים מהלשונות הללו, הבא לדרוש זו דורש, והבא לדרוש זו דורש. ומזה הבננו טעם של מחלוקת של בית שמאי ור' עקיבא במס' גיטין⁴⁹) בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה. רבי עקיבא אומר אפילו מצא אחרת⁵⁰) נאה הימנה שנאמר והיה אם⁵¹) לא תמצא חן בעיניו, שאינה נאה או מצא בה⁵²) ערות דבר. שיש אם במקום או. כגון אם⁵³) אברה חסידה ונוצה. וכן כל אם הסמוכים לתמיהא: הבמחנים אם במכצרים, הטובה היא אם רעה⁵⁴), הינהק פרא⁵⁵) אם יגעה שור: ועוד למדנו, שכי משמש תלוי, ככל אם שבתורה. ועל זו סמך רבי אמי⁵⁶) לומר כל שבועה שהדיינין משביעין אותה אין בה משום שבועת ביטוי שנאמר כי תשבע, מעצמה, כלומר אם תשבע, מדלא כתי' אם תושבע או כי ישביעוהו. ומדקשיה ליה, כי

42) דברים ז': י"ו; ובנרפס בטעות: מ"ו. 43) ראה אוהב גר 75; וס' רש"י אות 12.
44) שם כ"ג: ה'. 45) ראה לוין שם אות 13. 46) דברים כ"ב: א'. 47) בנרפס בטעות: ואף ב; שמות כ"ג: א. 48) לוין שם בטעות: יתו [=ליתו] טעם. 49) צ': א'.
50) תר"כ בטעות: אהדת וצ"5 [=אהרת]. 51) דברים כ"ד: א'. 52) בנרפס בטעות: מצא בא וצ"5: [בה]. 53) איוב ל"ט: י"ג. 54) במדבר י"ג: י"ט. 55) איוב ו': ה'. 56) שבועות מ"ט, ב'; ובנרפס בטעות: מ"ז, א'; ותשובת רש"י זו נעלמה מעיני בלומנשטיין בספרו הגרמני: די פערשיעדענע איידעסארטען וכו' (פפד"מ 1883).

וודאי לשון העתיד הוא, כמו כי⁵⁷) תבואו אל הארץ, כי⁵⁸) ירחק, כי תבא [=תכנה]⁵⁹), דאי אפשר שלא תכנה, וכי תאמרו⁶⁰) מה נאכל, עתידין אתם לומר כך. ורוב כי שכתורה, המשמשיין מקום כאשר, אף כאן כי תשבע, והן שישביעך בית דין. לכך הוצרך לומר וכדר' שמעון בן לקיש, שיש כי משמעו לשון תלוי, וכיון דתשבע דהכא כי תלוי הוא ומעצמה קאמר. וכן כי⁶¹) יקרא, פרט למזומן, אמ יקרא לפניך, אם יקרה לפניך, לשון מקרה:

בכל אלה לא דקדקתי מפי רבותי, כי קל מהרתי בעניי לשמש אותם. אך נתננו לב לישב [=דברי] חכמי ישראל, דבר על אופניו, כי ידעתי לשונם צח וערב וברור מללו. והמתפרשים כלשון עלג⁶²) וקצר רוח בעניותנו, שלא עמדנו בסודם להושיב דבר על מכונו: ואם יאמר הכיבי: עוד יש שמוש ללשון כי, שהרי רוכן משמשיין במקום אשר, כגון כי⁶³) טוב העין, כי⁶⁴) טוב הוא, כי⁶⁵) ברח העם, כי⁶⁶) ברח יעקב, כי⁶⁷) לא יוכל לו, כי⁶⁸) עירומים הם. ועוד יש משמשים במקום כאשר, כמו כי⁶⁹) בא סוס פרעה, ויהי כי⁷⁰) באנו, ויהי כי⁷¹) עלינו, והיה כי⁷²) יראו אותך ממצרים; כל אלה בכלל לשון שמוש של אם הם: שיש אם משמש בשלון אשר, כגון⁷³) אחת היא על כן אמרתם תם ורשע הוא מכלה, אם שוט ימית פתאום, אשר שוט ימית פתאום, היא האחת המכלה תם ורשע, אי אפשר לדרוש לשון תלוי; אם⁷⁴) חרוצים ימיו, אם⁷⁵) אקוה שאול ביתי. ואם המשמש כלשון כאשר, ואם תקריב מנחת⁷⁶) בכורים, על כרחך אינו תלוי, שהרי חובה היא מנחת העומר, ופרושו כאשר תקריב. וכן [ו]אם⁷⁷) יהיה היובל, וכאשר יהיה היובל אין אם תלוי. וכן שנינו⁷⁸) ר' שמעון אומר כל אם ואם רשות חוץ משלשה: אם תקריב, אם כסף תלוה, אם מזבח אבנים. וכשתכנה לי מזבח שהרי סוף לכנות

57) ויקרא כ"ג: י'. 58) דברים י"ב: כ"א. 59) ט"ס הוא וצ"ל [=תכנה], שם כ"ב: ח'. 60) ויקרא כ"ה: כ'. 61) דברים כ"ב: ו'. 62) עלגים [ישעיה ל"ב: ד'], כלומר מי שאינו יכול לכיוון דבורו. 63) בראשית ג': ו'. 64) שמות ב': ב'. 65) שם י"ד: ה'. 66) בראשית ל"א: כ"ג. 67) שם ל"ב: כ"ו. 68) שם ב': ז'. 69) שמות ט"ו: י"ח. 70) בראשית מ"ג: כ"א. 71) שם מ"ד: כ"ד. 72) שם י"ב: י"ב. 73) איוב ט': כ"ג. 74) שם י"ד: ה'. 75) שם י"ו: י"ד. 76) ויקרא ב': י"ד; ובנדרפס בטעות: מנחת. 77) בנדרפס בטעות: אם יהיה היובל. וגם לויין רשם שם בטעות: במדבר ט': ד', וצ"ל ל"ו: ד'. 78) מכילתא שם.

שנאמר⁷⁹) אבנים שלימות תבנה. וכן אם⁸⁰) יבלענו ממקומו, לכשיבלענו ממקומו, אין דבר זה תלוי, שהרי באורחות⁸¹) שוכחי השם מדבר:

פי' רנ"ב

הא דאמרינן בסנהדרין¹) אין אדם עולה לגדולה אלא אם כן מוחלין לו עונותיו: מצא ר' במדרש²), שקורין³) עת לעשות לה', תניא⁴) שלשה מכפרין חכם ונשיא וחתן. חכם, דכתיב⁵) וכי יגור אתך גר, וסמיך⁶) ליה מפני שיבה תקום, דהיינו⁷) סבר באורייתא תלמיד נסמך. ומשום הכי סמיכי אהדדי, מה גר מוחלין לו⁸) כל עונותיו, אף חכם כיון שנסמך⁹). [=נשיא] דכתיב¹⁰) בן-שנה שאול במלכו, וכי בן-שנה חיה. אלא כיון¹¹) שמלך, נעשה כבן-שנה. חתן דכתיב¹²) ויקח את מחלת בת ישמעאל, וכי מחלת שמה¹³), אלא כיון שזכתה לחתונה, מוחלין לו כל עונותיו¹⁴):

רנ"ב: תשובה זו, הנייחסת לרש"י ע"י ר"י מילר, הוצאה נתיחל"ו סי' כ"ח סוף ע' 366 זשס: ר' סתם; פרדס ד"ק נ"ט ע"ג. אמנם סגנונו [ראה אות 2, 4, ומזלוי] מעיד עליו שאינו לרצינו שלמה. ונס הליטטה ממדרש שמואל אינה מתאימה ללשון רצינו צפירש"י וישלח ל"ו: ג' [הוצאת זרלינר ע' 64].

(79) דברים כ"ו: ו'. (80) איוב ח': י"ח. (81) שם ח': י"ג.

רנ"ב: (1) מאמר ר' אלעזר בסנהדרין י"ד ע"א. (2) מדרש שמואל פי"ז אות א', הוצאת בובער, דף מ"ח ע"א בשינויי הסדר והלשון; פירש"י בראשית ל"ו: ג', הוצאת ברלינגר, צד 64 בשנויים רבים ועצומים בשם: מצינו באגדת מדרש ספר שמואל; והשווה מש"ב הרב ר"א לעווין בס' הדרש והעיון ח"א דף ר"ה-ר"ט, וצריך להוסיף שם: תחצ"ו סי' נ"ח. (3) ונקרא מדרש שמואל בשם: מדרש עת לעשות ה', על שם התחלתו; ולכל המקורות שצינו רש"ב [שם במבוא צד 7] ור"ד אייזנשטיין [באוצר מדרשים, ע' 541] צריך להוסיף: תשובת רש"י זו. (4) פירש"י: ג' מוחלים להם עונותיהו; גר שנתנייר, והעולה לגדולה, והנושא אשה; ירושלמי בכורים פ"ג: ה"ג [ד"ו דף ס"ה סע"ג = מדרש שמואל שם]: ר' זעירא הוון בעיין ממנית', ולא בעי מקבל עלוי. כד שמע ההו תנייא תני [מ"ש: כיוון דשמע הדא מתניתא], חכם, חתן, ונשיא, גדולה מכפרת, קביל עלוי ממניתיה. (5) ויקרא י"ט: ל"ג. (6) שם ל"ב; ירושלמי שם: מה כתיב בתריה, וכי יגור אתכם גר. (7) והשווה ויקרא רבה פ"ה: י', ושם פ"ה: ג'; זוהר ח"ב רט"ז ע"א. (8) =ע"ל. (9) =מוחלין לו על כל עונותיו; ירושלמי: אף חכם שנתמנה. (10) ותיקנתי זה עפ"י הירושלמי וסד"ש שם: אמנם ר"י מילר [שם אות ב'] טרח והגיה: מלך דכתיב. (11) שם: אלא שנמחלו לו על כל עונותיו כתינוק בן שנה; מדר"ש: אלא מלמד שמחלו לו על כל עונותיו (נשיא ומלך) ונעשה כתינוק בן שנה שלא טעם טעם חטא. (12) בראשית ל"ו: ג'. (13) =והלא בשמת שמה. (14) שם: אלא שנמחלו לו כל עונותיו; כ"י מינכעו: שנמחלו עונותיה.

סי' רנ"ג

(מרדכי חולין תר"ע)

פירש"י בתשובותיו:
 דרבא קאמר אליבא דרבנן, דאמרי
 מין במינו בס'. אבל רבא גופיה
 סבירא ליה כרבי יהודה דמין במינו
 לא בטיל בפרק 8) כסוי הדם ובפרק 4)
 כל הבשר. דהא אביי ורבא קיימא כותי'
 בפר' בתרא דע"5), גבי חלא לגו חמרא,
 דפלגי אי מיקרי מין במינו וליהו
 במשהו, או בשאינו מינו וליהוי בנ"ט:
 ששים במין בשאינו מינו וליכא קפילא, ולרבנן אפילו במין במינו. אבל
 רבא עצמו סובר כרבי יהודה. (אע"פ²) שקבל מרבנותיו רבינו יצחק
 רבי יהודה דהלכה כרבנן, לא ידע טעם שלהם מפני הראיות שהביא):

ובתשובה אחת מוסיף: דהא דאמר רבא
 פרק גיד הנשה¹) אמור רבנן בששים
 במין במינו. אי נמי מין בשאינו מינו
 וליכא קפילא גוי, הוי בששים. התם רבא
 אמר מידות למר כדאית ליה ולמר
 כדאית ליה. לרבי יהודה אשכחן שיעור

סי' רנ"ד

שאלה זו נשאלה לרבינו שלמה: מי ששכח ולא ברך בלילה על ספירת
 העומר¹).....

סי' רנ"ה

(או"ח כ"י סמ: 94)

מצאתי בתשובת הגאונים: מה
 שכותבין בשטרות ובמתנות ונתתי לה
 ד' אמות קרקע בחצרי. מי שאין לו
 קרקע היאך כותבין: וראיתי תשובה
 שאפילו אין לו [=קרקע] בזמן הזה
 יכתוב. וכמאן דאית ליה קרקע

ואלו הדינין מצאתי בשם רש"י ז"ל:
 מה¹) שכותבין בשטרות ובמתנות²)
 ונתתי לו³) ארבע אמות קרקע בחצרי.
 ומי שאין לו קרקע היאך כותב⁴):

רנ"ג: תשו' רש"י ע"י שמעיה תלמידו הוציא צס' התרומה סי' ת"ח (י"ג י"ג);
 וצ"כויים עלומים צמרדכי חולין סי' תר"ע:

רנ"ד: ספר אסופות כ"י לונדון 77 372:

רנ"ה: ח"ה ח"ג כ"י סמ: 77 336 [=דינים מתשנ"ז] סי' ק"כ =וליתא לא
 צתשנ"ז כ"י סמ: משנת 1386 וגם לא צד' קרימונט 1556]; ח"ה ח"ג כ"י סמ: סוף

רנ"ג: 1) חולין צ"ז ריש ע"ב; תוס' שם ע"א ד"ח: א' רבא; והשווה סה"י לר"ת שפ"ב;
 מבוא להאורה 166; עפשטיין "שמעיה" עמ' 6 אות 3. 2) מאמר זה ער סופו כנראה, הוא
 הוספת בעל התרומה. ולכן הסגרתו אותו בין חצאי העיגול. 3) ומקורו בפ"ו דחולין
 נעלם ממני. 4) חולין ק"ט ע"א. 5) ס"ו סע"א.

רנ"ד: 1) והשאר בלתי ידוע לי ולפרופיסור עפשטיין מלונדון.

רנ"ה: 1) תחצ"ו: נמצא כתוב: האורה: שאלה מארבע אמות קרקע בחצר. מצא רבי
 בתשובת הגאונים שאלה, מה שכותבין: או"ה: מצאתי בתשובת הגאונים מה שכותבין: רשב"א:
 פ"ש"י ז"ל; מה שכותבין. 2) "ובמתנות" ליתא בתחצ"ו. 3) או"ה: ונתתי לה ד' אמות.
 4) שם: היאך כותבין: תחצ"ו: האיד יכתוב כן; האורה: היאך כותבו.

[=דמי] (היאר כתב כז) 21) [=שאינ
לר] כל אחד ואחד מישראל שאין לו
קרקע בארץ ישראל. שהרי גוים
שהחזיקו בה ולכדוהו אין להם חזקה.
דקיי"ל קרקע אינה נגזלת לעולם.
וארץ ישראל בחזקתנו עומדת לעולם.
אע"פ שאין לנו שולטין בה. והאומר
משום ארבע אמות שהם של קברו,
לאו כלום הוא. ומעות הוא בידם.
דמצינו ברייתא בכתובות, דהמוכר
קברו ומעמידו אינו מכור, וחוזר לבני
משפחה :

(תחצ"ו סי' נ"ז)

נמצא כתוב : מה שכותבין בשטרות
ונתתי לו ארבע אמות קרקע בחצרי.
ומי שאין לו קרקע האיר יכתוב כן :
כמאן דאית ליה קרקע דמי, שאין לו
כל אחד ואחד מישראל שאין לו קרקע
בארץ ישראל. שהרי הגוים שהחזיקו
בה ולכדוהו אין להם חזקה. דקרקע
אינה נגזלת לעולם. וארץ ישראל
בחזקתנו עומדת לעולם, אע"פ שאין
אנו שולטין בה. והאומר משום ארבע
אמות של קברו, לאו מילתא היא,
ושבוש לומר 22). דמצינו ברייתא
בכתובות, דהמוכר קברו ומעמידו אינו
מכור :

ומצא רבי (°) בתשובת הגאונים (°)
שאפילו (°) מי שאין לו קרקע בזמן
הזה יכתוב. ונאמן [=וכמאן] (°) דאית
ליה [=קרקע] דמי. שאין לך (°) כל אחד
ואחד מישראל שאין לו קרקע
בירושלם (10). שהרי גוים שהחזיקו בה
ולכדוהו אין להם חזקה. דקיימא לן (11)
קרקע אינה נגזלת ואינה נחמסת (12)
לעולם. וארץ ישראל בחזקתנו
[=עומדת] (13) לעולם, ואע"פ שאין לנו
שם (14) שולטנות (15) : והאומר משום ד'
אמות [=קרקע] (16) מקברו (17) מעות הוא
בידם (18). דמצינו (19) המוכר קברו ומעמידו
אינו מכור, וחוזר (20) לבני המשפחה :

94b [=כ"י ו:] סי' רנ"ג = פ"ד ליתא שם ; האורה ח"ג סי' קנ"ה 229 ; פע:
ריש דף ק"ג [=לקה"פ נ"ט ע"ג] ; כל זו דין קכ"ח ; שו"ת להרשב"א, ד'
קושטנדינה רע"ז, סי' ח' 4b [=שו"ת הרשב"א ח"ג ד"ו ע"ג] ; ותחצ"ו סי' נ"ה
לכ 366 זשינויים רז"ס. ותשובה זו היא לרז נחשון גלון סורא [ראה לזטה לזות 6] :

5) או"ה: וראיתי תשובה; האורה: וראה שהשיבו שאמר; תחצ"ו: ליתא שם. 6) תשובה זו
נכתבה מנאון מחסיה ולא מנאון פומבריתא; והיא תשובת רב נחשון נאון סורא [ראה גינצברג
נאוניקא ח"ב ד"צ, גנ"ש ח"ב 331; ש. אסף תנ"א ח"ב 31, מספרות הנאונים ח"א 205, הילופי
מנהנים סי' ל"ג; ב"מ לזין סבוא ל"ט מתיבות דף ג' אות ג']. 7) האורה: שאף על פי שאין
לו קרקע; או"ה: שאפילו אין לו בזמן הזה. 8) כצ"ל לנכון; ותיקנתי זה עפ"י או"ה ותחצ"ו
שם. 9) תחצ"ו: שאין לו; האורה: דאין לך כל אחד מישראל; תשו' מהר"ם ב"ב ד"פעסט
סי' תקל"ו: משום שאין לך אדם שאין לו קרקע בא"י; ספר השטרות לברצלוני 43: שיש לו לכל
אהר בא"י. 10) וב"ה ברשב"א ובכל בו; אמנם באו"ה, האורה, ותחצ"ו: בארץ ישראל.
11) טובה ל' רע"ב. 12) וב"ה בהאורה; אמנם בפררס, או"ה, ותחצ"ו: ליתא: „ואינה נחמסת”.
13) ותיקנתי זה עפ"י כל מק"א. 14) כצ"ל לנכון; דשב"א: שאין לנו בה היום שום שלטנות.
15) או"ה ותחצ"ו: שאין לנו שולטין בה; האורה: שאין לנו שולטין בה. 16) וב"ה ברשב"א;
ותיקנתי זה עפ"י האורה שם. 17) האורה: משום קברו, לא כלום; תחצ"ו: של קברו, לא מילתא
היא; או"ה: שהם של קברו, לאו כלום הוא; פע: משום ד' אמות קברו לא דבר הוא. 18) פע:
ושיבוש הוא בידם; תחצ"ו: ושיבוש לומר. 19) בתובות פ"ד ע"א; פע: בדייתא היא בכתובות;
האורה: דמצינו בכדייתא בכתובות. 20) תחצ"ו: ליתא שם. 21) הכ"י מנומנם כאן. והמל"ן
„היאר כתב בן" אין כאן מקומן. 22) = ושיבוש הוא לומר כן.

פי' רנ"ז

(שבה"ל קצ"ח)

ובשם רבינו שלמה זצ"ל מצאתי :
הקורא את המגילה בצבור רשאי
להפסיק בכל מקום שהוא רוצה :

מצאתי בתשובות הגאונים ¹ של"ח ציבור
הקורא את המגילה בציבור צריך
לסידרה כאחת מפני שהיא כאיגרת אחת.

אבל בנשימה אחת אין צריך לאומרה אלא לעשרת בני המן. (הילכך ²)
אם מפסיק בין פסוק לפסוק אין בכך כלום. ואם פסק באמצע פסוק
משום נשימה אין בכך כלום. ושיעורו בין פסוק לפסוק ובאמצע פסוק
כדי נשימה בלבד) :

פי' רנ"ז

מצא ר' ¹ בתשובות הגאונים ² : פרוונקה ³ היא חיה ⁴, שקורין אותה
פרוונקה ⁵, והורגת ⁶ את הארי, במקום שהולכת מושכתו אחריו :

רנ"ז : שנה"ל סי' קנ"ח [=תניא רזתי סי' מ'] נזס ר' שלמה ; מח"ו סי'
רמ"ו ע' 212 [=וליתא נכ"י סמ: 483] נזס : מלתי נתשנות הגאונים [=וכוונתו
לתשנת רנט"ג]; וטאו"ח סי' תר"ן נזס: ר' נתן; וליתא לפנינו נפרדס.
רנ"ז : או"ה (כ"י הסמינר) 933 נזס : ר' סתם, וליתא לא נכ"י וויין וגס לא
נכ"י מערנצאכער ולא נהולאת פריימן. ולא מלתי חנר לזה נכל ספרי דזיררש"י
שלפנינו.

רנ"ז : (1) וכוונתו להעתקת רש"י מתשובת ר' נטרונאי וראה ננ"ש ח"ב 107 אות 20
(2) ומאמר מוסגר זה, כנראה, שהוא הוספת רש"י לתה"ג הנ"ל.
רנ"ז : (1) =רבינו שלמה. (2) ותשובת הגאונים זו אינה ידועה לנו ממקום אחר.
(3) ומובנו המושאל של פרוונקא בלשון מנדעי ובל' סורסי הוא =שלוח, החולך בראש:
ראה ברוקלמן, לקסיקון סיריקום, האללע 1928, צד 594: ונמ נולדסי, מנדייאישע גראמאטיק,
האללע 1875, צד 418 אות 1; ולזה נוטה ר"ש קרויס, תוספת העה"ש, וינה 1937, צד 338.
(4) =חולדה, הנקראת קרקולק, שאוניה שחורות ושערה ארוך, ונמצאת באסיה ובאפריקה.
ולדעתו של הח' פאול דילאגארדע (געזאממעלמע אבהאנדלונגען, געטטינגען 1896, צד 76,
ושם 77) הוא מובנו היסודי בלשון פרסי. (5) וצריך להוסיף תשובה זו לכל המקורות
שצינו הח' לאגארדע, לעווי, וקאהוט, עה"ש ח"ו דף 416. (6) והשווה ע"ו כ"ח ע"א:
האי עינבתא פרוונקא דמלאכא דמיתותא היא (ואולי הוא =המלאך המוביל את הנפש
למקום האור, ראה נולדסי שם).

סי' רנ"ח

מצאתי בשם רבינו שלמה ז"ל: מנהג לומר צידוק הדין¹ בשעת יציאת נשמה. וממתינין לכבוד הדבר, ואומרים אותו² בחצר בית הקברות או על פי המערה בשלום תשכב: ..... והורה ר' ואמר: דאפילו בשבת ויו"ט אם יאמרו על המת [צדוק הדין] נאה הדבר, לפי שאין זה לא הספד³ ולא קינה. מ"מ אין אומרים אותו בשבת ויו"ט מפני עגמת נפש וממעט בעונג היום. ולברך ברוך דיין האמת⁴ מברכין, מפני שאין בברכת דיין האמת אורך דברים⁵. ויש שמחמירים דאפילו ערב שבת מחצות ואילך אין אומרים צדוק הדין. ואיני יודע [מה] מקום לחומר זה. וישראל חכמים בני חכמים הם, ואם אינם נביאים⁶, בני נביאים הם. ומנהגם שלמדו מן האבות תורה היא, שאין להוסיף ואין לגרוע. עיקר הדבר אינה אלא הברכה, ומצותה בזמנה ואפילו בשבת. וצידוק הדין⁷ כל שבעת ימי אבלותו מצות אמירתו. הלכך אין אומרים [אותו] במקום שאין מנהג לאומרו בשבת ויום טוב:

סי' רנ"ט

כתוב בתשו' ¹ בשם רש"י: שלאחר הגעלת כלים מיד בעודם המים

רנ"ח: שזה"ש סי' י"ג ע' 344 נסס: רבינו שלמה ז"ל [וליתא צתניא רזתי סי' ס"ה]; והשוה רוקח סי' שי"ז לנסוף.

רנ"ט: הלכות פסוקות מן הגלוניס סי' ע"ו [=העתק ר"י מילר צמ"ע החוקר ח"א 46; =העתק נייצויער מכת"י פריש צמ"ע החדשי שנת 1887 ע' 503];

רנ"ח: 1) ע"ז י"ח ע"א; סדר"ע [ר' ווארשא] פ"ז ע"ב; צונץ, ריטום 77, לט"ג 21. 2) מדרש שכל טוב [בראשית ע' 334]: ונהוג רבנו כי אמרי פסוקים של צידוק הדין... על הקבר; ותשו' הרמב"ם [מק"נ סי' כ"ג]: והמנהג באלכסנדרויא שמביאים המת בחצר בהכ"נ... ויאמרו צדוק הדין וקינות. ולכל המקורות שציון שם פריימן צדיר להוסיף: נוה שלום דף י"א ע"ב; מנהגי נא אמון [אלכסנדרויא 1893] א 42. 3) והשוה תשובות הרמב"ם שם 20. 4) אמנם ברוקח [סי' שי"ז בשם רש"י]: מברכין דיין אמת בשבת וביו"ט, דברכה דמצותה בזמנה נוהג לעולם. 5) רבוי דברים [ונעלמה מעיני ד"ר יעקב קלצקין באוצרו ח"א 73, וגם מבן יהודה במלונג, ח"א 392]. 6) ירושלמי שבת פ' י"ט: י"ז; בבלי פסחים ס"ו ע"א. 7) והשוה תשו' הרמב"ם שם לבסוף.

רנ"ט: 1) [=בתשובות]: אולי כוונתו לספרי דבי רש"י; אמנם במדרכי כ"י ספינר 120: וכן כתוב בתשובת רש"י.

רותחין עליהם, צריך להדיחן²) במים קרים. פנ³) יחזרו ויבלעו האסורין שעליהן והם רותחין:

סי' ר"ם

ור' ספר לנו מעשה: שהביא גוי חביות של יין לישראל בגרמיישא¹)..... והתחיל רבו הר' יעקב בר' יקר להכריח את עצמו כדי שלא ישאלוהו להורות על היין, ורדפו אחריו מורי²) ור' שלמה עד שהשיגוהו. ושאלו את פיו ואמר להם מותר:

ראזני"ה ח"צ נד 87 אות 21; מרדכי דרינוס (כ"י סנו:) ע"ז פ"ה סוף 1203 נסס: וכן כתוב נתשנת רש"י.
ר"ם: ס' אסופות כ"י לונדון ק"ל ע"א [נחלת גד"ל ע' 40]:

2) מרדכי שם: כשמסירין הכלי הנגעל מן היורה רותחת שופכין על הכלי מים צוננין מיד; [והשווה מש"כ במחברתי „חלופי מנהגים אשכנז וצרפת“]: ותשו' מהר"ם אלשקר סי' ס"ד: רבינו האי גאון ז"ל ורבנו נהילאי ז"ל כד כתבו דצריך לשטוף הכלים מיד בצונן כרברי רש"י. ועי' תוס' זבחים צ"ו ע"ב ד"ה: לא צריכה; תוס' ע"ז ע"ז ע"ב ד"ה: מכאן; האורה ח"א סי' פ"א, ושם ח"ב סי' י"ח; רוקח סי' ר"ם; מעה"ג 16; או"ן נ"ח ע"ב; וס' טהרת הקדש לזבחים צ"ו ע"ב. 3) מרדכי (כ"י סמ:): וטעם זה ליתא שם.

ר"ם: 1) ולדעת ר"א אפטוביצר (שם אות 22) ט"ס הוא וצ"ל [=במנצא], במקום בגרמיישא. ואולי תשובה זו היא לר' ששון, בן דורו של רש"י ותלמידו של ר"י בר יקר. ועי' ר"א עפשטיין במ"ע חרשי שנת 1901 ע' 44 אות 1; ור"א אפטוביצר במבוא לראבי"ה ע' 405 אות 22. 2) אולי הם [=רש"י ור' שלמה בר שמשון =ששון], ושניהם היו תלמידי ר"י בר יקר.